Proprietà - Severino Balbis.
Acquistato a Porta Palazzo
in Torino al 9 Maggio 96

Ex Libris

Marchini

M. TVLLII CICERONIS CONSOLATIO, VEL *De luctu minuendo.*

Fragmenta eius à Carolo Sigonio, & Andrea Patritio expoſita.

Antonij Riccoboni iudicium, quo illam Ciceronis non eſſe oſtendit.

Caroli Sigonij pro eadem orationes II.

BONONIAE,
Apud Ioannem Roſsium. MDXXCIII.
De Superiorum licentia.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

VIDI opuſculum paulo ante Venetijs excuſum ſub titulo M. T. Ciceronis de Conſolatione, quod intellexi à quibuſdam doctis viris germaniſsimum Ciceronis, à nonnullis autem alijs adulterinum exiſtimari, & vtrinque rationes, & argumenta adduci. Qua re accenſus librum hunc prælo meo ſubijcere, & impreſſum edere ſtatui. Etenim ſi in plurium virorum, qui notandis, & iudicandis ſcriptorum generibus apti ſunt, manus perueniet, facile fiet, vt aut Ciceronis ſine controuerſia opus eſſe affirmemus, aut veteris alicuius ſcriptoris, aut ſaltem noui, qui gloriam, quæ vere virtutum eſt merces, quaque maxime omnes delectantur, ſibi multis lucubrationibus, &

ingenti labore partam alteri potius concedere, quàm ſibi vindicare velit, quod multum magnumq́; exiſtimari debere opinor. Vt autem tu lector humaniſsime ad legendum, & ad veritatem inueſtigandam incideris, nonnulla alia in eam ſententiam monumenta à doctis viris ſcriptis mandata adieci, vt facilius coniecturæ ſolidiores fieri de hoc opere poſsint. diligenter igitur perpende, & iudica, Typographumq́; tuum, qui vice cotis functus ceterorum ingenia acuit, dilige, eiusq́; conſilium boni conſule.

ILL.MO PRINCIPI
ASCANIO COLVMNAE,
CAROLVS SIGONIVS
S.

QVOD *serius, quàm aut tu expectabas, aut me facere oportebat, ad litteras tuas omni officio, atque humanitate refertas. rescripserim, caussam tribuito, quòd idoneo grauioris ad te epistolæ carui argumẽto. neque enim conuenire, atque adeo æquum esse putaui, vt ego te, qui disiunctissimis à nobis in locis degis, inanibus, ac nullius ponderis litteris appellarem. quas vero ipse ad me proxime scripseras, quoniã nihil aliud quàm nescio quas laudes complectebantur meas, eas diuturno silentio contegendas, vel perpetua potius obliuione obruendas existimaui. Demum, cum magna mox studiorum nostrorum felicitate res præter spem optatissima incidisset, dignissima mihi visa est, de qua ego te primo quoque tempore facerẽ cer-*

tiorem. Hæc autem illustris illa, ac scriptis veterum tantopere celebrata Ciceronis Consolatio fuit, quam superioribus diebus Venetijs editam, vt me incredibili animi voluptate perfudit, sic ad te mihi haud ingrati, vt ratus sum, muneris loco mittendam esse constitui. Dum autem opportunum tabellariorum tempus expecto, ecce tibi multorum litteris certior fio, eam inter homines opinionem increbuisse, librum hunc non à Cicerone scriptum, sed ab aliquo huius memoriæ viro fictum fuisse. Quo nuncio accepto tantisper mihi subsistendum existimaui, donec quæ tandem istos ratio ad hanc impulisset sententiã, agnouissem. vt si firmam esse comperissem, plane totum hoc tui munerandi consiliũ, propositumq. deponerem. Atque interim hortantibus amicis patrocinio labãtis huius caussæ suscepto omnia, quibus defensio confirmari, atq. accusatio infringi videbatur posse, duabus orationibus cõplexus sum. Quibus confectis noua animum subijt cogitatio, haud incommode me facturum, si has cum ipsa Consolatione coniunctas non solum ad te mitterem, sed omnino etiam nomini tuo multo illustrissimo dedicarem. Est enim hic mos, vt

scis,

ſcis, eorum, qui ſe ſcribendi ſtudio dediderũt, primum à Græcis institutus, deinde à Romanis diligentiſsime cultus, vt ſua quiſque ingenij monumenta in eorum maxime nomine proferat, quibus certa in primis, atque illuſtria tribuere, vel amoris, vel obſeruantiæ ſuæ teſtimonia cupiat. Atque hoc quidem officij genus vſque adeo multi quondam non improbarunt, vt non ſolum taciti expetiuerint, ſed interdum etiam apertiſsime requiſiuerint. Vnde illa ſunt Cœlij ad Ciceronem. Aliquod ex tam multis tuis monumentis extare, quod noſtrę amicitiæ memoriam poſteris quoque prodat, velim. *Tu vero is es, cui ego non hoc ſolum, quidquid eſt, officij, ſed etiã quæcunque à propenſiſsimo proficiſci animo poſsint, præcipue debeam. Etenim ſi amoris veſtigia perſequor, quis te mihi carior eſſe debet, à quo me vnice diligi, aſsiduæ tuæ ad me miſsæ ex media vſque Hiſpania litteræ fidem faciunt? ſi obſeruantiæ, quem tibi in deferendo honere anteponere poſſum, qui claram maiorum, clariſsimam patris tui, fortiſſimi viri, dignitatem, ac gloriam ſic perpetuo ſtudio, labore, atque induſtria conſectaris, vt nemo dubitet, quin bellicas eorum laudes, ac*

 militaria

militaria decora, immortalitate dignißima breui, ac facile illustraturus, sis excellenti ingenij, ac doctrinæ magnitudine, & copia? Cuius rei caußa cum iam per multos annos in celeberrimo Salmanticensi gymnasio, tanquam optimarum artium mercator, ita verseris, vt decus omne virtutis cum summa eruditionis, atque eloquentiæ laude cõiunxeris, gratulari tibi potius præclaram istam animi indolem, ac singularem præstantiam debeo, quàm te non neceßario domesticarum virtutum, rerumq. præconio futuræ immortalitatis studio inflammare. ad quam tamen laudem consequendam si quo fortasse litterarum, & doctrinæ præsidio, atque instrumento egueris, non minimum adiumenti aureum hunc quoque, quem ad te mitto, libellum nobis diuinitus oblatum polliceor allaturum. Vale. Bononiæ Kal. Iulijs. MDLXXXIII.

M. TVLLII

M. TVLLII CICERONIS CONSOLATIO, VEL DE LVCTV MINVENDO.

Q VAMQVAM *recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilq. aduersi hominibus accidere solet in vita, quod aut improuisum, aut inexpectatum videatur; conemur tamen, si qua ratione possumus, mederi nobismetipsis, & domesticæ subuenire calamitati. Si enim quoties vsu venit, consuluimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? &, si mala, quæ nec vitari, nec auerti humanis viribus possunt, pertulimus toleranter; cur non ea, si possumus, ratione leuiora faciamus? præsertim cum ad ægritudines, & molestias depellendas eò acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura viuere, quàm curis, & angoribus oppressum, ac circumuentum, humanam conditionem satis per se miseram, alijs etiam incommodis efficere miseriorem. quid porro præstantius, quid vtilius est, quam, cum corpore valeas, curare, vt etiam animo*

valere possis? si quidem Corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget. at neque animus æger bene gubernabit, nec affectum corpus animi recte parebit imperio. Quamobrem prudenter à doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de luctu minuendo ante nos scripserunt; quorum extant satis multa, sane sapienter litteris mandata, in primisq. à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore, quorum libros cum sæpe animi caussa sumpserimus in manus, admirati eorũ saluberrimis præceptis refertam, & conditam eloquentiam, tum proximè legimus necessario. casus enim ereptæ nobis filiæ, quam in oculis ferebamus, eximijs & virtutis, & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel perculit, vel afflixit, vt ab ijs opem ad leniendum, & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maxime doctrina, atque auctoritate ante amouebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acute cogitata vel eleganter enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus; vt, si minus ceteros in tanto mœrore delectare poterimus, quod alias & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse interdum præstitimus, saltem nobis ipsis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quàm ceteri: quibus difficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios consolari, & à mœrore abducere: nos autem dolore afflicti, consolationem à nobis petentes, nosmetipsos in dolore vincemus, ac natnræ quandã quasi vim afferemus.

remus. quæ vtinam tāti sit, vt ceteros quoque in pari fortuna doceat aduersos casus patiēter ferre: qui quò sæpius contingunt, eò propiores hominibus putandi sunt, quasiq. in ipsa humana natura innati atque insiti, ideoq. leuius ferendi. qui enim hominē se esse agnoscit, hominisq. nomen sibi vindicat, cur ea, quæ hominis maxime propria sunt, recusare, ac reijcere audeat? quod simul vt fecisset, & imprudens, & iniustus merito haberetur. Atque hic locus à Theophrasto egregie tractatus, & perpolitus est: itemq. à Xenocrate; quorum vterque eos, qui communes casus recusant, imprudentiæ, atque iniustitiæ condemnat; alter etiam dijs ipsis aduersos non dubitat appellare. quod etiam grauius crimen est, ac vix in homine tolerabile; qui, cum omnia Dijs immortalibus accepta referre debeat; quorum ope viuit, intelligit, agit; si eorum voluntati repugnet, cum Dijs, gigantum more, bellare videbitur. hæc autem perite, vt dixi, à multis tractata sunt. Sed ego Crantorem sequor; cuius legi breuem illum quidem, sed vere aureum, &, vt Panætio placuit, ad verbum ediscendum de luctu librum, quo acute vniuersam doloris medicinam complexus est, sed humanæ naturæ incommoda ita diligenter, & accurate expressit, vt quasi, luendorum scelerum caussa nasci homines, & in hanc lucem ingredi, possis agnoscere. Fac enim nasci hominem, & in lucem edi. continuò senties, non rerum humanarum dominum, & gubernatorem exortum, sed verius mi-

seriarum seruum, atq; incommodorum. Nam infantiā & pueritiam vagitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis vsus, dolores, molestiæq. quamplurimæ amplectuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec prudentiæ, nec iudicij com pos; rerum vtilium, ac laudabilium contemptio; voluptatis, & sæpe turpidinis appetitio; veri boni ignoratio; in pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia. ex his contentiones, rixæ, contumeliæ, assiduus denique molestiarum cōcursus existit: ex rebus honestis contemptis infelicitas, & infamia; ex turpibus curiosè arreptis, & conquisitis luctus, morbi, perpetuum denique sui ipsius odium, ex cognita rerum turpium mercede conflatum. Adde insanas pecuniarū largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopiæ, non liberorum, non vxoris, non posterorum, non familiæ. quæ siquis ætatis potius vitā, quàm naturæ miserias, velit appellare; quamquam nominis quæstionem inducat, non tamen ipsas ab homine miserias, atque incommoda remouebit. Nec vero audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miserijs se parāda putet, quòd nō in natura insita sint, sed vnius, vel aliquorum hominum errores videantur; totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ à nullo prorsus homine seiungi possunt. quasi vero homanum non sit irasci, quòd multi non irascantur, aut humanum loqui, & societatem coire, quòd multi reperiantur, qui nihil difficilius faciant, quàm cum hominibus congredi,

aut

aut sermonem cum aliquo conferre. vere autem humanæ miseriæ sunt, quòd & si non omnes in vno, certe omnes in omnibus, & aliquæ in multis, & multæ sæpe in vno agnoscuntur. Iam, constantis ætatis quot, quantæque miseriæ sint, non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare. hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbationes animi, in pericula capitis, famæ, fortunarum vna maxime incurrit. sicut enim ceterarum omnium ætatum, ad res negociaque tum priuata, tum publica peragenda aptissima est, maximeque idonea; ita etiam vna, præ ceteris omnibus, difficultatum, miseriarumque omnium, quæ ex publica, priuataque administratione oriuntur, particeps, & socia est. hæc priuata amicorum negocia procurat, hæc publica sustinet munera: hæc gloriam, & commodum ex rebus fæliciter euenientibus, hæc ærumnas, & molestias ex aduersis experitur: huic bonorum ciuium propugnatio, huic malorum accusatio proposita est: huic inuidia, & æmulatio à bonis imminent, à malis pericula & insidiæ intenduntur: ætas nunquam pacata, semper laboriosa, semper anxia, & sollicita. quæ si non aliquos interdum vel vtilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere, ac tueri nō posset. Sed miseriarum numerus multo maior est, magnitudo autem tanta, vt neminem à publicis procurationibus non auertere, ac deterrere possit. illustre præbuit exemplum vniuersæ ciuitati calamitas nostra, quam

ex parta ciuium salute, ex defensis aris, ac focis, ex proditoribus à Reipublicæ, ac Populi Romani ceruicibus depulsis contraximus. Sed nostra fuerit ærumna; ciuibus contigerit salus, & quies; quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissime redemißemus. Nihil necesse est mihi de me ipsò prædicare. Sed tamen verissime affirmare possum, eos demum annos me vere vixisse, quos in præclaro aliquo patriæ vel commodo, vel ornamento consumpsi, ac, si longius mihi vitam producere liceret, nõ me alia caussa ad diutius viuendum, quàm publicæ vtilitatis studium, curaq. adduceret: quæ vna cogitatio in homine gloriosa, & laudabilis est maxime. Nunc, quæ extrèma de ætatibus superest, quid ego de senectutis incommodis, ac miserijs loquar? quas plurimas esse, & grauissimas, & nomen ipsum, languoris calamitatisq. plenissimum, indicat, & aspectus ipse senum hominum patefacit. quid est enim aliud, senem videre trementem, incuruum, canum, imbecillum, infirmum, quàm cernere morientem viuum, aut viuentem mortuum? Ac, si nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolationem, prudentiam, vsu rerum quæsitam, quæ illius ætatis propria est; eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte manare etiam ad senes non minimum doloris, atque molestiæ. qui enim se prudentem, rerumque agendarum peritum agnoscit, cur non doleat, quæ optimè intelligit, præ ætatis vitio, optime etiam perficere non posse? & si patriam di-

ligit,

ligit, cur non angatur, quòd, quam consilio iuuat, opera etiam iuuare non possit? eoq. maior prudentium dolor est, quòd optimorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse, quàm si optime ad exitum perducantur, intelligunt. quòd, nisi vir optimus patriæq.amantissimus ad agendum accedat, prorsus inania sint futura. De ætatibus satis mihi videor dixisse. quid iam de generibus hominum loquar; aut nunquid principes viros, & medios, & infimos æque miseros esse negare possum? Reges ipsi quam miseri sint, quantoq; opere sollicitudini, timori, atque insidijs propositi, satis ostendit Dionysius, cum imminente capiti gladio Damoclem fortunæ suæ felicitatem voluit experiri. nec mirum; cum ijs bellorum calamitates, agrorum vastationes, populorum cædes, vrbium exitia immineant. quæ cum eueniunt, qui victoria potitur, aliquid & ad gloriam, & ad imperium semper acquirit; sed tanta præterea rerum amißio, tantusque sumptus consequitur, vt magni constet victoria, ac plerumque præstiterit, nunquam arma sumpsisse. sin profligatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo statu miserius ne cogitari quidem potest. siquidem captiuitati, inopiæ, luctui, contemptui coniunctus est. Sed fac Regem esse à bellorum impetu, & à castrorum puluere remotum, sua pacate poßidentem, nulla hostium incursione vexatum. nũ iccirco tutior, & à miserijs securior? quinimo, vt otium humana natura non fert, ipse sibi molestiam, ac sollicitudi-

nem exhibebit. nam aut de augendis vectigalibus, aut de producendis finibus, deque vrbibus ad imperium acquirendis, aut de iungendis cum potentioribus propinquitatibus, atque amicitijs cogitabit. quæ qui animo agitat, nec à molestia liber est, nec alios securos, ac quietos esse sinit. De auaritia vero, maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare. quæ in deside, atque otiosa mente quam maxime exoritur. eaq. erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maxime sollicitat. Huic generi infimũ hominum genus opponitur: quod, vt nomine abiectissimũ, sic re quoque omnibus calamitatibus, atq. angoribus est propositũ. Huic inopia, fames, contumelia, iniuriæ, tributorum solutio, militiæ incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoq. miserius est, quòd ceteris omnibus, cun aduersa fortuna premuntur, permulta tamen suppetunt, è quibus consolationem, dolorisq. leuationem petunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abiecto, tamq. imo loco collocauit, vt omnibus ærumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi, aut subleuari possit. Ne mediocris quidem hominum cõditio miseriarum expers esse cognoscitur, nam inter summum, & infimum interiecta, alteri paret, alterum patitur. cui si imperare posset, certe longius à miseria distaret. Sed quia neque dignitate præstat, nec summos viribus adæquat, suo statu contenta esse cogitur. Itaque multis in ciuitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum Reipublicæ fru-

ctuosis,

ctuosis, aut valde ad ferendum grauibus, atque asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas miserias augeant. hæc longiori oratione persequi, non est præsentis instituti; ante oculos omnia sunt, & nobis præcipue re ipsa perspecta & cognita. Nec vero alia est feminarum conditio. aut enim iisdem, aut parũ certe diuersis & molestijs, et angoribus vexantur. nam & iisdẽ morbis, quibus viri, et iisdem animi perturbationibus mentisque erroribus obijciuntur. eoq. miserior illarum status est, quò mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesq. perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentum, fratrum sororum, affinium interitu molestias, & dolores hauriunt: maritos sæpe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus. quibus malis eò premuntur grauius, quòd non, vt homines, indagare possunt, qua maxime ratione medeantur incommodis, rebusq. suis consulant. Quantum Tullia mea ex patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis, & difficultatibus luctus, molestiæq. percepit? & quamuis optanda etiam minime pauca in vita viderit; malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus iudicantibus, ita acerbus est, vt bonis vel plurimis, & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Permulta præterea in hoc genere sunt, quæ reticere præstat, quam edere. sed magna certe, vel hoc vno nomine, feminarum miseria est, quòd, quamdiu viuunt

parere

parere semper coguntur. aut enim innuptæ parẽtibus, & affinibus, aut nuptæ maritis parent, & seruiunt. sic, quò minus liberæ, eo magis miseræ, nec vnquam liberæ, nisi è vita profectæ. ergo mortuæ beatæ censendæ erunt. Nec sane video, quid aptius dici possit. sed, vt ad nos ipsos redeamus; cui vxsor contigit, is, præter communes omnium calamitates præcipuo etiã miseriæ genere premitur, quòd non solum suis, sed etiã domesticis vxsoris, & familiæ molestijs; curisq. vexatur. neque enim ab ea, qui cum arctissimo matrimonij vinculo conglutinatus est, aut mente, aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus, tantisq. miserijs circumclusus hominis animus quid egregium, aut eximium suscipere, aut cogitare potest? mirum, ni sese abijciat, ac veluti desperatione perculsus humi iaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, nõ miserum, neminem vere felicem. parumq. sapiunt ij, qui hominem luendorum scelerum caussa natum felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quæ dicitur vita, mors est, nec vnquam viuit animus, nisi compage solutus corporis, liber æternitate potiatur. itaque mortem in beneficij loco tributam à Dijs immortalibus ijs, quos maxime dilexerunt, traditum est; vt, cum, Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filijs esset, à Dea precata, eos reperit mortuos. mortem autem, tanquam optimam, illis esse cõcessam, credamus sane Apollini Delphico, qui exo-

ratus

ratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, vt, quod esset optimum homini, tribueret, post diem tertium exanimes sunt inuenti. quo munere indicauit Deus, & Deus is, cui diuinationis partes à reliquis Dijs sunt relictæ, mortem homini omnium rerum esse optimam. itaque excutiatur iam, & euellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem; quandoquidem, vel Deorum iudicio, non modo mala non est, sed omnium rerum optima, & omnium munerum, quæ humano generi dari possunt, præstantissma. præclare. nam & miseriarum omnium, quas viuentes pertulimus, finis est in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurrunt. docemur enim exẽplis è propagatione vitæ permultos optimos, & fortissimos ciues incredibiles hausisse calamitates. immerentes dixerit aliquis: ergo non sunt in miserijs ponendæ. nihil enim miserum, quod non culpa contractum. de hoc aliàs viderimus; sed calamitates certe fuerunt; quarum etiam vnica cogitatio, quæ præteruolat, & effugit, non modo sensus, qui corpori firmius inhæret, acerbitatis habet plurimum. ex quo vere colligi potest, sapienter fecisse Thraces, qui, si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus lætari solebant. exitum videlicet vitæ, vt miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitæ initium, vt ingressum ad molestias & dolores, inuiti videbant. Si ergo nascimur miseri, morimur beati; quis in hanc

lucem

lucem edi velit, vt miserijs opprimatur? quis non potius mori, vt beatam vitam acquirat? &, si hoc nobis metipsis, vt optimum, vellemus; cur liberis, & affinibus, diuersum? an melius nobis, quam ijs, quos summe diligimus, esse velimus, aut potius beate nobis, misere ipsis & infeliciter? hoc certe nullo modo. quamobrem amanda mors semper omnibus, carissimis etiam optanda. Ac, si quibus mori præstat, quàm viuere, ijs præcipue, quos & acta cum virtute vita claros effecit, & mors satis diuturna vita perfunctos, molestia afficere non potest. Nasci vero non intelligo, quibus expediat. nã in ærumnas, miseriasq. ingredientes quid gratum, quid hilare aspicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & eiulatus satis declarat. tributus enim est ab optima parente natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius ijs rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel iustitiæ, vel prudentiæ documẽta. Ex quo intelligi licet, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ. proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certe confirmat. qui captus à Mida, missionem doctrina redemit. docuit autem Regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proximè accedere. idemq. Euripidis testimonio, poetæ sapientissimi, comprobatur. Sed Crantor noster patri, filij mortem ægerrime ferenti, re-

ti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateq. esse, vtiliusq. futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fatis concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors affert, si securioris & melioris initium vitæ, si futura mala auertit, si medetur præsentibus, si nos ex plurimis vel morborum, vel molestiarum, vel acerbitatum periculis educit, cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea deriuare velimus, ex qua potius consolationem, ac lætitiam haurire fas esset? Nisi si, quod mortem subsequitur, nos fortasse sollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic vnus ad molestiam, doloremq. alendum angulus relinquatur. qui profecto insipientibus obijciendus non est, nec in tanto argumentorum aceruo, quibus mortem ipsam nobis obstringere conamur, committẽdum, vt hoc vno nomine minus nobis debere videatur. & quamquam hæc futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed Dijs immortalibus potius relinquenda, quorum nos vel liberalitati, vel sapientiæ permittere fas piumq. esset: qui enim nascentium curam suscipiunt, qui viuentes protegunt, alunt, tuentur, fouent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modeste de ijs exquirere, non est inutile. Necesse est autem, sit alterum de duobus, vt aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quòd si morte sensus extinguitur, obitusq. noster ei somno similis est, qui nonnunquam etiam, sine visis somniorum, placatissimam quie

tem affert, quid lucri est emori? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei tempori anteponatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis ætatis? Sin migrationem malimus esse mortē in eas oras, quas è vita profecti incolunt; quid optabilius, quam ad eos proficisci, quos mortuos viuens dilexeris, & cum ijs perpetua vita perfrui, qui, vt nos in laude viueremus, & libenter moreremur, suis & præceptis, & exemplis tantopere laborarunt? mihi certe nihil videtur euenire posse gratius, quam, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum ijs esse, quos & maxime dilexi, & nunquam non diligere ac laudare possum. Ad meos autem & affines, & amicos vt peruenero, quantopere lætabor? quæ iucundior collocutio, qui suauior vel congressus, vel complexus? O vitam vere vitalem, vt ait Ennius, omnibus bonis, ac gaudijs circumfluentem: sed beatam etiam mortem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat. Me quidem, & si dolore vehementer perculsum et afflictum, his tamen monitis, & præceptis non mediocriter alleuari sentio; itaque neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam studiose è sapientum libris collectæ, iuuent, ac delectent. eoq. magis, quo leuiores erunt aliorum dolores, quam hic, quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas filiæ, si virtus, si grauitas, si constantia, si cetera, quæ vix in feminis spectari, nedum requiri solent, consideranda sint; tanta facta iactura, grauissime dolere debuimus. sed vincat dolorem con-

rem consolatio; nec iam, quid amiserimus, sed, quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in mœrore nostro; quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit, quem dolor à ratione auerterit, cui non satis firma videantur ea, quæ iam dicta sunt; is se hominem esse meminerit; nihil autem humanius esse morte, vt, si mors ab ipso diuelli, atque auferri posset, dijs proprior habendus esset, quam hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi, & præcipua hominis conditione nõ vteretur; præterea lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumenti afferre possent, non solum effundendæ, sed studiose cõquirendæ viderentur. Denique, non solum iniuste, sed etiã turpissime agere qui immodice doleat. turpitudo enim peior est dolore; siquidem dolor homini à natura insitus est, nihilq. habet infamiæ. turpitudo autem iccirco vituperanda, quòd aliquid semper indecorum cõtinet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis est, & à viro alienus: quandoquidem, vt immodice, præterq. rationem doleas, sponte efficis. ex quo culpa exoritur: quæ homini maximè fugienda, vitandaq. est, ne cogitationibus mollissimis, quales interdum perdite amantes suscipere solent, nimium perturbemur, & effeminemur. quin potius nos ad Homerica præcepta referamus:

Corde age sis firmo, nec te submitte dolori;
Namq; aliquid grauius peiusq. aliquãdo tulisti.

Nemo videlicet suorum funera experitur, cui non aduersa multa antea contigerint; ita varijs omni ex parte incommodis humana natura concluditur. cur igitur grauiora, vel certe æque grauia fortiter passus, cum maximè occalluiße, & ad dolorem nouum obduruiſſe deberet, despondeat animum, seq. mœrori tradat? quod etiam iniustum esse, paullo ante dicebamus. natura enim vsuram nobis vitæ dedit, tanquam pecuniæ, nulla præfinita die. quod si, cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, vt restituenda sint, cur accusatur? aut, cur non potius naturæ gratias agis, quòd, cum citius potuißet, tardius repetierit, quam, quòd aliquando repetierit, iniusta querela insequeris? certum est enim, non habitandi locum, sed commorandi diuersorium, nobis esse concessum; è quo cum migramus, alacres tanquam ex hospitio miseriarum atq. incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac lætissimo animo ad futuram vitam, tanquam ad patriam, euolare. quod sapientes re ipsa præstitiße memorantur. profectò enim, si quid est, quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa quadam opinione oritur, quòd vitæ huius vsum nimis vtilem, ac iucũdum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos amore caritateq. prouenit. Sed opinionem illam, quam rationes adeo firmæ conuellunt, libenter deponere debemus; ab hoc vero amore nimio tanto libentius abhorrere, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam in vi-

ta,

ta, dijs inuitis, commorari; communemq. omnium, qui ante nos è vita discesserunt, conditionem recusare; demum, tanta esse mollitie, tantaq. impudentia, vt ne in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quòd si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendum ipsis fuisse; mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed è Deorum voluntate pendere: quos vero lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterq. tulisse; ideoq. suo exemplo, quid nos facere velint, præcipere: denique id, quod ad consolandum maximum, ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec prorsus amissos, sed ad præfinitum tempus à nostris oculis, nostraq. consuetudine remotos. itaque, cum ad eum vitæ terminum, quẽ natura præscripsit, nos quoque peruenerimus, statim eorum consuetudinem regustabimus, & ad suauissimam vel consuetudinem, vel conuictũ redibimus. Mortem suis acerbam amaramq. in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortaße perturbantur. quod me quidem, sublatis grauioribus dolendi caussis, quas iam superiori disputatione reiecimus, minime angit. ipse enim discessus animi à corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore fit, & interdum sine sensu; nonnunquam etiam, si recte sapimus, cum voluptate. Sed, quidquid sit, totum hoc ita leue est, qualia sunt ea, quæ pũcto temporis fiunt. nec, si mors paullo longior alicui contingat, desperandum est de deorum naturæque benigni-

tate, quin eo quoque tempore properantem è vita discendere foueant, atque alleuent. cuius rei in morientibus sæpissime signa minime dubia cernuntur: cum velut è somno exciti, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, vt libentissime iudices è vita proficisci. Quamobrem ne hæc quidem vllam æquam doloris afferre caußam possunt, qui certe comprimendus ac minuẽdus est, quòd, etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & eua nescit: non, quòd minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quòd vsus ipse cogitatioq. diuturni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoq. leuiter, & patienter ferendam. Sed turpe stultumq. est homini, tanta tamq. varia rerum cognitione instructo, non à se ipso potius mature, quam sero ab vsu, & cogitatione doloris remedia expectare: quæ tam firma sunt, vt neminem fore putem, quem non vehementer non iuuent solum, sed etiam permoueant. mihi vero eo magis neceßaria fuerunt, quo turpius visum esset; me, qui ceteros constantissime consolatus essem, in meo dolore iacere: voxq. illa exaudiri, & fortaße non immerito, potuisset.

Hiccine ille Cicero; cuius ob os Graij
Ora obuertebant sua?

Sed nos Philosophia aduersus omnes vel temporum, vel fortunæ, vel naturæ insidias muniuit; quæ ita fortis, vt nullius iniuriæ impetum extimescat; ita lenis & suauis, vt omnes acerbitates facile miti-

get ac

get ac molliat; ita demum vtilis & fructuosa, vt totam se ad humanas vtilitates liberalissimè porrigat atque explicet. nec vero secus debet. quæ enim humanarum miseriarum cumulum optimè norit, & acutissime perspiciat, si eas patiatur manare longius, neque homini mœrore confecto cõsilio præsidioq. suo præsto sit, quid illo miserius? quid vita nostra laboriosius, aut tætrius? aut quid prodesset, adspectum à natura ad supera erectum accepiße, vt cœlum contemplari, vt Deorum maiestatem cogitare, aut à Dijs immortalibus mentem, et rationem, vt vtilia cognoscere, honesta à turpibus secernere, æqua amplecti, ab iniquis abstinere possemus, voce denique ipsa & oratione frui, quæ nullis animantibus concessa est, quaque ceteris omnibus, quę sub cœlo sunt viuentium naturis antecellimus? inania hæc videri possent, si tã multis ex aduerso miseriis oppressa hominis natura neque se ad cælestia erigere, nec tantis bonis, quibus maiora esse nulla potuerunt, vti posset. sed profecto, vt contra serpẽtium virus pharmacorum genera multa, contra inopiæ calamitatem solertia & industria, contra turpitudinis voluptatem pudor & verecundia, sic contra doloris morsum philosophia nobis data est Deorũ immortalium cõcessu atque munere, quã vt nemo satis pro dignitate laudare queat, sic quam plurimi mentis tranquillitatem, animi moderationem, in voluntates imperium, in acerba omnia summam quandam vim ac fortitudinem illi vni acceptam refe-

rant necesse est. Neque nos aut in exsilio patientes, aut in honorum cursu temperantes fuissemus, aut nūc in tanto mœrore sapienter & fortiter versaremur, nisi tuo philosophia optima rerum humanarum moderatrix, beneficio. Tu vero felix & beata, Tullia mea, si quis tibi in morte sensus est, quæ tot tantisq. miserijs, quibus proposita fuisses in vita, vna morte perfuncta es; à præsentibus malis expedita, ab impendentibus erepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. merito tibi mortem iucundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viuenti frui licuit, animo reputas, vel mala, quæ moriens vitasti, mente, ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, pene oculis cernam, cur tua morte excrucier? potius lætabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor. cui nisi molestum est, me iam ætate confectum in tam perturbata Republica, tamq. misero vitæ genere reliquisse, quid iam graue aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa leuius aliquanto efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post te cum iisdem bonis vsurus sim, debes cogitare. nihil enim accidere valde graue potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur; ex quo fit vt hæc etiam nolentes augeamus, bona autem, quæ fruendo, cogitando, gaudendo maio-

maiora efficere expediret, etiam deteramus, quod certe minime oporteret. nam, si serio disputare volumus, cur dolores resq. aduersas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignunt, & efficiunt? quæ si nulla essent, nulla profecto fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos vt meliores simus, admonet? nec patitur, ad ea nos animum adiungere, quæ aliquam nomini nostro vel intemperantiæ, vel iniustitiæ notam possint inurere. Bona vero, & ea quæ probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ consecuti, molliores plerunque ac deteriores euadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimurr, vt discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorū princeps, & magister Plato; quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quam somnia. itaque penitus contemnenda esse. mala vero vt vitentur, ad æterna properandum: quo nisi confugias, vitari nunquam posse. at ad æterna ne properari quidem potest, nisi morte ianitore, ac duce. Quorsum hæc? vt intelligamus, non modo à dolore vacuam, quietam, oportunam, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium bonorum liberalem, ac beneficam ministrā. itaque Cato sic è vita discessit, vt lætaretur, caussam se nactum esse moriendi. Iam nemini dubium esse potest, quin vir prudētissimus, si sua morte lætabatur, mortem etiam optimam esse agnosceret. Certe enim in re sua, quæ præsertim sensu percipiatur nemo falli-

tur.

tur. quod cōprobare possum Artabani Xersis patrui, viri sapientissimi, testimonio. de quo est apud Herodotum, cum Xerses exercitus sui copias pœne innumerabiles, ante se in aciem instructas intuens collacrymatus esset, neminem ex tot militibus ad centum annos superstitem futurum, illum Xersi respondisse; at tam multa sunt, tamq. misera, quæ viuentes perferunt, vt nemo sit, quin mori sæpissime cupiat: cum incidentes calamitates, & morbi vitam adeo perturbēt sollicitamq. habeant, vt longissima videatur. itaque mortem perfugium esse ærumnosæ vitæ, dubitare nemo potest. nec his contentus addidit etiam illud; Deos immortales, cum hominum vitam, quæ adeo misera sit, multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo inuidentius, ne mortis suauitatem, quanta est, omni ex parte degustaremus. Amphiaraum fabulæ narrant Ioui atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum senium attigisse. ex quo quid aliud coniici potest, quàm mortis celeritatem diuinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quem tuetur, atque diligit Deus,
Iuuenis supremum mortis intrat limitem.

Neminem enim, quem dilexerint Dij, patiuntur esse miserum. quare vitam eis, miseriarum plenam, adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gratum potest, quod eum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicuius siue artis, siue do-

ctrinæ tractatione percipit. at doctrina æmulationem, omnium rerum molestissimam, si quæris, etiam dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid discentes, quam angimur, multo plura, ac maiora, quæ scire vellemus, penitus ignorantes. Artes vero, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid nō potius molestiarum, & mœroris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta inuidia? aut quis est, sua sorte contentus, & non alienæ siue industriæ, siue fortunæ, æmulator, osor, detractor? Sin ciuilem vitam quisquam appetit, & in Reipublicæ luce viuere pulchrum putat, is se exigua, ac pene nulla honoris specie magnas comparare calamitates certo sciat. quotus enim quisque est, cui non publica administratio vel mœroris, vel iacturæ tantum attulerit, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto vitæ cursu iudicare vere volumus, exitum videamus. Vbi optimi Reipublicæ administratores, seu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, charitas, integritas, constantia peperit miserias? vt non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliarit, sed etiā in exsilium miserit. quod contra oportebat; viros optimos, patriæq. amātissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam caussam amplexus, paucorum immoderatæ libidini repugnans mane mortuus in lecto est inuentus. nec abfuit suspicio, quin ab vxsore, quæ Gracchorum soror fuit, inter-

interfectores eßent immißi. Metello autem Numidico, homine omnium clarißimo, ac præstantißimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam iuraret, in exsilium abire sit coactus. fateor profecto, inter omnia exsilij genera, atque omnes miseriarum caussas maxime honestam Numidici fuisse conditionem; cui probitas, integritas, in patriã charitas calamitatis caussam attulerit; sed tamen fatendum est, grauissimam fuisse calamitatem, pelli patria, auelli à suis, bonorum direptionem, liberorum siue mœstitiam, siue ærumnam videre. M. Regulum, C. Marium, L. Brutum, ob liberandam patriam interfectum, prætereo. nolim, in iis commemorandis nimius videri, quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari iam didicerit. quæ cum multa maximeq. grauia sint; grauissimum tamen illud debet videri, quòd homine ambitionis vinculis irretito, quiq. è popularibus suffragiis totus pendeat, nihil vsquam infelicius reperiri potest. quantus in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? vt nullam illi à molestia vacuam esse horam, non immerito suspicari possimus. nam, si seruientis ea est conditio, vt ex eius, cui seruit, moribus, voluntate, ingenio propiam sibi fortunã fingat; qui populo seruiet, auido, inuido, ignaro, ad mutationẽ procliui, &, quod caput est, ingrato, nũ aliquãdo beatus esse poterit? an potius, quoties de eius natura cogitabit, toties suã ipse calamitatem, ac fortunam conqueretur? præclare vetus Poeta:

Aeterno mixtam luctu mortalibus vitam
Olim constituit diuũ pater, atq; hominũ Rex.

Itaq. quamdiu hac luce vtimur, viuere quidem videmur, sed verius assidue morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amisimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix esse possit. multos potius, ne in maiora, quam quæ humana consuetudo quotidie fert, mala inciderent, mortem sibi dedita opera consciuisse scio. quod tamen non iccirco dictum velim, quia probandum putem; sed, vt ex eo appareat, humana vita quam multis vndique prematur difficultatibus. Cleomenes Lecedæmoniorũ Rex, eiusque filius, morte vltro appetita, præterea Theogenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem attulit, quantoperè vita fugienda sit, satis videntur apertè declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines à mulierculis, multo certè imbellicioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex historiis Asdrubalis vxsorem illam, quæ, Carthagine in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filiis in conflagrantis patriæ incendium immisit. Sed præter hæc, quæ iam testata sunt, & illustria, fateamur sane ingenue, tantam esse humanę naturæ miseriam, & neque genus ipsum hominum, nec è toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quòd non iis solum malis, quibus hominis natura assidue affligitur, mala nostra præscripta sunt, sed ipsi nos, quantum in

nobis

nobis est, miseriores quotidie reddere conamur. nullum enim aliud in toto terrarum orbe genus animantium reperias, præter vnum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsum sæuitiam exerceat suam. meritoq. Dicæarchus in eo libro; quem de hominis interitu luculentum & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putauit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum sæuitia, & acerbitate, quam omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis auaritia, tantum ambitionis, imperij, diuitiarum studium, vt explendæ cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non iam angustis finibus compressum videmus, sed superioribus seculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas persæpe funditus sustulit ciuitates. At, si ad singulos homines, quæ proxima ratio est, mentem cogitationemq. conuerteris, ne in ijs quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut approbare possis. finge enim animo quidquid homini felix, aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur diuitiæ, bona valetudo, honores, potentia, etiam voluptates accedant. cum hæc omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil, quod non repentinam, & assiduam pati mutationem possit. caduca enim & incerta sunt omnia, non in humanis consilijs, aut viribus posita, sed in fortunæ

teme

temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quam è temporis ac fortunæ mutatione pendere, & secundo illius flatu subleuari, reflatu deprimi & affligi? aut lætis rerum euentis gloriari, aduersis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid iam intersit inter hominem mutamque pecudem, si nos perinde atque illa, quibus rationem Natura denegauit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quamuis enim homini non mater, sed verius nouerca Natura corpus fragile, infirmumq. tradiderit, animum autem & in molestijs anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem; plurimos tamen inseuit diuinos ingenij iudiciiq. igniculos, quorum auxilio & cum dolore luctari, & timori obsistere, labores vero omnes nullo negotio vincere, ac perferre possemus. itaque tributum diuinitus mentis ignem, & prudentiæ non extinguere, sed sopitum fouere, atq; augere debemus. Mors autem, progressis in vita longius si immineat, nihil est, cur magnopere commoueamur: quæ præsertim aut meliorem, quam quo viuentes fruimur, aut certè non deteriorem vitæ statum sit allatura. quis enim negabit, si animus omnino intereat, extincto sensu nihil esse mali; propterea q. nullam iustam doloris caussam existere, at, si vigeat, corpore solutus ac liber; quid iam illa vita beatius, quid diuinius? ex quo maxima & verissima lætitiæ ac voluptatis exoritur occasio.

Itaque

Itaque nihil iam restat, quo minus, optimam esse mortem, vere affirmare possimus, tantumq. abesse, vt, cum adest, dolenda sit, vt nunquam fugienda, sæpe etiam optanda videatur. atque eo magis, quo diutius in vita homo permanserit. nam, cum ijs bonis, quæ afferre vita potest, satiari cœperit, tum ab humanis molestijs secedens, in beatissimam vitam commigrabit. non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, tantumq. mentis lumen è diuina natura delibatum, posse extingui, sed potius, certo tempore emenso, ad immortalitatem redire. quid autem hominem magis deceat, quam tam multis tamq. firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, femineã mollitiem exsuere? Qui vero mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno elatoq. animo despicere possunt, in eos illud probri plenũ vere dicetur;

Vos etenim iuuenes animũ geritis muliebrẽ;
Illaque virgo viri.

Multæ enim repertæ feminæ sunt, quæ in domestico luctu singularem animi præsentiam, ac magnitudinem præstiterunt. Sed virilis fortitudo, vt libidini, sic dolori, non aliter, quam seruo domina, imperare debet, eamq. coercere, ac frangere, tanquam vitiosam & imbecillam animi partem. quam si emergere patiatur, seque paullo altius efferre, non modo rationi præcurret, sed etiam victrix in animo exsultabit. quo nihil homini turpius, aut perniciosius ne excogitari quidem possit. Gorgias orator, iam ætate confectus, ac

morti proximus, rogatus, num libenter moreretur; Maxime verò, inquit, nam tanquam ex putri, miseraque domo lætus egredior. O virum egregium, dignumq; cuius vigeat in omnium ore, ac mente sententia. quid enim potuit præclarius dicere? cum mala, quæ viuentem pati necesse est, cogitaret, miseriarum finem, quâs moriens relinquebat, adesse lætaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiatur, nulli denique pareat cupiditati. quæ summa est ratio, & sapientia, humanæ necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angi, nihil denique humanum extimescere. Angamur liberorum aut affinium interitu? quid ita? vt stultos imitemur, qui, quæ mutari non possunt, quæque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt; saniores, quorum tam multa extant ad æternitatem illustria siue exempla, siue testimonia, negligamus? quid est aliud, cæcorum more ambulare, &, cum in celebritate versari, ac Solis lumine vti possis, solitudinem tamen, ac tenebras quærere? iam enim ad eos, quos æmulari satius est, quosque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis numerandam, dubitaturum puto neminem. si enim à miserijs abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque miseria ipsa est, nec vllius particeps miseriæ, cur mala censeatur? sin hoc largitur, vt sempiternis bonis potiamur, vitamque,

quam mortalem habuimus, æternam adipiſcamur, quid morte beatius eſſe poſsit? itaq; ſapientiſsimos homines accepimus non modo ſuorum morte non perculſos, deque dolore vllo affectos, ſed etiã ſæpiſsime lætatos eſſe. Anaxagoræ inter familiares ſuos de natura rerum diſſerẽti, filij mortem nunciatam tradunt. nihilq. aliud ab eo reſponſum, niſi ſe illũ genuiſſe mortalem. præclara vero vox, & vere digna, quæ à tanto viro emitteretur. non enim ſane video, quid ſapientius, aut conſtantius dici poſſet. an adoleſcentem illum eſſe mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus aduerſis admodũ firmi ſignum fuiſſet; àn angi ſe ſe non ſua, ſed filij cauſſa? num igitur ignorare ſe fateretur, quantis è malis elapſus eſſet filius? an ſe quidem dolore, ſed tamen humanum caſum agnoſcere? vbi ergo hominis grauitas, iudicium, ſapientia? aut quid ab imperitorum turba diſtabit? è quibus tamen ſæpe multi nec ijs rebus anguntur, quæ neceſſario eueniunt, nec, quo minus eueniant, cum communes omnibus ſint, laborandum vllo pacto cenſent. Ille verò ſapiens, & vere Philoſophus; quem neque improuiſus nuncius perculit, nec à diſputatione abduxit, ſed potius vocem expreſsit, ſummæ indicem fortitudinis, ac ſapientiæ. vellem, & hoc ipſum de pluribus ex noſtris dicere liceret. quos ſi interdum fortunæ oppreſſit iniuria, nihil aliud indices, quam proſtratos illos, ac penitus abiectos eſſe. quaſi vero aliquid acciderit. quod vel ante ipſos nemini, aut, quod ipſis, ſi mi-

nus

nus hoc tempore, ſaltem paucis poſt annis non euenturum fuerit. ac, cum maxime animo vigere deberent, tum præcipue non ſolum præteritæ, patriæq. virtutis, ſed etiam humanæ legis, ac pene obliuiſcuntur ſui. tantum in eorum animis mollities poteſt, ac ſeruitus quædam doloris, atque triſtitiæ. An ego illum iudicare liberum poſsim, cui dolor imperat? quem repentinus caſus perturbat, impellit, euertit? qui nihil præ doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in ſe ipſo, in temporibus, atque in fortuna, quæ ſtabilitatis nihil habet, ſua ponat omnia? ego vero iſtam non modo ſeruitutem, ſed pene captiuitatem, & quidem miſerrimam cenſuerim; quid enim intereſt inter eum, qui vinctus ab hoſtibus, & carceribus concluſus, obſideatur, & eum, qui dolore captus, ſuo prorſus careat arbitrio? at ille quidem, etſi corpore ſeruiat, animo tamen liber eſt, nec dubitat aliquando fore, vt libertatem aſſequatur; qui verò dolori paret, nec valet corpore, & animo quam maxime laborat. non enim amicis frui, non Reipublicæ prodeſſe, non priuatas res curare, non publicis conſulere poteſt, ita in otio, & quidem moleſtiſsimo, nec cuiquam paret, & tamen ſibi non imperat. qui cum aſsiduis, & maximis prematur anguſtijs, alterum eſſe neceſſe eſt, vt quamdiu in dolore verſatur ſemper miſer ſit, alterum fieri nullo modo poteſt, vt, niſi dolere deſinat, à miſerijs eximatur. Quanto ſapien-

tius Xenophon, qui, cum sacra solemnia perageret, maioremque natu filium in prœlio apud Mantineam cecidisse audiret, coronam tantùm è capite deposuit, sed in sacris peragendis constanter perstitit. vbi verò cognouit, fortiter pugnantem occidisse, coronam rursus capiti imposuit, Deosq; ipsos, quibus litabatur, testatus est, maiorem se ex filij virtute voluptatem, quam ex obitu molestiam cepisse. huic ego non dubitarim, quin omnia, quæcunque accidere possent in vita, nullam essent perturbationem allatura. qui enim vsque eo in deórum cultu cõstans, & firmus esset, vt neque filij morte nunciata, ab ijs auocari poßet, cur eum credam filij morte lugenda à Deorum voluntate dissensurum fuisse? aut qui virtutem, filij vitę anteferret, nõn iure credi possit, illum & virtutis studio incensum, & patriæ charitate impulsum, omnes molestias, omnesq. calamitates libentissimè fuisse subiturum? sed quo rariores qui hoc modo animati sunt, hoc præclariores viri. nihil enim ad laudem illustrius, quam in æternam gloriam, aut in patriæ vtilitatem intuentem, aut saltem fortiter dolores perferentem, & cũ fortuna luctantem negligere humana. quæ qui nimium curant, ij laudis studium, ciuium commoda, deniq. omnia, quæ laudabilia putantur, prorsus è mente, ac cogitatione eijciant, neceße est. neque enim humanis curis implicitus toto animo de patriæ salute, atque vtilitate cogitare, aut laudem sibi præclaris actionibus comparare, vel egregij quidquam suscipere,

ſcipere, ac ſuſtinere queat. ſuis autem commodis, ac rationibus proſpiciens, & conſulens cetera omittet, de ſeipſo dies noctéſque cogitabit. ita nec boni ciuis, nec boni viri fungetur officio. bonum enim virum decet, de ceterorum commodis æquè laborare, ac de ſuis; bonum verò ciuem ſua omnia poſteriora habere, patriæ commoda, prima & maxima ducere. à quibus neque dolore, neque vlla omnino humana auelli perturbatiooe debemus. Periclem narrant hiſtoriæ intra quatriduum duobus filijs, eximiæ indolis adoleſcentibus, eſſe orbatum. qui vſque eo fortis, ac conſtans in luctu fuit, vt nihil prorſus de priſtino habitu cultuq. diminuerit, ſed eundem, quem antea, in concionibus habendis morem, ritumque ſeruarit; nec vnquam coronam è capite depoſuerit. de quo traditum eſt, nihil eum putauiſſe indignius futurum, quam ſi aliquod fracti animi ſignum mœroris cauſſa muliebri more edidiſſet. fortem ſane hominem, & magna laude æternaq. memoria digniſſimum. quem neque naturæ vis, ad nimium ſæpe amorem trahens, potuerit de ſtatu dimouere, & ad dolorem adducere, nec liberorum deſiderium, quos tamen ſumme dilexiſſe dicitur, vlla ratione perturbarit. nec mirum. vera enim fortitudo inanes ſollicitudines eijcit, ac depellit: opprimit cupiditates; imperat timori; nihil autem appetit forti viro indignum; nec ab vlla re vel metu, vel inconſtantia repellitur. & quamuis excelſam, elatamq. naturam ratio ipſa, doctrinæ præceptis imbuta, confirmet;

quod Pericli doctissimo homini, maximoq. ingenio prædito sine vlla dubitatione contigisse, prorsus mihi persuadeo; ipsæ tamen fortitudinis radices in animo præcipue insident, qui cũ humana despicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, vllo pacto adhæreſcit; facile fit, vt vberiores, & maturiores fructus ferat, cum ad eum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit, conformatioq. doctrinæ. non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est. qualis enim nihil sentientis animi, sensuq. prorsus carentis esse fortitudo potuisset? sed dolorem sentientes, ad eum opprimendum, ac vincendum summam animi contentionem adhibebant, tantumq. nitebantur, vt è pugna discederent superiores, uerum enim illud est, nullam animo maiorem pestem vna remissione, posse contingere. qui si intentus est, seq. ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissimam tormenta facile discutit, ac depellit; at remissione eneruatus, & effœminatus, ita deprimitur, & vrgetur, vt se ad æquitatem nequeat extollere. Nec vero quisquam doloris impetum excipere, ac fortiter perpeti poßet, nisi se prius ad obsistendum comparasset; aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis acerrime, ac fortissime restitisset. ex quo consuetudo fit, quæ callum obducit animo; nosq. contra omnes vel naturæ, vel fortunæ impetus armat. An censemus Harpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memo-

riæ

riæ mandatum est, edere potuisse, nisi prius in patientiæ, ac fortitudinis exercitatione sæpissime versatus esset? nec sine maximo fructu, magnaq. potius cum nominis sui gloria. tantum enim fortitudine, ac prudentia præstitit, vt acerbissimam iniuriam sine vllo plane doloris sensu pertulerit, & se se cumulate contra Regis immanitatem vlcisci potuerit. nam, cum eius filium Rex Astyages interfectum ad epulādum apponi iussisset, caputq. ei post cœnam allatū ostendisset, rogans, cuius feræ viscera in mensa comedisset; ille vero nihil perterritus, nec animo vllam in partem deiecto, agnosco, inquit, quid sit actum, ac quicquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuncio. hoc autem immanissimum genus iniurię tam diu dissimulauit, quo ad Cyrum ex Persi in Mediam euocare potuit; quo adueniente, cum exercitus Imperator contra eum à Rege missus esset, & Regnum, & Regem illi tradidit: itaque Astyages in Cyri potestatem, impietatis suæ pœnas daturus, redactus est. O factum omnium gentium, ac sæculorum memoria dignissimum. ex quo non modo qui dolori cedunt, ad patientiam, ac fortitudinem excitentur, sed etiam Reges, quiq. hominibus imperant, ne quid impium, aut indecens audeant, erudiantur. nam aduersus iniustitiam, atque impietatem tantum est odium, tanta inuidia, vt ne ipsum quidem cælum, aut sydera, etiam si homines velint, huiusmodi scelera pati, ac dissimulare possint, ac, si seri deorum vindicta sit, noluerunt tamen im-

pios ipso in facinore adeo exsultare, vt non angore conscientiæ, fraudisq. cruciatu, tanquam domesticis furijs, assidue vexentur. tantumq. potest impietatis odium, vt Tyrannum extinctum, ac sæuissimè excruciatum nemo misereatur, nemo doleat. nam aduersus hoc hominũ genus, nec in vllo præterea, omnem prorsus vim, omnesq. stimulos amittit dolor, qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, multo etiã magis consuetudine vincetur: cuius tantæ sunt vires, vt non modo perturbationes animi sedare, sed etiam naturæ vim afferre, eamq. sæpissime immutare, ac penitus aliam possit efficere. cuius auxilio non modo doloris aculei, sed etiam fortunæ fulmina depelli, ac contemni facile poterunt. Meditemur igitur, & omnino statuamus, nihil prorsus humanum esse dolendum, non mortem, quam iam optimam esse cognouimus, non egestatem, quæ sæpissime maximi boni caussa à dijs immortalibus tribuatur, non exsilium, cum orbis terrarum omnibus pateat, non cætera generis eiusdem, quæ vulgi opinione grauissimis in malis numerantur. nullum enim tam graue malum apparebit, quin ex eo bonum aliquod multo maius, multoq. optabilius magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum; refertæ argumentis, ac rationibus paginæ fere omnes: tanta autem exemplorum copia, vt nihil possit esse cumulatius. quæ cum ita sint, qua iam re terreamur, aut cui dolori cedamus? Dion certè, qui è Platonis schola defluxit,

cum

cum eius filius in atrium è tecto delapsus interisset, non modo non doluit, sed etiam in eo, quod tum fortè agebat, constanter perstitit. quo facto indicauit, & vir sapiens, & Platonis discipulus, quid ceteros, qui sapientes haberi volunt, facere oporteat. At Præxaspes multo fortius. siquidem filij morientis, cum ferro traijceretur, sine vllo prorsus dolore spectator fuit. Cambyses enim iratus, & ebrius, cum eius filium sagittis peteret, iamq. pectus reclusum appareret, patrem iussit inspicere, num cor percussum esset. cui cum pater respondisset, iam cordi sagittam esse infixam; tum Cambyses, num quid certam inquit habeo manũ? at pater, nullo doloris signo dato, nec vsquam conuersa, aut commota facie; ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissurum crediderim. quid hunc patrem putemus facturum fuisse, si filius in pugna fortiter dimicans occubuisset, qui nullius culpæ conscium filium crudelissimè trucidari non doluerit? num credamus, filij mortem honestam, ac pro patria susceptam, tali patri futuram fuisse iucundissimam? nec tamen dubito permultos fore, qui impium illum, ac pene viscerum suorum carnificem vocent. sed faciant sane, vt lubet; dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis, ac deuicti doloris esse præclarissimum. Quod si ità est, vt infirmos animos spectata ceterorum virtus erigat, & confirmet, quem censeamus iam dolori concessurum, cum tam multos audiat, qui seipsos in dolore superarint. quo circa, tam

multa veterum exempla colligere, vereor, ne superuacaneum, aut fortasse putidum videatur. quòd si ceteris tantum, & non nobis metipsis scriberemus, fortaße breuiores in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam parciores eßemus. sed fit nescio quomodo, vt ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus: nobis quidem ita videtur; & cum nostro vulneri medeamur, mirari non debebunt, qui hæc in manus sument, si quid fortasse paullo expressum vberius inuenerint. illud certe propositũ habemus, vt omnibus nobiscum prodesse, omniumq. dolori, quam accuratissime fieri possit, consolationem afferre possimus. quamobrem his enumerandis nostram valde imminui, atque alleuari molestiam experimur, ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus. nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes pene obrui sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec vero ignoro, nõnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur, et opprimatur animus, vt à medicina refugiat. idq. si vllo in casu contingit, certe, cũ dolore affligimur, maxime solet euenire. quod ex eo fit, ꝙ erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio adeo nobis grata est, ꝙ illum pene ante oculos constituere videatur, vt, etiam si dolorem refricet, et lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus. ac si ad consolan-

dum remedia ſuppetant, tamen nihil minus, quam cõſolantium verba, audiamus. falluntur ſane grauiter, qui ita agunt: ſed hunc errorem, quo magnopere delectantur, ſibi extorqueri nolunt. Quare ſuum vnicuiq; ſtudium, ſuaq. omnibus delectatio relinquatur. non.n. vereor, quin, ſi minus in ipſo doloris æſtu remedijs vtendum homines cenſeant, certe, cum modice dolor reſederit, ac ſe paullũ quaſi remittere cœperit, ad extinguendas doloris reliquias monita, præceptaq. noſtra adhibeantur. nihil autẽ vtilius eſt, quàm hæc eadem in voluptate, ac lætitia pertractare, atq; in manibus habere. ſic.n. et legi, atq; ad verbum ediſci, & penitus memoriæ mandari poſſunt, vt cum in animũ penitus influxerint, tum exhauriri, ac prorſus elabi, non facile queant. ita fit, vt, cum repente dolor inuaſit, tũ ijs vtamur; quæ, niſi ante percepta, et cognita ſint, impetu ipſo doloris incurrente, plane depelli, atq; excludi ſolent. ſenſimus hoc in nobis ipſis; nec parum nobis obfuit, hanc vniuerſam aduerſus dolorem cõmentationẽ non multo ante animo, ac mente percurriſſe. quamuis.n. permultos Philoſophorum libros, vel de luctu, vel de morte ſatis accurate legiſſemus, vt Theophraſti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet; tamen hoc non ideo feceramus, quòd euenturũ putaremus, vt ijs ipſis in noſtro mærore vteremur. itaq; neque lectionem, quantum oportuiſſet, accuratam, nec memoriam ſatis intentam adhibuimus; caſu autem repentino oppreſſi, non prius ad libros confugere

potui-

potuimus, quin ante acerbitatis vi prosterneremur: quanquam postea tempore ipso factum est, vt dolor, nec, vt antea, acrior, & mens ipsa paullo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quę nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima; fructu autem ipso, quem præcipuè quærimus, gratiora fortasse, & vberiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferre dubitationē possit, cur nihil omnino nostrorum morte dolere debeamus? credo, si quando nobis in mentem venit, magnam nos ex eorum, quos amisimus, opera, ac studio vtilitatem percepturos, fuiße. at hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitu, sed ad nos metipsos pertinebit. mercenarius igitur dolor fuerit, quique non ex affinitate, aut beneuolentia, sed ex vna proueniat vtilitate. quid autem flagitiosius, et indignius, quàm eum, qui sic doleat, fateri oportere, cum tantopere alicuius morte crucietur, quòd aliqua vtilitate priuatus sit, si nihil ex eius vita beneficij, ac commodi se consecuturum sperauisset, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas, aut Scythas, sed è media ciuitate nostra clarissimos, & præstantissimos viros, ac ciues, qui non modo amicorum, cum quibus coniunctissimè vixerant, sed etiam liberorum, & quidem carissimorum, interitum ita fortiter, & constanter tulerunt, vt caussæ nihil sit, quin eos superioribus Græcis comparare, atque etiam anteferre debeamus. atque hoc multo magis in illis mirandum

randum fuerit, quòd in eorum obitu se fortissimos, & constantissimos præbuerunt, qui non modo ipsis vtilissimi, si vixissent, sed penè soli vtiles, ac iucundi esse potuissent. quid enim vtilius filio? quid iucundius vnico? at filium, & vnicum Q. Fabius, præterea Consularem, qui iam magnas res gesserat, & maiores cogitabat, amisit. neque solum non doluit, quod fortissimi animi fuit, sed etiam mortuo laudationem in foro dixit; quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cuius orationem quis non admiretur, insignem ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut, quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit? cum præsertim hoc in illa laudatione, & admirari, & obstupescere soleamus, quòd non vt alij, de cæterorum fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exẽplo minuat, sed in filio hærens, illius maximè virtutes, propriasq. laudes, quæ vel acerbiorem efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone prosequitur. Quod singularis virtutis exẽplum fortasse Horatij Puluilli laudem magna ex parte deminuere videatur: quem tamen summum virum silentio præterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quòd filij mortem æquissimo animo tulit, etiam Ioui Opt. Max. cuius ędem dicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex, inter solemnium verborum nuncupationem postem tenens, vt filium mortuum audiuit, neque manum à poste remouit, ne sacra dirimeret, nec vultum

à po-

à populo auertit, ne suum potius dolorem, quam populi vtilitatem, ac salutem, cogitare videretur. Iam, quid L. Paullo insignius, quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ita perdidit, vt nullum pene doloris paullo acrius indicium ediderit. aç potius in ea concione, quam de rebus à se gestis ad populum habuit, lætatus est, quidquid Populo R. immineret aduersi, totum id in se ipsum à Dijs immortalib. esse cõuersum. Cum Sulpitio vero Gallo quis neget actum esse preclarissime? cuius innocentiam, sapientiam, militarẽ virtutem, etiam insignis in obitu filij fortitudo illustrauerit. quem vt nunquam lubens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exsultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine, atque exemplo conquiescere; neque enim maiori mihi admirationi esse solent clarißimi hominis res gestæ, ac virtus, non solum in luce patriæ, sed etiam in congressu hostium cognita, quam fuit illa in filij morte Prætoris designati, in oculis omnium ciuium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domesticis miserijs, atque ærumnis facinora, qui fortiter in ciuitate nostra imitati sint, casusq. fortunæ grauißimos patientißime tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius Rex, cum vnicum summæ pietatis, summæq. virtutis filium amisisset, dolorem prudentia peruicit, & eo ipso die, quo filij rogum spectarat, Curiam ingressus est, Senatumque iussit conuenire. Crassus vero in eo prælio,

quod

Quod cum Parthis commisit, occiso filio tantum abfuit, vt doleret, vt etiam exercitum increpauerit, quòd vnius militis iactura tantopere commoueretur, hortatusq; sit, vt patriæ virtutis memores, pro Rep. fortiter dimicarent, filij mortui vltionem sibi vni relinquerũt. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis, P. Crassi filij mortem, & vidit, & moderatissime tulit. Nec ab eius laude absuit. ac fortasse Crasso præstitit Cn. Cæpio, qui Cæpionem filium naufragio absumptum ita non doluit, vt eum ne leuiter quidem è vultu, aut vlla corporis parte commotum è familiaribus quisquam vllo pacto senserit. Iam quid Pisones, Scæuolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumerem? quorum singuli pluribus amissis filijs vel vxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimarunt, et suam in illorum funeribus virtutem, atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi, nominiq. Romano gloriosam fore putauerunt. Pudet in virorũ grauissimis casibus repetẽdis longiori vti oratione, cum virorum maximè peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat, ac vigeat maximè. quamobrem de fœminis potius dicendum est, vt cũ eas fortissimas fuisse cognitum sit, tũ pudeat viros, à mulierculis virtutis exempla petere, & ab ijs ea virtute, quæ ipsorum propria esse debeat, viderit aliquando superatos. nã, si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum Theatrum quoddam esse magnum, diui-

na

na mente repletum; & cœlestis indicandæ sapientiæ gratia tam multis vndique collucentibus ornamentis illustratum, ac depictum; in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, vt cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusq. permultis assidue luctentur; Deum verò ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, desuper aspectare; hoc, inquam, si verum est, dubitari profectò non potest, quin, quemadmodum Populus Rom. in munerib. publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptum eius præseferunt; itidem Dij immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita sollicitos, eiusq. exitum detrectantes aspiciant; ijs dij aliquo modo succenseant; eos verò & caros habeāt, et muneribus prosequantur, qui si è vita reuocentur ipsi, vel suos reuocari uideant, alacres, lætiq. Deo pareant, nihilq. propterea mali sibi accidisse iudicent. quod si feminas præstitisse intelligimus; cur ijs imbecilliores, atque infirmiores uideri uelint uiri? Neque solum unam aliquam è multis feminam, sed totam gentem, ac nationem, ut marium uirtute, sic feminarum eximia quadam magnitudine animi præstitisse accepimus. Lacænas enim matronas traditum est, occisis filijs vulnera inspicere consueuisse, ac, si aduersos vulneratos esse comperissent, lætabundas funus ducere, eosque in auita sepulcra inferre solitas esse; contra verò, quos auersis vulneribus concisos agnoscebant,

bant, ab iis refugientes, clam sepeliendos curabant, nec vllo prorsus honore funeris prosequendos statuebant, tantum in fœmineis quoque animis decus poterat, & studium gloriæ. qua ex gente etiam illud ad nos præclarum dimanauit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, ingemere noluisse, nec coronam è capite deponere, sed ad comites conuersam, ita locutam; Quanto pulchrius, & optabilius est, in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parta victoria viuere? at alia filium interfectum audiens, iccirco, inquit, genueram, vt mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his fœminis facias, aut quo non honore, ac gratulatione dignas putes, quæ de patriæ dignitate, deq. gloria sollicitæ, honestam mortem cuiuis saluti, ac lucro anteponerent? Age vero, num Lacænis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare. quam fortis enim, & quam magnifica illa Corneliæ vox, quæ duodecimo iam fœtu amisso, cum Tiberium & Caium filios interfectos spectauisset, nullo timore perculsa, nulloq. dolore confecta; Nunquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Gracchos pepererim. fortem vero fœminam, & cuiuis ex veteribus mentis præstantia, ac magnitudine animi conferendam. non enim dolori concessit, sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exsilium secuta, cum postea reuersum in pa-

triam amisisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. pariq. fato Clodia vsa est, quæ D. Brutum filium consularem mortuum superstes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter, & patienti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in fæminis exempla mirari aliquis possit, qui sexus imbecillitatem, ac mollitiem cogitet. at vero, qui fortissimis genitas parentibus, & fortibus etiam auis maioribusq. prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorē vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirat. Est ergo vlla res tanti, aut cōmodum vllum tam expetendum, vt, illo amisso, ne prudentiā quidem retineamus? quę si vlla in nobis residet, nos profecto vel auitæ, vel patrię virtutis admonet, nec de Pisonibus, Fabijs, Brutis, Marcellis cogitantes, quos imitemur, & à quibus ortum ducamus, immemores esse patitur. Horum enim armis imperij fines producti sunt: horum sanguine parta, ac stabilita libertas: horum denique labore, ac studio Respublica ad tantam peruenit siue bellicæ laudis, siue domesticæ virtutis gloriam. quorum in vestigia pedem ponere oportet qui laudabiliter viuere, quiq. honestis in actionibus exerceri volunt, nec vllo mentis errore ad nimium dolorem, atq. insaniam traduci. Nominauimus externos magnos, clarosq. viros; collegimus de nostris plurimos, quibus mortis sensus non modo ingratus, sed etiā optatus, et iucundus accidit. Addatur, si placet, etiam, Theramenes, qui veneno epoto, maxima ęquitate animi, ludens

in

in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiæ propinauit. Ergo ille in sua morte vir clarus, & sapiens ludebat, nos in filiorum, aut affinium morte lugebimus? & veterũ dicta quotidie legentes, atq. addiscentes, præclara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam, quæ mortẽ hanc consecutura est, immortalem, beatam, à miserijs omnibus vacuam, negligemus? quamuis enim nudum corpus, & exanime discedens relinquat animus, nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis opibus, bonis, diuitijs perfrui;

Astante, vt ille ait, ope Barbarica,
Tectis cælatis laqueatis,

Tamen multo maioribus et bonis, & opibus, quæ nulla vetustas absumet, nulla vis eripiet, piorum mentes assidue potiuntur. Sed dimittamus & exempla clarorum hominum, & illorum virtutis impressam historijs memoriam: veniamus ad id, quod vnusquisque sensu percipit. quantumq. ex morte consequamur emolumenti, ac commodi, re ipsa factisq. probemus. ex qua docendi, ac disputandi ratione perspicue veritas elucescit, quidq. hoc modo se habeat, vel illo, facile potest perspici. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci, & consequi possit. nihilq. timeat aduersi, hunc nemo inficiari poterit, iure dicturum, si vitam sibi morte multis partibus meliorem affirmet, atqui nemo est, qui non modo miserias, atq. ærumnas ab humana vita segregare, sed ne semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit.

Metelli sibi fortunam sperant omnes : Priami sobolem, ac Regnum exoptant alij : quasi non & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, inuitus obierit, et Priamum non omni orbatum progenie, summoq. dolore confectum, hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisset, è multis eos miserijs, ac luctibus simul eripuisset. quos iccirco experti sunt, quia vitã diutius, quam ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miserabiliter decantata.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam auferri,
Iouis aram sanguine turpari:

Quæ non modo visu, sed etiam auditu acerbissima sunt; quid putamus misero Regi, qui omnia et videre, & audire, & experiri coactus est? num ei multo melius euenisset, si vitam omnino multis ante annis, quã hæc acciderent, amisisset? Forsitan quispiam dixerit; multa, quæ viuens nactus est, bona cito decedens penitus reliquisset, sed à malis etiam multo grauioribus, qualia multa sæcula nõ viderunt, felicissime liberatus esset. Ex quibus omnibus, multisq. alijs perspicuum est, peruertere homines ea, quæ sunt humanæ fundamenta felicitatis, cum vtilitatem à morte seiungunt, aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum ex nostra ciuitate clarissimum, & eloquentissimum uirum, matura mors, quantis è molestijs, quantisq. incommodis eripuit? nam, qua in patriam pietate fuit, ex ijs malis

malis, quæ mortem eius consecuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagrauit enim bello Italia, exarsit senatus inuidia, nihil deniq. in ciuitate fuit, quod non eius temporis calamitatem, luctumq. persenserit. Nam quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeq. miseranda commemorem? quid reditum illum sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat. tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium cædem illo tempore esse factam, trucidatos viros, & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisq. positas, qui multorum ciuium salutem, ac dignitatem eloquentia peperissent. quam multos ex illa Reipubl. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, atque optimos, vt acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse. O acerbum, ac nemini non pœnitendum Reipu. statum, conditionemq. viuendi. cum eos ipsos, qui Rempu. suo labore, suoq. sanguine auxerint, iuuarint, seruarint, nusquam tutos, nihilq. magis, quam propinquorum manus, ac gladios, timentes, horrescentesq. videas. illorum autem, quorum ope, atque auxilio seruatus sis, cum horribiles, miserosq. casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilq. afferre adiumenti queas. quis neget ijs ipsis, qui hæc intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem, ne in horum temporum flammam incidant, mor-

tis beneficio consecuti sint, eos vero beatissimos iure omnes existimabunt. qualem fuisse L. Crassum, nisi res ipsa probauisset, nihil esset, cur oratione persuadendũ videretur. Sed hæc paullo antiquiora, quam, vt omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendi possint. Pompeij autem nostri familiaris casu quid in ciuitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis, ac mentibus perspectius, & clarius? hunc, si mature extinctus esset, nihil doloris, nihil inuasisset mali. quòd tam diu in vita mansit, iccirco factum est, vt singularis calamitatis exemplum omnibus præbuerit. cui eo luctuosior fortunæ acerbitas visa est, quo feliciore, ac secundiore fortuna in omni vita vsus erat. quis enim vniuersis ciuibus aliquando carior? quis in toga, vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitijs florentior? cui nihil prorsus ad summam, absolutamq. felicitatem, præter honestum, ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit iniuria. nisi malimus ad propriã mortalis vitæ nimis asperam, miseramq. conditionem omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis vsus erat; qui nihil, nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare cõsueuerat; cui omnia vel ad vsum, vel ad voluptatem supererant, bellum cum socero suscepit; deseruit domum, profugit ex Italia; & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio, prudentiaq. gesßisset, cum vel maximè ingenio, iudicioq.

excellere

excellere debuisset, sui pene oblitus est. itaque imbelles, & infirmas copias, tirones, collectitiosq. milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitauit: et amisso exercitu, ereptisq. castris, turpissime victus, in seruorum manus vir summus, & clarissimus incidit. vita verò vt miserabiliter priuatus sit, commemorare nihil est necesse: cum eo ipso, quòd in tam miserã fortunam delapsus, vitam cito amiserit, minus fortasse miser censeri possit. beatissimus autem obijsset, si, cũ in Repub. florebat, cum valebat auctoritate, & gratia, cum copijs opibusq. affluebat, è vita decessisset. cuius propagatio quantum illi mœroris, ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. itaque hoc stabilito, & fixo, mortem sæpissime beatam homini cõtingere, non solũ, quòd nos in beatam vitam inducat, sed etiam, quòd multarum, magnarumq. miseriarum sensu liberet, & à futuris vel calamitatibus, vel doloribus abstrahat, quid iam relinquetur, cur non morte lætari, ac clarorum hominũ virtutem, qui nullius interitu perturbati sunt, imitari debeamus? An non optimam beatamq. mortem iudicabat L. Brutus, cum Tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? item Decij, quo tempore, cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis obijciebant? præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitã in acie iuuandæ patriæ caußa fortissime profudisse memoriæ proditum legimus. Et verò nihil fuit, quamobrem elato ex

celsosq. animo homines vitam non despicerent, vt sempiternam gloriā consequi possent. nam cum nullo, vel certe minimo doloris sensu, quem morietes perferunt, infinitam laudem commutabant. hunc enim locum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quē supra perstrinximus, paullo vberius percurramus. Neq; enim absurde dixisse mihi videtur is, qui morientium mortuorumq. hominum statum, & conditionem duabus potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmauit; quarum vnam somnum statuit, alteram verò tempus illud, quod nostrum cuiusque ortum antecessit. & sane ita est, vt ex omnibus opinionibus, quarum errore duci vulgus solet, cum de morte loquitur nullà planè ad veritatem videatur esse propensior. ità enim multi viuunt, vt præsentibus bonis fruantur; nec sane cogitent, quid paucis post annis vel ipsis, vel ceteris boni, aut mali possit euenire. Itaq; sæpe non opinatis morbis, perturbationibus, & angoribus vexantur. mortis vero, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminiscuntur, vt ad se minimum illam pertinere, nec sua quidquam interesse existiment. qui, vt Panætius Africanum dicere solitum tradit, ferociores equos domitoribus tradendos esse, vt paullatim parere, seq. mitiores, ac molliores præbere incipiant; sic ipsi in gyrū fortitudinis, ac patientiæ reducēdi sunt, ne, si mors imprudentes oppresserit, perterreantur, planeq. concidant. Sed nescio quo modo voluptate, luxuq. delinita hominum consuetudo de recta maiorum

via

via deflexit, eoq. sensim delata est, vt nihil minus, quam verum, agnoscat, nec cum aliquid agitur, rectum id nec ne sit, magnopere cogitet. qua nulla maior pestis, ac pernicies humanis rebus, valde iam labefactatis, potuit afferri. atqui, si in vllo homine, certe in his ipsis vulgare dictum & verum, & acute cogitatum esse deprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi totos dies per inertiam perdunt. atque ita viuunt, vt stertere potius, quam vllo pacto viuere videantur. dormiens autem vt nihil sentit, nihil agit, nihil curat; sic mortuus quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sane intelligas. itaque in fabulis, quos Dij maximè adamarunt, eos, ne imminentem aliquam calamitatem sentire cogerentur, si vigilassent, à Dijs immortalibus consopitos esse accepimus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis noctibus induimus, & cum in somno sensus sit plane nullus, nullum etiam in morte futurum esse sensum, verissimè statuere debemus. quod vt sensu ipso plane percipitur, sic ne de altero quidem dubitari vllo pacto potest, quin, quales ante, quàm oriremur, fuimus, tales etiam mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum, qui nondum ortus est, nihil pertinuit, sic ne ad eum quidem, qui mortuus est, vlla ratione pertinebit. ad morientem vero vel nihil, vel parum certe pertinet. siquidem tam angusto spacio tamq. breui curriculo coercetur, vt nec si velit quidem, vires suas nimium porrigere, aut explicare possit. Quæ est igitur eorum oratio,

qui

qui tantum in morte dolorem se timere, atque expauescere dictitant? quamquam non sane video, quo modo aliter facere possint: qui enim mortem nunquam experti sint, quam semel homo subiturus est, quo modo, bona, mala ne sit, vere sentire, ac diiudicare possunt? Morientes aiunt cruciari, angi, distorqueri. quod in nonnullis fortasse animaduerti, atque obseruari potuit. in quo tum isti aliquid dixisse videri possent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipsa dolore suo corpus vsque eo cruciaret, atque angeret, vt hæc doloris edere inditia cogeretur; negari profecto non posset, quin dolorem non leuissimum mors ipsa esset allatura. Cum verò huiusmodi cruciatus paucissimos angat, & eos maximè, quì intemperanter, flagitiose, nefarie vixerint, nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors, sed admissorum scelerum conscientia vexet, habeatq. sollicitos. qui enim se morituros nunquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem peruenerint, anguntur, non dolore moriendi, sed quòd è vita inuiti discedunt. in qua cum omnia secunda feliciaq. experirentur, ne secus mortuis accidat, valde vereri, ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem semper, tanquam præsentis tempestatis portum in ore, ac sermone habuerint, quiq. ex huius vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi, sæpissime concupiuerint, nihil libentius, ac iucundius mentione,

tione, ac nomine ipso mortis accidit. Atque in ijs etiam præstans, planeq. admirandum Deorum munus agnoscitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modo cum exiguo dolore, vt optare homines vulgo solent, sed omnis plane doloris expertes ex hac vita egressos, sine vlla dubitatione reperias. ex quibus Q. Fabius Consulatum adeptus, cum in Curia prætereuntes salutaret, nihil dolens, nihil molesti sentiens, immo plane gaudens, è vita discesit. atque idem contigit A. Pompeio, cum in æde Iouis Capitolini sacra fecisset, itemq. Thalnæ Consuli, Dijs immortalibus supplicanti. quid hos in ipso mortis articulo doloris expertos existimes, qui paullo ante læti viuebant, & in eo, quo moriebantur, puncto temporis, nihil lugubre testati sint, nihil flebile dixerint? Morte, inquies, oppressi sunt. at sapientissimi, & optimi viri; quibus mortem, tanquam beatæ vitæ initium, dij immortales largiri voluerunt. quam eo fortasse iucundiorem ipsis fore videbant, quo minus eo tempore tantum boni expectauerant, ac ne sperare quidem poterant. nam, cum mors è diuina voluntate tota pendeat, haud sane in hominis potestate esse possit; quo potissimum die, quaq. conditione mori velit. Nec verum est quod dicitur à quibusdam, mortis eundem omnib. hominib. diem, ac terminum diuinitus esse constitutum: vt autem vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum vel intemperantia, vel negligentia contingere. nam, vt illud verissimum est, præ-

finitum

finitum esse vitæ terminum à Deo, quẽ præterire, aut ex quo egredi nemini liceat, sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademq. hora vitæ finem impendere, quod si agnosceremus, nihil sane esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem, tribueremus. quæ omnes plane virtutes, si hoc consequeretur, non modo inutiles, sed penitus inanes viderentur. cur enim prudentia vteretur homo, cur abstinentia, cur temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spacio vitam esset terminaturus? Vt diutius, inquis, vitã producere liceret. at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari quidẽ posse necesse est. Sin voluntarius, & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur, eundem omnib. à Deo constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat vnusquisque, vt libet. quid autẽ verius sit, Deus ipse viderit; hominem quidem scire arbitror neminem. stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte; boni autem tantum ex ea ad homines permanare, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem assequatur nemo. itaq; hoc diuinitus hominib. datum est, vt quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac votis etiam conceptis sæpe implorent. quid ita? quia bonam, vtilemq. esse mortem, cogũtur agnoscere, malam autem, aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est. itaq; dolore perculsi mortem imploramus, eamq. vnam, vt miseriarum malorumq. terminum, exoptamus. Admonet me locus, vt, cum neminẽ ipsa morte magnopere commoueri

moueri debere probatum sit, ijs precipue dolendum nihil esse contẽdam, quos mors cum laude oppetita consolari potest. satis enim diu vixisse putandi sunt, qui vitam honeste clauserunt. eosdemq. è vita abeuntes non modo laus, sed etiam perpetua voluptas, delectatioq. prosequitur. quæ sane eo maior in animo exoriri, at vigere solet, quo latior alicuius in colendo officio, vitaq. honeste ducenda manauit industria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo sit, ideoq. mentis, & rationis munere, præ ceteris animantibus, ornatns, atq; instructus, vnde potius laudem, ac voluptatem, quam ab honestis actionibus petat? An, vnde ortum duxerit, obliuiscatur? ille vero nec sui oblitus est, qui rectè vixit, nec iniquo animo mori potest, cum multos relinquat suæ testes, memoresq. virtutis. quanto autem gaudio exsultare credendus est illorum animus, qui corporis admistione solutus, in cœlestes ignes, sempiternasq. domos, vnde exierat, reuertit? profecto enim ex diuina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi, tanquan terræ grauitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur. vbi autem soluti corporibus ad proprias sedes euolauerunt, tum vere viuunt, nec libidini, voluptati, dolori seruiunt, sed sui compotes, nulla re anguntur, nihil requirũt, omnibus imperant. Recte igitur dictum est, corpus terram esse, mentem autem ignem de cœlo sumptum. id quod clarorum virorum acta cum virtute vita, præclaræq. actiones facile testãtur. quo modo enim aut omnia hu

manæ

manæ vitæ commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipsam laudis, honestatisq. gratia profunderet, qui nihil quidquam ad se, præter hæc ipsa mortalia, quæ manibus contrectat, quæ terit pedibus, pertinere cogitaret? verũ hæc non ita se habent. corpus enim è terra cõcretum, tamdiu terrestrium rerum amore ducitur quoad in terram ipsam, vnde ortũ duxit, reuertatur. animus vero, qui è cælo sumptus est, sempiternum quiddam, & cæleste appetit, nec iisdem, quibus corpus, finibus cogitationes coercet suas. itaque nunquam quiescere, nec vere viuere putandus est, quamdiu corpore conclusus, inuitus propemodum mortali labe, terrenisq. vinculis cobibetur. At illa quanti sunt, grauissimis vitæ laboribus liberari, in medijs doloribus, & ærumnis obdormiscere, & quasi emissos è molestissima vitę custodia, in iucundissimam, suauissimamq. domum remigra re? huc enim pertinent quæ de piorum quiete, deq. vo luptate illa, qua egressi è vita perfrui dicuntur, disputari à sapientibus solent. qui cum intelligerent, non for tuito, aut temere satos, & creatos homines esse; nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amisissent, & improbos, quorũ in patrandis flagitijs semper est animus, cogitatioq. defixa, iccirco non eundem probis, & improbis vitæ terminum, nec eadẽ mortuis præmia statuerunt. Qua nos recordatione potissimum refici, ac recreari decet, qui carissimam filiam, optimeq. de nobis meritam ita

vixisse scimus, vt ad optimos mores, summamq. prudentiam nihil posset accedere; & ita mortuã, vt in dolore, quem ex partu contraxerat, summam animi magnitudinem, summamq. constantiam præstiterit. cuius mentio nobis dolore iam, si non penitus extincto, certe magnopere leuato, non solum acerba, sed etiam iucunda accidit. qui enim aliter debet? cum nec ipsi quidquam acciderit mali, nec ego vlla re, quæ tantopere cum natura congruat, et cum omnibus hominibus cõmunicet, angi aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sane, nisi cum ea diuino potissimum beneficio vitæ munere perfuncta sit, vt ad eam maxime viuendi conditionem cogitationem meam mentemq. referam, qua nunc ipsam perfrui credimus, ac si, quod æquum est, fateri velimus, etiam intelligimus. qua ex meditatione eo maiorem voluptatẽ percepturus sum, quo meliore illa nunc statu, quã quem viuens experta est, sine vlla dubitatione perfruitur. quid enim boni nõ merita est, quę nihil vnquam egit, ac ne cogitauit quidem mali; & ijs angoribus, ac malis, quę viuenti obiecta sunt, ita patienter perfuncta sit, vt nõ secus de aduersis, quam de secundis rebus Dijs immortalibus gratulari, gratiasq. agere soleret? &, cum nihil, nisi rectum, honestũq. cogitaret, tamen vna conscientia contẽta, nec sua benefacta in luce collocari, nec sibi quidquam propterea laudis, aut gloriæ deberi arbitraretur. Quæ ergo ita animata fuerit, vt de se quidem minimum, de recta mente, ac de æquitate plurimum laboraret,

boraret, an non dijs ipsis censemus maximè gratam, et probatam fuisse? in qua non ficta, & adumbrata, vt in multis, sed maximè solida, & expreßa virtutis elucebat effigies. nam, cum eam talē natura genuißet, vt quod pulchrum, rectumq. agnoscebat, sua sponte sequeretur; tamen eo non contenta, summa vi rationis, prudentiæq. perfecerat, vt nulla re minus, quam natura duce, egere videretur. itaque qui eius instituta, & mores paullo diligentius inspexisset, qui regundæ familiæ sollertiam, qui summum in cunctis rebus ingenium, singularemq. doctrinam aduertisset; haud fuisset sane, quod aut virilem in intelligendis, iudicandisq. rebus prudentiam, aut exquisitam patrisfamilias sollertiam requireret. itaque quibus maxime rebus egere sæpe homines solemus, fortitudo, & prudentia, hæ ita in muliere abundabant, vt sui mœroris medicinam non peteret foris, sed in seipsam spectans, ex sua semper virtute penderet. Quanto autem grauiores, ac difficiliores animi morbi sūt, quam corporis, eo magis mirandum est, talem extitiße illam, cuius fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ vero omnes animi morbi facile cederent. itaque quāquam ex calamitate, temporibusq. nostris molestiæ plurimum traxerit, nunquam tamen animo perculsam, aut deiectam sensimus. angebatur patris exsilio, totiusq. familiæ luctum, bonorumq. direptionem inuita videbat: sed matri tamen consilio, prudentiaq. aderat; & rebus in magnum sæpe discrimen adductis, reditus spem nobis afferre

ferre nunquam dubitauit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantundem ex filiæ suauitate, ac pietate solatij capiebamus. quod vt esset diuturnius, si commodum nostrum, aut eam, quæ omnibus antiquissima est, liberorum caritatem cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exutam miserijs, & immortalitatis compotem factam, animo reputamus, non modo in dolore conquiescimus, sed etiam præcipue lætamur. quid enim mihi accidere lætius potest, quàm de immortalitatæ animorum cogitanti, de filię simul ęterna, beataq. vita confidere? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur. faciam autem non inuitus, vt sapientissimorum hominum percurram hac de re sententiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque vero hæc ita disputandã censeo, vt animos iccirco non interire probari possit, quòd mortuorum corporibus vis quædam inesse veneratione digna putetur, quæ significare debeat, non deleri morte animos, sed immortalium animorum, veluti sepulcra quædam mortalia corpora fuisse. quasi non & maiora, & firmiora multa suppetant, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnare. quòd si auctoritas quærenda sit, quem grauiorem nominare auctorem possum, quam eum, quem Apollo ipse sapientissimum omnium pronunciauit? cuius testimonium tale fuit, vt diuinos esse ho-

minum animos, & eos, corpore solutos, in cœlum remigrare, vnde prius venissent, in omni sermone asseueraret. in quo cum Philosophis illis consensit, quos quondam Italicos nominauit antiquitas, maximeq. nobiles iudicauit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos è cœlo, diuinæque mentis eos esse non solum munus, sed etiam partem præcipuam, ac propriam. quod si secus esse quisquam putet; haud sane facile, quid multis, & firmissimis in hanc sententiam argumentis respondere possit, inueniet. Sic enim planè cognosci, ac sēsu ipso dijudicari potest: summam esse peneq. incredibilem in animis celeritatem, ac festinationem, cuius ope, quæ corpus non modo certo mensium, sed vix etiam annorū spatio perficere, atq. exsequi posset, ea ipsi non modo semel puncto tēporis percurrere, sed etiam sæpius excogitare, & repetere facillime queant. quod si mirum videtur, cur non admirabilius censeatur, meminisse animum tam multa, innumerabilibus ante sæculis gesta; quæ futura sunt, cogitando prospicere, ac non modo præsentia, sed etiam præterita, & futura, veluti deum, omnia complecti, ac sub oculos subijcere conari? quis dubitet, cum hæc intelligat, eademq. in se ipso agnoscat, diuinum esse animum, nec, si diuina æterna sunt, ipsum esse mortalem? cum præsertim duabus ex rebus, quæ precipue in animo sunt, illius æterna natura facile intelligi, ac deprehendi possit. hæc autem sunt, motus, qui in eo præcipuus est, principium, ac perpetuitas.

tuitas. cum enim ex seipso moueatur, nec aliunde, vt cetera, principium motus mutuetur, summa autem in eo, quamdiu in corpore est, perpetuitas motus appareat; quippe quæ etiam in dormientibus agnoscatur, & vigeat; iccirco dubitari nullo modo potest, quin diuinus sit, & sempiternus futurus. & sane ita esse ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quædã animus est, ex ipso Deo delibata, ac profecta. quòd si Deus immortalitate fruitur, cur eam partem quam ex seipso sumpsit, mortalem esse velit? quin hoc ipso singularem, & eximiam diuinam esse vim iudicandum putauit, quòd non solum ipse immortalis sit, sed etiam, quos velit, suæ naturæ compotes, & plane immortales efficiat. Corpus autem voluit esse mortale. nec immerito. cum è terra, cuius mutationi subiecta natura est, initium duxerit, & in eam ipsam, vitæ cursu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus à Deo, cælum ipsum appetit: nam in eum locum, vnde discessit, semper optat redire. terra autem, si cui appetenda, corpori soli est. at vero animis æterna cæli sedes quærenda, eaq. propria illorum patria; siquidem animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictũ esse videatur. nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneũ. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat; quod & præterita teneat, et futura præuideat, et cõplecti poßit præsentia.

quæ sola diuina sunt, nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire posint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi seiuncta ab his vsitatis, notisq. naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste, & diuinum est, ob eamq. rem æternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaq. prædita motu sempiterno. itaque eandem æternitatem animis quoque nostris, ex se ipsa exortis, impartiuit. quorum ex cogitationibus, atque operibus nihil aliud, nisi diuinos esse illos, & sempiternos, colligere possumus. nam si ædificiorum magnitudinem, atque ornatum, si monumenta litterarum, si pecuniæ vim infinitam in res maximè stabiles, & admirandas effusam, si plurimarum maximarumq. rerum adeptionem cogitare voluerimus, profecto intelligemus, hæc nunquam facturum fuisse hominem, nisi diuturnitatem temporis, ipsamq. æternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Iam, ipsa gloriæ cupiditas, honorum sitis, opum, ac diuitiarum asidua procuratio quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi, uiuendiq. studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum detineri. Sed hæc abiectiora, atque humiliora, nec vllis, nisi sane angustis naturæ terminis, circumscripta. Quid illa in primis grauia, atque præstantia, nec vlli

plane

planè in terris degenti, nisi soli homini, tributa? contemplatorem esse ipsum cœli, rerumq. cœlestium; frui magnarum, obscurissimarumq. rerum sciẽtia, quæ vel ad excolendos ad integritatem, atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis, astrorumq. cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obscurisq. rebus memoriam, mentemq. pertineant; nonne hæc ipsa tanta, ac talia, diuinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quam è cœlo, delibatam, ac deductam? An censemus, si vnà cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam æquo animo mori posse, aut tam iniquo planeq. inuito stultos, & fatuos? Socratem ferũt, morti proximum, de piorum immortalitate, beataq. vita, quæ mortem consequitur, disputauisse. itaque læto, ac libenti animo letale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum, atque imperium vocaretur. At vero, quorum animus in terra defixus hæret; qui nihil, nisi mortale, terrenumq. cogitant, eos plane repugnantes, atque inuitos è vita discedere videmus; nec immerito, cum animorum æternitatem propius iam intuentes, crucientur mirum in modum, quasi flagitiose actam vitam pœna etiã sit immortalis consecutura. Atque illud etiam (ò stultum hominem dixerit aliquis, & naturæ suæ penitus ignarum) nemini obscurum esse potest; ex ipsis etiam sacris, cæremonijsq. maiorum æternam hominis vitam facile cognosci, atque intelligi posse. neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent,

sent, aut tam multas, tamq. varias sepulcrorum cæremonias posteris tradidissent, nisi cognitum, perspectumq. habuissent, vigere animum in morte, nec, quãquam corpus occidat, hominem ipsum penitus euanescere. itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanæ vitæ confectricem, nec ex ea sequi interitum; sed potius ad aliam multo feliciorem vitam ijs, qui recte vixissent, ducem optimam solere existere. quicunque enim conuenienter naturæ vixerint, nec illam secuti sint malæ consuetudinis corruptelam, quæ diuinitus datos igniculos extinguit, vitiaq. gignit, & confirmat omnia, eos & viuentes gloria, & è vita excedentes præmijs prosequi oportet. id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verisimum, atq. æquissimum est. cui autem æquitatis antiquior cura, quam Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitæ iniquitate deo iniquus, atque inuisus euaserit, ad Deum certe euolabit. idq. æternitatis humanæ, vel maximum, ac firmissimum argumentum est, solum hominem diuinæ voluntatis participem, consciumq. existere: vt quanquam agrestibus siluestribusq. in locis natus sit, tamen, ipsa docente natura, & esse Deum, & colendum, ac verendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modo homines, sed ipsas etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri posit, etiam erubescere oporteat: cognatum esse hominem Deo, nullum aliud in terris animal, nisi hominem so-

lum,

lum, Dei cognitione imbutum esse : nec quidquam esse aliud, quod animo, è diuina mente hausto, præditum sit : tantamq. inesse homini cæcitatem, atque socordiam, vt diuinæ cognationis immemor, auersetur migrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quam migratio ad cœlestes, superasq. sedes, existimanda est. nec id solum ratione quadam æquitati, veritatiq. consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maximè firmo, stabiliq. consensu. Atqui eum, qui hoc pacto viuere, ac pene à seipso dissentire velit, meminisse certe oportuit, terram ipsam, omniaq. quæ sub cœlo sunt, diuina voluntate regi, proptereaq. quiddam nobis, quod obseruandum, & addiscendum videatur, præscribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas inutilesq. herbas edentem efferentemq. vidit? quis animalia semper vberes fœtus edidisse nunquam sterilitatem passa esse, recordatur? quòd si hæc ipsa secus se habent, nihilq. in rebus humanis perpetuo firmum, eiusdemq. naturę optare licet; cur, quam in omnibus & rebus, & animantibus vicissitudinem cernimus, eam ab homine seiungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobolem, honores, opes assecutus, diu tantis bonis frui potuerit; præclare secum esse actum vere dixerit. Sed aduersi tamen aliquid subeundum perferendumq. relinquetur : demum oppetenda mors erit, quæ eò leuior esse debet, quòd omnibus communis est, nec cuiquam

ſingularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quòd nos à multis erroribus abſtrahit, quibus, quoad viuimus in tanta opinionum varietate, aſſiduaq. veri inquiſitione perturbari ſæpe ſolemus, & ad ipſam cernendam, fruendamq. veritatem iucunde traducit. quo nihil beatius homini poſſe contingere, ſatis, vt arbitror, ex eo ſuſpicari poſſumus, quòd innata eſt homini cupiditas ſcientiæ; eius autem præſtantia non ſane video, qua alia in re, niſi in perfecta veritatis cognitione poſita ſit. ex quo fit, vt veritatis cognitionem aſſecuti, perfecta, abſolutaq. ſcientia potiamur. vereq. dici poteſt, qui veritatem intueatur, ſenſuq. percipiat, eum voti ſui compotem, vereq. beatum eſſe. Quòd ſi beata vita quærenda nobis eſt, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miſeriarum grauitate premamur; quid illo homine ſtultius, aut ſtolidius reperiri poteſt, qui ceterorum morte ita angitur, vt beatæ vitæ oblitus, miſeram, atque infelicem conſectetur? profecto enim ita ſe res habet, vt, niſi mortis, doloriſq. timore liberatus ſit, etiam ſi multas cognitas, perceptaſq. virtutes habeat, rectumq. & æquũ omni plane vtilitati anteponat, beatus tamen eſſe nemo poſſit. quid enim aliud dolor eſt, niſi cruciatus animi, iſq. perpetuus? quid aliud timor, niſi aſſiduus inuiſarum, ac moleſtarum rerum metus? at quo modo felix, aut beatus eſſe poterit, qui aſſiduo cruciatu, metuq. vrgebitur? Quin eo miſerior, atque infelicior exiſtimari debet, quòd non ſolum ſibi ipſi moleſtiam, miſeriamq.

miseriamq. comparauit, sed in ceterorum etiam sermonem, ac vituperationem incurret. nihil enim nimio dolore deformius, nihil à viro alienius: &, si corporis prauitatibus vituperatio proposita est, vitijs ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ? Illa vero & grauiora sunt, & maiori animaduersione vindicanda, quo nobiliorem, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupauerunt. quòd si turpis dolor nimius, & vituperatione dignus, certe illud consequetur, vt, qui nimio dolori seipsum tradat, ne laude quidem vlla dignus censeatur. est enim series quædam maxime veritati consentanea, vt sententiarum, sic rerum; & quemadmodum in sermone, disputationeq. nostra nectitur aliud ex alio, ita qui se vna aliqua vel deformitate, vel turpitudine implicari patitur, multis statim miserijs, ac deformitatibus opprimetur. Nec vero credi velim; me, quia dolori nimio repugnem, iccirco dolorem omni ex parte improbare, omnesq. illius ex animo fibras euellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod prudenter à Crantore dictum est) siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim, nihil dolere, fieri non potest, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est, quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, vt in aliam fortasse grauiorem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quemadmodum

dũ qui nihil prorsus doleat, desciscere videatur ab hominis natura, quæ morte perculsa dolorem, ac luctum aliquo modo indicare cogitur; ita, qui dolori nimis indulgeat, humanę naturę penitus obliuisci, cõmunemq. omnium conditionem recusare iudicabitur. quibus rebus intelligitur, grauiter peccare homines, cũ vel ea, quæ omnibus perferenda, subeundaq. sunt, detrectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quæq. sequi, aut refugere debeant, non cernunt satis. quod proprium prudentię munus est; quam humanarum actionum moderatricem à Dijs immortalibus eße constitutam, inficiari nemo potest. atqui huic tam præclaro, diuinoq. muneri planè obsistit qui nimio dolore ducitur. non modo enim se ipsum sine vllo fructu lacrymis, ac tristitiæ tradit, sed etiam omni planè consilio, ac iudicio vacat. vbi enim ratio, si se dolore auferri sinat? vbi constantia, si sibi ipse repugnet, & in mœrore iaceat? vbi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi cum morte commune esse contendat? Iam vero illud stultissimum, existimare, quæ ceteri homines libenti animo subeant, ijs se non esse obstrictum. quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaq. similitudo? etenim, nisi hoc verum fateremur, caussæ nihil esset, cur homo hominem consilio, re, gratia iuuaret; ab hostium impetu, ac læsione defenderet. quod contra videmus accidere; vt qui ab his actionibus auertat animum, non modo in vulgus improbetur,

betur, ſed etiam inhumanitatis, ac feritatis accuſetur. certe enim non è marmore ſculpti, aut è robore dolati ſumus; eſt in nobis quiddam, quod pietate, miſericordiaq. moueatur, nec extingui ſinat illam, qua Dijs proximi ſumus, iuuandi, ac benefaciendi voluntatem. itaque inſitum homini, atque innatum videtur, vt, quoties alium hominem quamuis alienum, premi calamitate, atque ærumna videat, crucietur animo, nec, ſi facultas ſuppetat, dimittendam putet illius ſubleuãdi occaſionem. quam enim ipſe, ſi eo loco eſſet, benignitatem ſibi impartiri optaret, ea vt in alium vtatur, natura tacita quadã voce monere, ac præcipere videtur, quæ igitur ſibi euenire poſſe dubitet, ea ſi contingant, cur angi, ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa eſſe, & omnibus hominibus procliuia fateatur? quãto rectius ille, qui hominem ſe agnoſcit, nihilq. humani à ſe alienum putat? itaq. cum hanc ex animi noſtris opinionem, mala omnia non eſſe humana, veluti immitem quandam, & immanem belluam, extraxerimus, profecto minus miſere, minuſq. ſollicite viuemus. relinquetur enim illa cogitatio, quæcunque accidant, fortiter ferenda eſſe, nihilq. poſſe homini euenire, quo funditus proſternatur. idq. ita erit, ſi nobiſmetipſis non aſſentabimur, ſed veritatem, qua nihil præclarius, præſtabilius, vberius eſſe poteſt, toto pectore amplectemur. hæc enim illa eſt, quam aſſecuti, meliores multo efficimur, & ad perferenda incommoda, præ-

claraq.

claraq. peragenda alacriores. cum nihil, nisi quod rectum, & æquum est, laudabile arbitramur, nihilq. aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, expetimus. Ac mihi videor nimis etiam nunc anguste, atque exiliter agere. qui enim latior obijci campus queat, in quo fidentius, atque alacrius exultare possit oratio? sed faciam impudenter, si medicinam deserens animorum, quam ex omnibus maximè vtilem esse intelligo, ad meam vnius delectationem sermonem omnem, mentemq. conuertam. Dolorem igitur nimis acrem, ac diuturnum fugiendum diximus, & quidem probabiliter; cum ex eo mala multa, maximeq. grauia soleant exoriri; contra vero nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum, multa & magna contrariarum rationum paria momenta agnoscantur. hoc enim si accideret, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, vnde nullum plane exitum viderem. Sed, quoniam hæc ita se habent, contendo, vincendum esse animum, doloriq. acriter obsistendum. siue enim nosmetipsos, siue amicos, siue vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine vlla dubitatione faciendum est. at, si ad mortuos ipsos animum traducamus, qui possumus existimare, gratum illis fore, quòd nimio dolore cruciemur? præsertim cum ex eo nihil ad illos vtilitatis, sed permultum ad nos dedecoris, atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos à nobis optare, atque expetere arbi-

arbitremur? nihil sane, nisi vt eos illustri memoria, ac recordatione decoremus. Nemo me lacrymis decoret, ait Ennius; cur? quia volito viuus per ora virum. quid igitur est caussæ, cur fletum lacrymasq. recuset? nimirum ea gloria, quam se adhuc viuentem assecutum esse confidebat. eandem igitur ob caussam nostrum quoque luctum mortuis ingratum, molestũq. fore suspicemur, nec aliud eos à nobis quidquam flagitare credamus, quàm, vt id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. hæc autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio. quam si sermone, laudationeq. nostra immortalem efficere liceat, hoc vno de mortuis nos vel optime meritos existimare possemus. Quid, quòd eum, qui sic doleat, vt recreari confirmariq. non possit, ne diuinum quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autẽ est, quibus debemus omnia, ijs pessimam referre gratiam. contra vero, qui deorum voluntati paruerunt, nihilq. se, quod ab illis vltro daretur, moleste ferre declarauerũt, eos non solum viuentes præcipua laude ornauit antiquitas, sed etiam è vita egressos perpetuo coluit honore. idq. eo studiosius, ac libentius, si quos intellexit cum Deorum cultu exercitationẽ virtutis, & præcipuam in mortales beneficentiam coniunxisse. scite profecto, vt cetera ferme omnia. quid enim maiori laude dignum, ex omnibus rebus humanis cõmemorare possimus, quàm eum, qui vitam ducat cum virtute coniunctam, ad Deorum cultum, atque hono-

rem,

rem, perpetuum in homines ſtudium, ac pietatem aggregare? nec quidpiam tantulum modo in eius animo exiſtere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti ſit conſentaneum? Nec aliam ſanè ob cauſſam perturbari omnem vitam errore inſcitiaq. videmus, niſi quòd, quæ in hominis vita præcipua eſſe deberēt, pietas erga deos, in homines beneficētia, virtus in ingenijs, ac moribus, ea fere omnia negliguntur. eademq. ratione quæ maxime vitare deberemus, ea ſtudioſe expetimus, cæcoq. impetu ferimur ad illa, quibus vita noſtra planè fera, atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates inſatiabiles exoriuntur, quibus non modo ſingulos homines, ſed totas familias, & vniuerſas funditus euerſas ciuitates videmus; præterea ſeditiones, inſidiæ, diſcordiæ, rerumq. & hominum clades, & interitus. ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque ſolum inſuauem, ſed acerbiſſimam effici neceſſe eſt; quod contra probis virtutemq. amantibus accidit. nam diuinæ voluntati obtemperantes, nihil in ſè ipſis, ſed in ea ſe ipſos, ac ſua ponunt, & locant omnia: neminem lædunt: omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectuntur: nulla re crucian tur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatumq. radicibus ex animo penitus euulſis. Num igitur eos, qui ita vixerunt, vt ſibi iucundi, dijs grati, hominibus fructuoſiſſimi extiterint, diuinis honoribus iure dignos maiores noſtri cenſuerunt; eoſq.

cum

cum dijs immortalibus euum agere sapientissimus poeta non immerito cecinit? Nec tamen iccirco, quòd eorum corpora in cœlum perlata, credere sapienter quisquam possit; quod quia natura non patitur, vt, quod è terra est, alibi, quam in terra maneat, nec credi quidem debeat, necesse est; sed quòd eorun animi, tanquam hominum de Dijs immortalibus humanoq. genere optime meritorum, in cœlum putentur elati. quod de Romulo, Vrbis nostræ conditore, memoriæ proditum accepimus; quem singulare in genus hominum collatum munus tam præclaræ vrbis condendæ, in Deorum numero collocauit. idq. eo tempore, quo litteris, & doctrinis homines exculti facile fictum à germano, verum à falso secernebant: vt credi non possit, quidquam illis persuaderi potuiße, quod vllam ficti, aut falsi imaginem præseferret. sed, quod ille mortalis, eximia virtutis, ac beneficentiæ gloria, consecutus est, vt non solnm immortalis, sed Deus iudicaretur; id ipsum alijs etiam tributum esse, vt inter Deos recepti putarentur, cum excessissent è vita, annales veterum loquuntur. quod & apud Grecos prius cõtigit, & inde fortasse ad nostros permanauit. nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaride, & fœminæ plurimę, quibus nunc inter deos locus esse præcipuus creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed, quòd virtute præstiterunt, &, vt ceteris ad recte viuendum, beneq. merendum pralucerentq, laborauerunt, ideo eos hominum fa-

ma,

ma, beneficiorum memor, in consessu, concilioq. cœlestium collocauit. atque ipsos, quos vocamus maiorum gentium Deos, aliosq. quamplurimos, quos in Deorum numerum retulimus, hinc à nobis egressos, & in cœlum profectos, facillimum erit agnoscere. Maximum vero argumentum est, quod de illis credimus id esse verissimum, quòd & tantus tot sæculorum, doctissimorumq. hominum consensus veritatis vox ipsa esse videtur; & quòd tantę, tamq. præclaræ virtuti, quem alium vere congruentem locum tribuere oporteat, non sane reperies. quis est autem tam demens, vt quos innocentia, liberalitate, et singulari quadam, ac præcipua virtute dijs proximos intelligat, ijs seiunctum à Dijs tribuendum locum censeat? &, cum hominis animus terrena respuat, ad supera semper feratur; qui non solum tacito naturę impulsu, sed voluntate, req. ipsa, vt quam maximè cœlestibus similes essent, præstiterunt, eos licebit ne, cœlo esse priuatos? Mihi vero eo iustius in cœlo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus enituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, vt fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit, & pertulit? aut quid non doloris, & calamitatis exhausit? quis ergo hunc cœlo excludi patiatur, cum eius virtuti sempiterna gloria, & laudis patuerit immortalitas? eademq. ceterorum conditio est; quorum alius alio genere virtutis, omnes summis,

&

& singularibus, vel in ipsos deos, vel in homines meritis præstiterunt. itaq. tam egregijs eximijsq. factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas satis diuturna persoluere posse præmia iudicatum est, sed florentiora, stabilioraq. munera quæsita sunt, quibus ornarentur ij, qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, vuluptati, vitæ denique prætulissent. tamq. id æquum est, quàm illud decorum, maximeq. probandum, non easdem improbis sedes, quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas. intellexerunt enim ex maioribus nostris complures, qui sapientia præstiterunt, cum in Dijs æquitas præcipuè vigeat, eaq. in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam sceleraq. auersentur, quiq. ea in vita exercuerunt, eos à se ipsis longissime seiungant. quod in vulgus edi, verumq. existimari, non modo rationi conueniens, sed vtile quoq. in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum caussam se à flagitijs, ac facinoribus abstinebunt, quòd impios, ac nefarios homines à deorum concilio, ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus ijdem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. nam vitijs, & sceleribus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studijs atque artibus expolitos, leni quodam, ac facili lapsu

ad Deos, ideſt ad naturã ſui ſimilem, peruolare, quod ſi ita eſt, certe nobis, quantum conniti animo poſſumus, quantum diligentia conſequi, contendendum, atque elaborandum eſt, vt ne ab ijs ſegregemur, quorum eſt proprium, vita frui ſempiterna, ac beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debebunt, qui ſeipſos diligere, conuenienterq. naturæ volent viuere) nunquam committet, vt, quæ ceteris exitioſa fore crediderit, ea ipſe perſequatur. neque enim in ſpem venire poterit, aut ignoraturos eſſe Deos quæ ipſe agat, cũ diuinam naturam nihil præterire credibile ſit, aut illa probaturos, à quibus non modo Dij, ſed etiam ſani homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid tætrius auaritia? quid deteſtabilius crudelitate? quæ quamuis in hominibus aliquando exiſtant, tamen ab hominis natura tam aliena ſunt, quàm humanum illud erit, ſi omnia nobis bona, omniaq. cõmoda expetamus. atque in hoc comprimendæ ſunt cupiditates, quibus trahimur perſæpe ad ea, quæ virtuti aduerſantur. quod facillime perficiet, qui tam glorioſi facinoris exitum ſecum ipſe aſſidue cogitabit. tantaq. eſt huius cogitationis ſuauitas, vt, quod libenter, alacriterq. agimus, etiam ſine labore peragamus. idq. in præſtantibus, laudiſq. appetentibus hominibus facile cernitur. quorum tãta eſſe ſolet, vel in obeundis prœlijs, vel in agendis cauſſis, vel in contentionibus pro Repu. ſuſcipiendis alacritas, tantaq. virtus, vt quod in ijs rebus periculi, aut laboris eſt, aut non ſentiant,

aut

aut pro nihilo ducant. magnum enim est contendentis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium, spes futuræ, ac propinquæ siue vtilitatis, siue gloriæ. neque id solum in magnis, sed etiam in leuioribus laboribus, ac studijs. Quos enim cursus, quos venatio delectat, eos quamuis de via fessos, ac pene exanimes videas, nũquam tamen minus alacres, minusq. concitatos animaduertas. Iam, honorum cupiditas quid non in nostra ciuitate laboris, quid non sollicitudinis, negotijq. facessit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel prensationis molestia, curaq. confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupauit, gloriæq. studium animos deleniuit, ij nec laborem sentiunt, &, si tantus est, vt aliquando erumpat, eo tamen non magnopere mouentur. toti enim in eo sunt, vt prosint patriæ, immortalemq. sibi nominis memoriam comparent. quam si quis negligendam ducat, omnemq. hominis felicitatem recte factorum conscientia metiri velit, is certe diuinos honores, qui claris viris tribui consueuerunt, nunquam negliget. etenim de Dijs ipsis, qui eosdem sibi honores asciuerunt, pessimè iudicasse videretur. tanta autem eorum, qui huiusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia, & æquitas agnoscitur, vt dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiscatur. quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos, & fortissimos viros, qui ciues suos, mortem pro patria

obeuntes, diuinis honoribus afficere ſolebant. Quid vero illæ, omnis planè doctrinæ, omnisq. ſapientiæ parentes Athenæ? non ne Codrum Regem ſuum, ob pietatem in patriam, meritaq. illa, quibus excelluit, magno conſenſu in Deos retulerũt? Atque haud ſcio, an recte ſenſerint viri doctiſſimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes iccirco deorum immortalium honore conſecratos, ut incitaretur virtus acrius, et acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriæ amore, ſtudioq. tenebantur. vera enim virtutis merces gloria eſt, nec quidquam eſt aliud, quo magis ad recte, honeſteq. agendum præſtantis animi homines incendantur. quod optimè agnouit, ac diutiſſime retinuit, omnium litterarum præclara cuſtos, & altrix Græcia; quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos. quorum alios fatentur nouos; alios multis iam ſæculis receptos in cœlum, conſecratoſq. contendunt. quam multi autem ſint, qui reconditas eorum ſcrutantur litteras, noſſe fortaſſe poſſunt. Neque vero hæc à me ideo copioſius diſputantur, quòd eos temere, neque ſatis cõſiderate tam multos cõſecratos eſſe, credi velim; cum eos ipſe quoq. venerer, deorumq. loco habendos putem; ſed potius, cũ tot apud omnes pene gentes immortalitate, diuiniſq. honoribus affecti reperiantur, vt exacuam bonorum mentes ad ea promerenda, quæ ſapientium iudicio ducuntur ampliſſima. nihil enim præſtantius, aut beatius accidere homini poteſt, quam eo loco donari, in

quem,

quem, vt aſcenderent Vrbis noſtræ conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen prætermiſerunt. ac, ſi priuatæ vtilitatis, & commodi habenda ratio eſt, nullam aliam expetere, aut optare vir ſapiens, & eruditus, præter hanc vnam, debet. Templa vero publicè vota, & dedicata, quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloriæ? cum omnes, qui Deos illos, quibus Templa vouentur, publicè colunt, fateri cogantur, & fuiſſe homines, & ad Deos, diuinosq. honores, vna virtute fretos, aſcẽdiſſe. Nec mirandum eſt, Deos illos publicè coli, eorumq. delubra, & Templa auguſte, ſanctеq. exornari, qui vel patribus nati ſunt dijs, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & ſanctus, & religioſus eſt, maximeq. pietati, atque æquitati cõſentaneus, ſic admirationis, aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur; vt iure ipſo naturæ, qui Deo ſatus, vel Dea editus procreatuſq. ſit, Deus eſſe debeat. at vero. qui homine patre, vel mortali matre natus eſt, hunc eſſe Deum, & magnum quiddam videri poteſt, & dubitandi occaſionem, nec fortaſſe ineptam, multis afferre ſolet. non enim, ſi eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quiſquam poteſt: ſed, quòd tantũ virtutis eſſe vim velimus, vt vel natura ipſa eius vnius ope immutetur, hoc illud eſt, de quo quærere doctiores viri non immerito ſoleant. quibus ita reſponſum eſt, non immutari virtute naturam: nec

enim id, ſine prioris naturæ corruptiōe, poſſe euenire: ſed eadem in illis manente natura, euolare animum ad Deos, & in eorum adſcribi concilium, cum immortalis ſit, & immortalitatis diuinæ particeps. corpus autem, ſuapte natura mortale, manere in terra. quodq. terrenum eſt, nullo pacto ſuam exſuere poſſe naturam, vt alienam induat. quamuis enim hæc ipſa quæſtio perobſcura videri ſoleat, nec omnino procliues, aut faciles habeat explicatus; tamen, niſi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode, opinor, à nobis expoſita cenſeri poteſt. Et quoniam, quæ in hoc genere præcipua, cognituq. digna ſunt, perſequimur omnia (volumus quidem certe) prætereundum non eſt, quales, quamq. multæ virtutes, erudiendorum hominum gratia, ſint honore Deorum immortalium conſecratæ. cuius rei finis eſt, publica vtilitas; vt, quo honore virtutes ipſas decoratas videant, eundem ſe conſecuturos eſſe homines ſperent, ſi iiſdem virtutibus excellant. quo in genere multum boni eſt in imitatione. libenter enim ea imitantur, & perſequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipſi appetunt. conſecutos vident. atque ex eo plerunque accidit, vt multis in rebus, quas antea ne cogitauerant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem ſe contulerint, multorum vigeat induſtria. quę cum paullo manauit latius, quantos progreſſus, quantaq, acquirat incrementa, nihil neceſſe arbitror cōmemorare. conſtat enim inter omnes, quæ præclara ducuntur,

cuntur, ea fere omnia à tenuibus initijs sumpsisse exordium, quod paullatim, imitatione progrediente confirmatum, ita increbuit, vt ne augeri quidem, aut exaggerari magis posset. quod si vlla in re gratum nobis, atque optatum esse debet, certe in complectendis prouehendisq. virtutibus non video, quid esse possit optatius: si quidem ex his informatio pendet, educatioq. vitæ; quæ cum recte instituitur, atque excolitur, incredibile dictu est, quantos, quamq. vberes iustitiæ, integritatis, omnisq. amplissimæ laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multæ merito colantur, quòd & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab ijs ad vniuersum genus hominum vtilitates proueniant: quid sit, cur bestiæ quoque ipsæ ab Aegyptijs ferme omnes cõsecratæ sint, scire sane velim. sit Piscis in cultu, ac Deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenij acie præditos, nec tantis doctrinarum præsidijs instructos, vt, hæc inepta, ridiculaq. esse, possint agnoscere. Aegyptij vero, omnibus affluentes eruditionis, & scientiæ laudibus, quo modo in tam inanem, tamq. absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boues, canes, lupos, feles, pisces in Deorum numero habebimus? & quos nobis natura præsidij, auxilijq. caussa animantes genuit, eos per inscitiam Deos iudicabimus? quibus nihil fœdius, obscœnius, lutulentius ne natura quidẽ ipsa viderit. Etiam ne animalium monstra illa, à quibus hominum generi præcipua incommoda inferuntur, cro

codilos, aſpidas, ſerpentes, ceteras feras, & immanes belluas, in Deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam inuertere, & ima ſummis, ſumma infimis commutare? &, cum tantam in his imperitiam, barbariamq. agnoſcamus, tamen ne iſta penitus inania pertinaciter defendemus? Eademq. inſcitia cœpas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur è terra, in Deorum numero repoſuit Aegyptus. quæ haud ſcio, cur longiori oratione refellere ſit neceſſe. incredibilis eſt enim eorum abſurditas, vt nulla eſſe poſſit, aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non iſta aſpernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbi, procellæ, ſi à noſtris conſecratæ ſunt, id antiquiſſimis Populi Rom. ritibus, ac cæremonijs receptum, & confirmatum eſt. quæ tolli, aut perturbari, cum & ſatis firma ratione nitantur, & vſu iam ipſo confirmata, & approbata ſint, ſine nefario ſcelere non poſſunt. Græciam vero, quam paullo ante laudibus ornauimus, hoc loco non ſanè laudare poſſumus, quæ Cupidines, & Amores ſatis audacter, et temere in Gymnaſijs, ædibuſq. publicis conſecrarit. quid enim Cupidini, aut Amoribus cum Gymnaſijs? aut, quid ea conſecratio, vel ad conſiderandum, vel ad imitandum afferre potuit honeſtatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil inſipiens in Deorum conſecratione eſſe debet, nec, quod vllam vel leuiſſimam, aut turpitudinis, aut vllius omnino impudentiæ ſuſpicionem afferat. quales videri poſſunt eorum conſecrationes, quorũ in rebus

probi-

probitati, pudoriq. contrarijs numen esse, potentiaq. creditur. Qui ergo ad hominum vitam vel adiuuandam vel excolendam, atque exornandam aliud attulerũt, quiq. virtutibus, rerumq. gestarum gloria prestiterunt, eos nemo dubitet, iure deos habitos, diuinoq. cultu affectos esse. Neque ego vllo pacto auderem hoc primus prodere. non enim tam studiose, quæ laudari possunt, appeto; quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid, vel leuioris culpæ redundare. Cum vero, & mares, & feminas complures in Deorum numero esse videamus, & eorum in vrbibus, atque agris augustissima tẽpla veneremur; assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs, & inuentis omnem vitam legibus, & institutis exultam, constitutamq. habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus; nec à nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur rei tam iustæ, ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui ne quem virum, aut feminam preclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam, venerandamq. esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu, venerationeq. dignos cognouimus, eos pateremur silentio preteriri. Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictũ volumus, cuius exstabunt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiæ, ad omnem eternitatem impressa vestigia, sed de ijs omnibus, quos tali honore dignos, aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amißam,

aut

aut mihi penitus ademptam, velim dicere; cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui, tuarumq. virtutum gloria. Vigebis autem memoria, quandiu monumenta exstabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia; quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persoluisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quam eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra vero si qua erit ex ea re consolatio, quę magna certe erit; aut, si qua laus ex paterna pietate; mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud, vel audire, vel memoria repetere libentius possum, quàm me in eam, quam summe dilexerim, summeq. diligendam merito suo censuerim, quammaxime pium, gratumq. esse. cum præsertim in alienos, quia de se optimè erant meriti, tam prolixos, liberalesq. sese, & maiores nostri, & exteri prębuerint. Quòd si vllum vnquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Aegyptij, quòd nullum profecto fuit; si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit; huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam, teq. omnium optimam doctissimamq. approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mor-

talium

talium consecrabo. Tu ergo in eo ipso fano, quod ad nominis tui memoriam, ac cultum votum, dedicatumq. est, & laudari te, & coli senties. maxime autem lætaberis in eo, quòd & eum tibi, quem maxime debui, honorem persoluerim, & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsoluerim. nosti enim, quàm semper alacri fortiq. animo cunctis casibus restiterim; vt ne me quidem, pulsum patria, omniq. plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere, ac deijcere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertauerim, quæq. mea fuerit in ijs refutandis, frangendisq. virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios ciuitatis nostræ casus curiose notauerunt. Cum vero, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaq. aduersus me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam graui accepto vulnere, plane dolore perculsus, atque afflictus essem. Nunc autem & præceptis sapientiæ aduersus omnem fortunæ vim confirmatus, & , te consecrata, in cœlumq. recepta, tanta affectus voluptate, ac lætitia, quantam animo capere maximam possum; exsultare planè videor, victorq. de fortuna, ac de omni prorsus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni, & excellenti tuarum laude, memoriaq. virtutum, tam præclare iuuisti, nunc ab hominibus seiuncta, non me deserens, sed aliquando

respe-

respectans, perduc eo, vbi tua tandem collocutione conspectuq. fruar: vt & parenti tui amantissimo, quem potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem, multoq. iucundiorem congressum nostrum futurum intelligam, quàm insuauis, & acerbus digressus fuit.

FINIS.

FRAG-

FRAGMENTA CONSOLATIONIS CICERONIS

A CAR. SIGONIO COLLECTA, ET DIGESTA ANNO MDLIX.

LVENDORVM *scelerum caussa homines nasci.*

Non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ. proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tamquam ex incendio effugere violentiam fortunæ.

Sed nescio, qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidẽ, aut flabile, aut igneum; his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura præuideat, et complecti possit præsentia. quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, seiuncta ab his vsitatis, notisq. naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste,

& diuinum est, ob eamq. rem æternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni cõcretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaq. prædita motu sempiterno.

Nec enim omnibus ijdem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitijs, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cæno iacere docuerunt: castos autem, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studijs, atque artibus expolitos, leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, idest ad naturam sui similem, peruolare.

Cum vero mares, & feminas complures ex hominibus in Deorum numero esse videamus. & eorum, in vrbibns, atque agris augustissima templa veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs, et inuentis omnem vitam legibus, et institutis excultam, constitutamq. habemus. Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. si Cadmi, aut Amphytrionis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. Quod quidem faciam, teq. omnium optimam, doctissimamq. approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

Cedo, en manum tollo.

EIVS-

EIVSDEM SIGONII EXPOSITIO.

CVM Cicero iucundiſsimã filiam amiſiſſet, incredibile auditu eſt, quãto propterea dolore exarſerit. Vt autem ſapiens, cũ alia remedia multa ad mitigandam animi acerbitatẽ ſui quæſiuit, tum vero librum etiã ſcripſit, in quo, vt philoſophus, ſemetipſum, quantum potuit, conſolatus eſt. quem librum Conſolationem, vel de luctu minuendo inſcripſit, Huius autem rei teſtem ipſum habemus in Tuſcũlanis ita loquentem: *Aegritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in Conſolationis libro, quem in medio (non enim ſapientes eramus) mœrore, & dolore conſcripſimus. quodque vetat Chryſippus, ad recẽtes quaſi tumores animi remedium adhibere. id nos fecimus, naturæq. vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet*. Item alio loco: *Sed quid neceſſe eſt, cum id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmetipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus*. Item in epiſtolis ad Atticum: *Quòd ſi me ipſe per litteras conſolatus ſum, non pœnitet me, quantum profecerim. mœrorem minui, dolorẽ nec potui, nec, ſi poſſem, vellem*. & in ſecũdo de diuinatione: *Quid ego de Conſolatione di*

cam,

eam, quæ mihi quidem ipsi ſane aliquantum medetur. ceteris item multum illam profuturam puto. Aug. l. 19. c. 4. de ciuit. *Vitæ huius miſerias lamentatus eſt Cicero in Conſolatione de morte filiæ, ſicut potuit.* Huius autem libri, quãtum ego aſſequi iudicio, & coniectura poſſum, tale fuit argumẽtum, atque adeo etiam artificium. Primũ miſerias hominum mihi videtur deploraſſe, qui quaſi luendorum ſcelerum cauſſa in hãc vitam prodierint. Sed tamen leuiſsime omnia eſſe ferenda adieciſſe, cum his nõ calamitatibus vno mortis ſubſidio facile perfungamur, deinde caſum ſuum acerbiſsimum multorum clariſsimorum virorum, quos collegerit, exemplo mitigaſſe. Tum vero, de ęternitate animorum, & de filia inter Deos ad immortalitatis famam conſecranda, quomodo multi homines ſunt conſecrati, diſputaſſe. Crantorem autem philoſophum in primis eſt ſequutus. Quas res ſigillatim, fragmentis ipſis explicandis, non erit fortaſſe inutile demonſtrare.

Luendorum ſcelerum cauſſa.] Hæc ex principio Conſolationis fuiſſe docet Lactantius his verbis. lib. III. Cap. XIIX: *Quid Cicerone faciemus, qui cum in principio Conſolationis ſuæ dixiſſet, luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines, iterauit id ipſum poſtea, quaſi obiurgans eum, qui vitam non eſſe malis plenam putet.*

Non

Non nasci longe optimum.] Hæc ad leniendam miseriam, in quam homines nascendo incidere dixerat, subiecta sunt. de quibus eodem loco Lactantius, ita: *Ita primum bonum esse non nasci, secundum citius mori. Quæ sententia vt maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quàm primum mori.*

Expressit autem hos versus Euripidis.

Ἀρχὴ μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.
Φύντα δ᾽ ὅπως ὤκιστα πύλας ἀΐδαο περῆσαι.

cuius sententiæ meminit quoque Sophocles in Coloneo.

Sed nescio qui nos.] Lactantius lib. III. Cap. XIIII contra Ciceronem loquens sic ait: *Idem in Consolatione, idest opere non incolari, hanc de philosophia sententiam tulisti: Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. Vbi ergo est philosophiæ magisterium? aut quid te docuit illa vitæ parens, si verum miserabiliter ignorans?*

Quod autem ad eam partem attinet, in qua exempla clarissimorum virorum collegisse dixi, qui acerbissimos casus amissorum filiorum æquissimo animo tolerarunt, hæc astero satis grauia, vt arbitror, testimonia. Ipse in tertia Tusculana sic ait. *Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium*

consularem, qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filiis, qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. & in II. de diuin. ita: *Clarissimorum hominum nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Cōsolatione collegimus.* Vnde illa sunt etiam eiusdem scripta ad Atticum, tùm cum hunc librum in manibus haberet: *Velim me facias certiorem, Cn. Cæpio Seruiliæ Claudij pater viuo ne patre suo naufragio perierit, an mortuo. item Rutilia viuo ne C. Cotta filio suo mortua sit. pertinet ad eum librum, quem de luctu minuendo scribimus.* Item: *Velim me certiorem facias, Vinuliæ filius, viuone P. Crasso, consulari patre suo mortuus, an post. item quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne meminerim, patre viuo mortuum.* Neque vero solum ipse Cicero, sed D. etiam Hieronymus, Ciceronis maxime studiosus, quid in eo libro spectauerit, quemq. sit sequutus, expressit. hoc enim pacto scripsit in Epitaphio Nepotiani: *Legimus Crantorem, cuius volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diuersis ætatibus diuersorum luctum, vel libris, vel epistolis minuere sunt conati, vt etiam si nostrum areret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophontem Socraticum, quorum*

alter

alter amissis duobus filijs, coronatus in concione disseruit, alter cum sacrificans filium audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, & eandem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis Latinæ micant historiæ? Puluillius Capitolium dedicans, mortuum, vt nunciabatur, subito filium, se iussit absente sepeliri. L. Paullus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans vrbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quàm in bellis virtus fuit. & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit, ne videar potius aliena, quàm nostra, quæsisse. Quibus ex verbis satis intelligi potest, idem fere fuisse Consolationis argumentum, atque eius epistolæ, qua rescripsit ad Ser. Sulpicij consolationem, in qua ita egit: *Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori; quòd ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum amisit, & L. Paullus, qui duos septem diebus, & vester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, ijs temporibus fuerunt, vt eos tum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequebantur.*

Animorum nulla in terris origo.] Iam de immortalitate agit animorum. hæc autem posuit in prima Tusculana, his verbis: *Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorum est, & animorum. hanc enim nos sententiam sequuti his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo, &c.* Lactantius etiam libro primo, Cap. v. postrema huius loci verba ex Ciceronis Consolatione profert.

Nec enim omnibus ijdem illi.] Ad eandem disputationem de immortalitate animorum hic locus pertinet. in quo non easdem sedes ab impijs, atque à pijs post mortem incoli ait. Siquidem Lactantius lib. I I I, Cap. xix scribit ita: *Nam est fas eum, qui sceleratus in vita feliciter fuerit, effugere quod meretur, aut eum, qui ob iustitiam miserrimus fuerit, sua mercede fraudari. Quod adeo verum est, vt idem Tullius in Consolatione non easdē sedes incolere iustos, atque impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, ijdem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum, &c.*

Cum vero, & mares.] Iam de consecranda filia ad immortalitatem disserit. cuius loci sententiam Lactantio, vt alia multa, debemus, qui libro I, Cap xv sic agit: *M. Tullius in eo libro, quo se ipsum de morte filiæ consolatus est, non dubitauit dicere, deos, qui publice colerentur, homines fuisse,*

fuisse. quod ipsius testimonium eò debet grauissimum iudicari, quod & augurale habuit sacerdotium, & eosdem se colere, venerariq. testatur. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginem filiæ eodem se modo cõsecraturum esse profitetur, quo illi à veteribus suntconsecrati, & illos mortuos esse docuit, originem vanæ superstitionis ostẽdit. Cum vero, inquit, & mares, & feminas, &c.

Quibus verbis recitatis, subdit: *Fortasse dicat aliquis præ nimio luctu eum delirasse. atqui omnis illa oratio, & doctrina, & exemplis, & ipso loquendi genere perfecta non ægri, sed constantis animi, ac iudicij fuit. neque enim puto illum tam varie, tam copiose, tam ornate scribere potuisse, nisi luctum eius & ratio ipsa, & consolatio amicorum, & temporis longitudo mitigasset.* De consecranda autem filia sæpe item Cicero Atticum in epistolis consuluit, vt tum cum dixit: *Insula Arpinas habere potest germanam* ἀποθέωσιν & alibi: *Fanum fieri volo. neque hoc mihi erui potest. Sepulchri similitudinẽ effugere non tam propter pœnam legis studeo, quàm vt maxime assequar* ἀποθέωσιν; *quod poteram, si in ipsa villa facerem. Sed vt sæpe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. in agro vbicunque fecero, mihi videor assequi posse, vt posteritas habeat religionem. hæ meæ ineptiæ (fatebor enim) ferendæ sunt. non habeo ne me quidem ipsum, qui cum tam audacter communicem, quàm te. Si tibi res, si locus, si*

institutum placet, lege quæso legem, mihiq. eam mitte.

Cedo, en manum tollo.] Lactantius lib. I I I. Cap. XXVIII: *Iam quicunque alios consolati sunt ob interitum, amissionemq. carorum, Fortunæ nomen acerrimis accusationibus prosciderunt. nec omnino vlla eorum disputatio de virtute est, in qua non fortuna vexetur. M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamq. à se esse superatam, cum fortiter inimicorum impetus retudisset, nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus patria caruit: tum autem cum amiserit carissimam filiam, victum se à fortuna turpiter confitetur. Cedo inquit, en manum tollo. Quid hoc homine miserius, qui sic iaceat?*

ANDREAE

ANDREÆ PATRITII STRICECONIS IN EADEM FRAGMENTA EXPOSITIO ANNO MDLXV.

DE HOC libro, vltra eos locos, quos accuratiſsime adnotat Sigonius, meminit præterea Cicero lib. I. Tuſc. quæſt. Hæc quidem vita mors eſt, inquit, quam lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in Conſolatione es lamentatus, & quæ ſequuntur. Item lib. XII. Attic. Quod hoc mærore recreari vis, facis vt omnia. ſed me mihi non defuiſſe tu teſtis es: nihi enim de mœrore minuendo ſcriptum ab vllo eſt, quod ego non domi tuæ legerim: ſed omnem conſolationem vincit dolor. Quin etiam feci quod profecto ante me nemo, vt ipſe me per litteras conſolarer. quem librum ad te mittam, ſi deſcripſerint librarij. affirmo tibi nullam Conſolationem eſſe talem. Nimirum cum mors Tulliæ filiæ acerbitatem ei attuliſſet incredibilem, hoc libro ſeipſum eſt conſolatus. Conſolati autem fuerunt eum alij quoque: vt Seruius Sulpicius lib. IIII. ad Famil. vt M. Brutus lib. epiſtolarum

ad Brutum, vt Cæsar ipse, & fortaſsis Hirtius.] Quod autem Attico ſcribit Conſolationem talem eſſe nullam nimirum ad illud, mea quidem ſententia, reſpicit, quod ita expreſsit lib. IIII. Tuſc. Sunt qui vnum officium conſolantis putent malum illud omnino non eſſe, vt Cleanthi placet: ſunt qui non magnum malum, vt Peripatetici: ſunt qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus: ſunt qui ſatis putant oſtendere nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur, vt fere nos omnia in Conſolationem vnam coniecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. Hocq. adeo illud eſt, quod eidem Attico deinceps ita ſcribit libro eodem. Omnia ſcripta doctiſsimorum hominum, quæcunque ſunt in eam ſententiam, non legi ſolum, quod ipſum erat fortis ægroti, accipere medicinam, ſed in mea etiam ſcripta tranſtuli, quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.

Crantorem ſequor.] Ex Plinij præfatione hoc deſumptum eſt, quo quidem fragmento M. Cicero profiteri videtur, ſe in libris de Repub. Platonem, in de officijs Panætium, ſic in hoc

libro

libro Crantorem imitari, ſicut ibidem ait Plinius, & admonet Sigonius ex Hieronymo in epitaphio Nepotiani. Intelligit autem Crantoris illum de luctu librum: quem inter ipſius libros maxime laudari ſcribit Diogenes Laertius. De quo etiam ipſe Cicero in Lucullo ita habet. Legimus omnes Crantoris veteris Academici, de luctu, eſt enim non magnus verum aureolus, &, vt Panætius Tuberoni præcipit, ad verbum ediſcendus libellus. Eundem librum, in extremo Tuſculanæ primæ Conſolationem Crantoris vocat, ex eoq. nonnulla adfert. Et certe non Crantoris modo, quamquam huius quidem præcipue, ſed & omnium virorum doctorum, quæ eſſent in eam ſententiam, omnia in hunc ſe librum contuliſſe profitetur lib. x 11. Att. epiſtola longiſsima. Quantum autem hoc genere medicinæ profecerit, ſcribit Attico paullo poſt, non ſe pænitere:

Idcirco nati ſumus.] Ex Lactantio lib. 111. Cap. x v 111. Sed cum bis illic ea ſententia recitetur, priorem locum in conformando fragmento ſequi maluimus. Sic enim ibi Lactantius. Quæ ignorantia, inquit, effecit, vt quoſdam dicere nõ puderet idcirco nos eſſe natos, vt ſcelerum pœnas lueremus. Infra autem declarans, veluti quem his dictis ſignificaret, ait. Quid Ciceroni, faciemus? qui cum in principio

Consolationis suæ dixisset, luẽdorum scelerum caussa nasci homines, &c. Eandem sententiam alijs etiam verbis ita extulisse videtur Augustinus lib. XXII. ciuit. Cap. XXII. Si paucis, inquit ille, diuinitus datum est veræ philosophiæ contra miserias huius vitæ vnicum auxilium; satis & hinc apparet humanum genus ad luendas miseriarum pœnas esse damnatum. Præsertim si pro, Damnatum, Natum, legatur.

Quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ.] Vetusti libri Lactantij, quos aut ego viderim, aut Fr. Petrarcha lib. I. epist. rerum senilium vidisse se significat, legunt *Quamprimum tanquam ex incendio effugere fortunę.* Recentiores, *Quamprimum mori, tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ.* Sigonius recentiorum lectionem sequi videtur. Addit solum, *mori, & tanquam. &c.* Ego. *Quamprimum, mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ.* Retineo videlicet verbum, *Mori*, cum particula *Et*, ex libris posterioribus, tollo autem verbum *Violentiæ*, quod etsi Plinius lib. VII. Cap. XL. natur. histor. tribuat fortunæ, tamen hoc quidem in loco abest à vetustioribus exemplaribus. Adducor ad omnia verbis ipsius Lactantij, quæ ibi sequuntur, dum significat Ciceronem integram ipsam Sileni sententiam, quam ibidem refert, vsurpasse, de suo autem prætere-

rea

rea nonnihil adiecisse, vt ornaret. Neque enim sine verbo, Mori, integra esset Sileni sententia, & ornatus, detracto verbo Violentiæ magis est ἐμφατικός, minusq. affectatus. Sic supra in or. in Clodium, & Curionem, Quo ex iudicio, velut ex incendio, nudus effugit. Eandē Sileni sententiā expressit Pli. lib. VII. in præfatione.

Animorum nulla in terris.] Totus locus desumptus ex Tusculana prima, vt indicat ipse Sigonius. Eius fragmenti etiam principium vide apud Lactantium libro de ira dei. Cap. x. Extremum lib. I. Cap. v. diuinarum institutionum. Sed Cicero, & Lactantius variant in quibusdam. Nam quod apud Ciceronem est, *Ex terra natum, atque fictum*, Lactantius legit, *Atque factum*. Quod illic, *Nihil ne aut humidum quidem, aut flebile:* hic. *Nihilq. humidum, aut flabile*. Quod illic, *His enim in naturis nihil est:* hic, *His enim innatum nihil inest*. Ibi, *Quod etiam plura*, hic *Quo & plura*. Ibi, *Nec inuenietur vnquam*. hic *Nec enim inuenientur vnquam*. Ibi, *Omnia sentiens. & mouens*, hic, *Omnia sentiens, & omnia mouens*.

Et eorum, in vrbibus.] Sic lego ex meo Lactantio. Nam alij legunt, *In eorum vrbibus*. sententia ipsa prorsus, non solum verbis commutatis. Neque enim, *Eorum*, ad, *Vrbes*, quod proximum est, sed ad, *Templa*, quod est paullo re-

motius,

motius, referendum eſt. Ex eodem quoque meo Lactantio, infra, pro *Aſſentiam*, lego *aſſentiamur*.

Illud profectò fuit.] Suſpicor de mendo. Neque enim ſatis intelligi poteſt, qua de re loquatur. Nam ſi de Tullia, in eo quidem nec genus ſeruauit feminæ conueniens, cum neutro vteretur, nec tempus, aut perſonam cum illo tempore, aut perſona congruentem, quam infra vſurpat de eadem Tullia verba faciens. Huic idem honos, inquit, certe dicandus eſt. Neque enim, aut ibi dicit, Illi dicandus fuit. aut hic, Hoc profecto eſt. ſed ibi quidem, Huic dicandus eſt: hic autem, Illud profecto fuit. Itaque cum de hoc vniuerſo loco attentius cogitaui, ſic iudico, aut abundare totum hoc, *Illud profectò fuit*, aut legendum eſſe, *Sicut profectò fuit*, aut verò ab auctore ipſo ita fuiſſe repoſitum, vt tribus propoſitis periodi membris, à particula, *Si*, incipientibus, & in, *Fuit*, deſinentibus, quarto ipſo membro periodus, per verbum, *Eſt*, clauderetur, ad hunc aliquem conſimilem modum. *Quod ſi vllum vnquam animal conſecrandum fuit, ſi cui etiam diuinatis opinio tribuenda homini ex homine profectò, fuit, ſi Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælũ tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus eſt.* Præterea ante cum de Cadmi, & Amphitryonis,

phitryonis, & Tyndari progenie mecum considero, deducor ſenſim cogitatione ad illum locum, huic, vt mihi quidem videtur, perſimilem, quem idem libro 1. quæſtionum ſcriptum reliquit, vbi ita loquitur. Vnum illud inſitum erat priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret: idq. cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cæremonijs ſepulchrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluiſſent, nec violatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq. vitæ, quæ in claris viris, & feminis dux in cœlum ſoleret eſſe, in ceteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc & noſtrorum opinione,

Romulus in cælo cum dijs genitalibus æuum
Degit, vt famæ aſſentiens dixit Ennius. & apud Græcos, indeq. perlapſus ad nos, & vſque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præſens habetur Deus. Hinc Liber Semele natus, eadéq. famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modo auditores in prœlijs victoriæ populi Rom. ſed etiam nuncij fuiſſe perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nonne Leucothea nominata

minata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? quid? totum propè cœlum, ne plures perſequar, nonne humano generè completum eſt?

Ad opinionem omnium mortalium conſecrabo.] De ea re plenus lib. XII. epiſtolarum ad Atticum, cuius libri locos omnes referre hoc tempore non eſt neceſſe. Vnus ſuffecerit. Habeo, inquit ille, nonnullos ex ijs, quos nunc lectito, auctores, qui dicunt id fieri oportere, quod ſæpe tecum egi, & quod à te approbari volo, de Fano illo dico, de quo quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito. Placet enim mihi Cluatij: neque de re, ſtatutum eſt enim: de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego quantum his temporibus eruditis fieri poterit, profecto illam conſecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingenijs ſcriptorum & Græcorum, & Latinorum: quæ res forſitan ſit refricatura vulnus meum, ſed iam quaſi voto quodam, & promiſſo me teneri puto, longumq. illud tempus cum non ero, magis me mouet, quàm hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Hæc ibi. Cetera de Fano vide alibi libro eodem hoc iſto XII. Vnum ex verbis recitatis adnotandum eſt. Cum, inquit Cicero, quantum his temporibus eruditis fieri poterit, manifeſte reſpicit ad illud III. de repub. vbi

de

de Romuli consecratione disputans, inquit. Doctis iam hominibus, ac temporibus ipsis eruditis ad fingendum vix quidquam fuisse loci.

Eundem cursum in cælum patere.] Ita meus Lactantius. Prius erat. *Inde cursum.*

Nam vitijs, & sceleribus contaminatos.] Ad eandem hanc sententiam idem iste Lactantius, qui fragmenti est auctor, respicit lib. VII. Cap. x. in fine. Atque adeò respicit etiam ipse Cicero I. Tusc. scribens. Socrates disseruit duas esse vias, duplicesq. cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitijs contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati velut domesticis vitijs, atque flagitijs se inquinassent, vel in repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deuium quoddam iter esse seclusum à cōcilio deorum: qui autem se integros, castosq. seruauissent, quibusq. fuisset minima cum corporibus contagio, seq. ab his semper seuocassent, essentq. in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Cum igitur in hoc fragmento dicit, sapientis non vnum omnibus cursum propositum esse arbitrari, Socratem hunc istū intelligit, cuius illa sunt in Tusculana ex Phædone Platonis translata. Quo quidem in loco le-

go etiam pro, Velut domeſticis vitij, Vel domeſticis vitijs.

Caſtos autem animos.] Sic Lactantius lib. III. Cap. XIX.

Facili lapſu.] Sic Vergilius IIII. Aeneid. Et labere pennis. Sic ipſe in Mario, Præpetibus pennis lapſuq. volantem.

Ad naturam ſui ſimilem.] Reſpicit eo idem Lactantius lib. VII. Cap. VIII. in fine.

Cedo, en manum tollo.] Quid? ſi, *Et manum tollo*. Immo ſic legiſſe videtur Petrarcha, vt eſt lib. VIII. ſenilium rerum epiſt. I.

DE CONSOLATIONIS libro edito ſub Ciceronis nomine Antonij Riccoboni iudicium.

Ad Hieronymum Mercurialem Medicum Clariſsimum, & Comitem Perilluſtrem.

PETIISTI à me, *Hieronyme Mercurialis, vir præcellentiſſime, vt de edito Conſolationis libro ſub nomine Ciceronis meam tibi ſententiam aperirem; cumq. reſpondiſſem, ſuſpicari me, eum Ciceronis non eſſe, egiſti mecum, vt cauſſas ſcriberem ſuſpicionis meæ, de quibus colloqui cum domi tuę cœpiſſemus, interpellantibus ęgrorum nuntijs, qui ad te, tamquam ad Apollinem concurrunt, ſtatuere nihil potueramus. Quamobrem feci non inuitus, vt aliquot meas ea de re coniecturas his litteris conſignarem; non ſolum quia tantum tibi debeo, vt omnia, quæ te velle intelligo, omnino mihi præſtanda ſint: verum etiam quia pro ea, quæ in te eſt, ingenij, ac doctrinæ præſtantia eorum omnium, quæ ſcripſero, tu optimus eſſe Iudex poteris, & tua, quæ in præclaris litterarum ſtudijs maxima eſt, auctoritatē decernere, verus ne, an adulterinus habēdus ſit hic ipſe de Conſolatione libellus. Quemadmodum enim*

non desunt quidam improbi homines, qui quasi artem quandam factitant supponendi falsa testamenta pro veris, testamentorum subiectores, & testamentarij nuncupati: Ita nonnulli reperiuntur, qui lucelli sui caussa, vt lectorem inducant biantem, libris quandoque etiam ineptissimis veterum scripeorū nomina præponere non verentur, quos ad exemplum testamentariorum fortaße eleganter librorum subiectores possumus appellare. ex qua improba subiectione libri Anaximenis Lampsaceni de ratione dicendi ad Alexandrum Aristotelis nomine ornati sunt; pro Cornificio ad Herennium Cicero nominatus est; duæ inter se contrariæ orationes Salustio, & Ciceroni tributæ sunt, alioquin ab ignaro quodam declamatore compositæ; alia non pauca recentiorum opera, quæ longum esset omnia commemorare, clarissimis veterum nominibus illustrata sunt, in quibus fortasse est hæc sub Ciceronis nomine diuulgata Consolatio. Et, quemadmodum quidam quæ sunt aliorum, sibi assumunt, & pro suis impudenter audent venditare, ac quandoque etiam sub duobus nominibus eadē vendere non erubescunt: sic alij, quæ sunt sua, aliorum signant nomine, quò sint vendibiliora. Id quod fortaße euenit huic libro, qui Cicerenis Consolatio inscriptus est. Ac nemini quidem est dubitandum, Ciceronem, cū anno Vrbis septingentissimo octauo post victum Pompeium, gerente bellum in Hispania Cæsare contra Pompeij libros, Tullia eius filia ex par-

tu obijsset, iam à P. Cornelio Dolobella dimissa, cui post Pisonem, & Furium Crassipedem nupta fuerat, semetipsum, vt philosophum, quantum potuit, consolatum esse eo libro, quem Consolationem, vel de luctu minuendo inscripsit, cuius fragmenta collegit vir nostri ordinis Clarissimus, Carolus Sigonius: sed, cum huiusmodi libro propter iniuriam temporum careremus, dici non potest, quantum superiori proximo anno à grauissimis quibusdam viris mihi gaudij allatum sit, cum affirmatum est, eum Venetias delatum esse, vt in lucem, atque aspectum hominũ proferretur, vsque adeo, vt etiam meis in hoc clarissimo gymnasio auditoribus ea de re publice sim gratulatus, maximamque de præclaro opere concitauerim expectationem, ac nihil antiquius habuerim, quàm vt impetratis, quę procurabantur, priuilegijs, ipsum, de quo sæpe quærebam, diuulgaretur, & ad manus meas perueniret. Hac autem, quæ edita est, Consolatione quã primùm, perlecta, vt verum fatear, tanta suspicione commotus sum, vt nõ potuerim apud eosdem auditores meos non profiteri, tantum abesse, vt existimem eam Ciceronis esse vt nec Ciceroni quidem congruenter, tum rerum, tum verborum habita ratione fictam arbitrer. Quamobrem non solum vt tuæ, vir clarissime, obtemperem voluntati, verum etiam, vt auditorum meorũ, quib. id pollicitus sum, seruiam vtilitati, coniecturas meas primum de rebus, deinde de verbis declarabo, atque hinc Deo bene iuuante aggrediar. Verba Ci-

ceronis sunt libro quarto Tusculanarum disputationum; Aegritudinis sedatio, & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrore, & dolore conscripsimus: quodq. vetat Chrysippus ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq. vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Hic locus à Sigonio citatus in fragmentorum explicatione occasionem dedit auctori Consolationis huiusmodi principium faciendi; Quamquam recentibus morbis medicinam adhibere vetant Sapientes. Quod principium si fecisset Cicero, verisimile est, eum in Tusculana disputatione fuisse id significaturum, vt solet, ac scripturum in hunc fere modum; Quodq. vetat Chrysippus, vt in eius libri principio scripsimus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere. Quare, quod est illius disputationis proprium, non videtur fuisse Consolationus libro tribuendum. Accedit, quòd quemadmodum Cic. nonnullam rationem Chrysippææ sententiæ significauit dicens, se naturæ vim attulisse, atque innuens ad Chrysippum vetasse, quia natura id refugeret; sic in hoc principio huiusmodi sententia cum esset contra illud, quod ore omnium contritum, ac peruulgatum est. Principiis obsta, sero medicina paratur, videbatur esse aliqua probatione munienda iuxta illud Aristotelis libro secundo artis Rhetoricæ: Nam de controuersi, aut de ijs, quæ sunt præter

opinionem

opinionem non ſine epilogo vti ſententia oportet: ſed aut præponendo epilogum loco concluſionis, vt ſiquis diceret; Ego quidem, quoniam neque inuidiæ ſubijci, neque ignauum eſſe oportet, nego eruditioni operam dandam eſſe: aut dicendo prius hoc priora ſubijcere. De ijs autem, quæ præter opinionem non ſunt, ſed obſcuras adijciendo quamobrem, concinne. Idem tradit, cum aliqua probatione ſentẽtias dici etiam cõtra ea, quæ in ore multitudinis ſunt poſita, vt Non oportere, vt aiunt, amare tamquam oſurum, ſed tamquam ſemper amaturum: inſidiatoris enim alterum eſt; & Non placet mihi, quod dicitur, Nequid nimis: oportet enim malos nimio odio habere. Melius igitur fecit Plinius, qui in epiſtolis ſententiam ſuam ſimilitudine declarauit in hunc modum; Vt crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltro requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reijcit, ac refugit; mox deſiderat, & vehementer admotis acquieſcit. Melius Ouidius, qui in ſententia ſua rationem incluſit ſic;

Quis matrem, niſi mentis inops, in funere nati,
Flere vetet: non hoc illa monenda loco eſt.

Iam huius Conſolationis auctor pro recẽtibus quaſi tumoribus animi nominauit ſimpliciter recentes morbos, pro remedio medicinam, pro Chryſippo ſapientes, ſatis eleganter: ſed, quod ſcriptum eſt in Tuſculana ſine vlla mentione libri de Conſolatione, in ſuum videtur librum tranſtuliſſe; quemadmodum etiã acce-

pit modum nominandi librum Crantoris ex Ciceronis Lucullo. Cũ enim vidiſſet hęc ipſius Ciceronis verba; Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu: eſt enim non magnus, verum aureolus, & vt Panætius Tuberoni præcipit, ad verbũ ediſcendus libellus; cumq; illud inſeruiſſet fragmentũ, quod Sigonius omiſit, Patritius poſt Sigonium fragmentorum inueſtigator, & explicator, ex Plinij præfatione collegit, id eſt, Crantorem ſequor, addidit in hunc modum, Cuius legi breuem illũ quidem, ſed vere aureum, & vt Panætio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum. Præterea nõ nihil adiecit in inſerendo altero fragmento, quod Lactãtius bis citat libri tertij capite decimo octauo; primum ſic; Quæ ignorãtia efficit, vt quoſdã dicere non puderet, idcirco nos eſſe natos, vt ſcelerũ pœnas lueremus; deinde ſic; Quid Ciceroni faciemus, qui cum in principio Conſolationis ſuæ dixiſſet, luendorum ſcelerũ cauſſa naſci homines, iterauit id ipſum poſtea, quaſi obiurgans eum, qui vitam non eſſe malis plenam putet. Hic vero nouus auctor agẽs de Crantore ſic inquit; Humanæ vitæ incõmoda ita diligenter, et accurate expreſſit, vt quaſi luẽdorum ſcelerum cauſſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi poſſis agnoſcere. Addidit ergo vocẽ Quaſi, quam nõ videtur Lactãtius fuiſſe omiſſurus, ſi in verbis Ciceronis fuiſſet; quã que ipſe creditur à Sigonio accepiſſe ſic ſcribente; Miſerias hominum mihi videtur deploraſſe, qui quaſi luẽdorum ſcelerum cauſſa in hanc vitam prodierint; at-

que addidit illud, Et in hanc lucem ingredi, tamquàm glossema illius vocis Nasci.

Cum vero ageret de conditionib. ætatum mire senectutem vituperauit. quod si fecisset Cicero, de ea re in libro de senectute, quē paullo post scripsit, se excusasset, ubi ipsam senectutē magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accusationibus defendit; quod auocet à reb. gerendis : quòd corpus faciat infirmum: quod priuet omnib. fere voluptatib. quod haud procul absit à morte. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse quodāmodo aduersari videatur. Itaq; in libro de amicitia, cum Scipionē Africanum in eo felicē celebraret, quòd senectutis molestiam minime expertus esset (mortuus enim est, cum eius ętas septenos octies solis anfractus, reditusq; conuertisset; idest sex, & quinquaginta annos cōfecisset) de ipsa senectute moderate egit in hunc modum; Senectus, quamuis non sit grauis, vt memini Catonē vno anno antequam mortuus est, mecum, & cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatē, in qua etiam nunc erat Scipio. Iam apparet, quanta cautione Cicero progrediatur; quā sine dubio non adhibuisset, si quam senectutē maximopere vituperasset, paullo post sine vlla excusatione laudaßet. Obseruari autē potest, Ciceronē fere semper in posterioribus libris cum quædam repeteret, quæ in priorib. cōmemorasset, id aliquo modo significare solitum esse, ut præter alios multos libros, quos à se cōscriptos varijs de rebus ipse citauit etiam in prima Tusculana testa-

 tus

tus est se egisse de animorum natura in Consolatione: & se vitam hominum deplorasse in eo libro, in quo se ipsum, quantum potuit, consolatus est: & in tertia Tusculana se in cõsolatione collegiße Maximũ, Paullum, Catonem, alios: & ferè se omnia genera consolandi in consolationem vnam coniecisse. Quod cum de multis, quæ sunt in hoc libro, in prima Tusculana postea scripta, vbi eadem leguntur, factum non sit: videtur fieri posse coniecturã, potius illa ex Tusculana in hanc nouam consolationem, quam ex veteri consolatione in Tusculanam tralata esse.

Sed si id aliquem non mouet, quòd potuerit Cicero de eadem re in duobus, vel pluribus libris agere, etiã sine vlla mentione repetitionis, at saltem mouere debebit locorum cum parua mutatione, & magna plerumque deprauatione multitudo; quorum multa libet conferre, vt ingenij in efficiendo Cicerone se exercentis magis appareat imitatio.

In Tusculana sic legitur; Sacerdos aduecta in fanũ precata à dea dicitur, vt filiis præmium daret, quod maximum homini dari posset à Deo: post mane inuentos eße mortuos. In Consolatione sic; Argia Sacerdos, quod optimum filijs esset, à dea precata, eos reperit mortuos.

In Tusc. Trophonius, & Agamedes, eum Apollini Delphis templum exædificassent, petierunt, quod esset optimum homini: post eius diei diem tertium mortui sunt reperti. indicauisse Deum dicunt, & eum quidem

quidem Deum, cui reliqui dij concessissent, vt præter ceteros diuinaret, mortem esse optimam homini. In Cons. Credamus sane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, vt, quòd esset optimum homini, tribueret, post diem tertium exanimes sunt inuenti. quo munere iudicauit Deus, & Deus is, cui diuinitatis partes à reliquis dijs sunt relictæ, mortem homini omnium rerum esse optimam. Ubi obiter illud notari potest, Apollini exædificatum, pro ipsi exædificatum.

In Tusc. Fertur etiam de Sileno fabella quædam; qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur; docuisse regem, Non nasci hominem lõge optimum esse; proximum autem quam primum mori. In Cons. Ex quo intelligi licet, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ: proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tamquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni, quæ fertur fabula, si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certe confirmat, qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proxime accedere. Lactantij verba sunt, libri tertij capite decimo nono; Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putamus, illam vitam, quam nos pro morte timeamus. Ita primum bonum esse, non nasci: secundum citius mori.

quæ

Quæ vt maioris ſit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Cõſolatione; Non naſci, inquit, longe optimũ, nec in hos ſcopulos incidere vitæ. proximum autem, ſi natus ſis, quamprimũ mori, tanquam ex incendio effugere violentiã fortunæ. Sigonius addidit dictionẽ, Et, vt legendum ſit, Et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ. Patritius ex vetuſtis libris Lactãtij deleuit vocẽ, Violentiam, corrigens ſic; Et tamquã ex incẽdio effugere fortunæ. Vt correxit Patritius, eodẽ modo legitur in hoc libro; cumq. ex Lactãtio apud Ciceronem in Conſolatione legeretur, Non naſci longe optimum: in Tuſculana vero, Non naſci hominem longe optimum eſſe; in hac noua Conſolatione vox, eſſe, quæ in veteri non erat, ex Tuſculana tralata eſt.

In Tuſc. Qua eſt ſñia in Creſphõte uſus Euripides;
Non nos decebat, cœtus celebrantes domum,
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

In Conſ. Idemq. Euripidis teſtimonio Poetæ ſapientiſſimi comprobatur. Vitata eſt recitatio verſuum, vt imitatio magis occultaretur.

In Tuſc. Simile quiddam eſt in Conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, veniſſe in Pſychomantiũ, quærentem, quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſſa: huic in tabellis tres huiuſmodi verſiculos datos;

Ignaris

Ignaris homines in vita mentibus erant.
Euthymus potitur fatorum munere læto.
Sic fuit vtilius finiri, ipsique, tibique.

In Conſ. Sed Crantor noſter patri filij mortem ægerrime ferenti reſponſum ait datum eſse in Pſychomãtio, filio ſuo bene, beateq. eſſe, vtiliuſq. futurum fuiſſe, ſi etiam pater pari ratione fatis conceſſiſſet. Vbi obiter noto illud, Filio ſuo, pro filio eius. quod quàm latine, facile eſt iudicare. Si enim legatur filio ſuo, id videtur referendũ ad Crantorẽ, ut filius Crantoris intelligatur nõ eius, de quo loquebatur Crantor. Sed in huiuſmodi libro alia ſunt fortaſſe minus latina, de quib. inferius.

In Tuſc. Cato autem ſic abijt è vita, vt cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. In Conſ. Itaque Cato ſic è vita diſceſſit, vt lætaretur, cauſſam ſe nactum eſſe moriendi. In Tuſc. Theramenes cum coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum venenum vt ſitiẽs obbibiſſet, reliquũ ſic è poculo eiecit, vt id reſonaret, quo ſonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eũ fuerat teterrimus. In Conſ. Theramenes veneno epoto, maxima æquitate animi, ludẽs in morte, qđ erat in poculo reliquũ, Critię ꝓpinauit. In Tuſc. Priamus ſi viuis filiis, ĩcolumi regno, occidiſſet,

Aſtante ope barbarica
Tectis cælatis, laqueatis,

Vtrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? In Cõſ. Nec amplius liceat homini, qui è vita diſcedat, ſuis opibus, bonis, diuitijs perfrui,

Astante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis.

In Tusc. Metellus ille honoratus quattuor filijs: at quinquaginta Priamus, è quibus decem, & septem iusta vxore nati in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est: Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. In Cons. Metelli sibi fortunam sperant omnes: Priami sobolem, ac regnum exoptant alij; quasi non, & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, inuitus obierit; & Priamum non omni orbatum progenie, summoq; dolore confectum hostilis manus interemerit.

In Tusc. Nec tam flebiliter illa canerentur;
Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

In Cons. Hinc illa miserabiliter decantata;
Hæc omnia vidi inflammari
Priamo vi vitam auferri.
Iouis aram sanguine turpari.

Mutata est vox Euitari in vocem Auferri.

In Tusc. Mors quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans Pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho ne-

pos,

pos, se hostium telis obiecisset: non vno bello pro Patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paullum Aemilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucam Gracchum. In Cons. An nõ optimam, beatamq; mortem iudicabat L. Brutus, cum Tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? Item Decii, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes sese hostium telis obijciebant? Præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie iuuandæ Patriæ caussa fortissime profudisse memoriæ proditum legimus? Errat imitator, dum scribit Decios cum Latinis, pro Patria dimicantes sese hostium telis obiecisse, cum vnus tantum Decius pater pugnans contra Latinos se deuouerit, filius autem contra Etruscos, at nepos contra Pyrrhum; quos idem Cicero commemorat libro secundo de finibus, scribens eorum primum se deuouisse, & equo admisso in mediam aciem Latinorum irruisse. alterum patris factũ imitatum esse quarto consulatu suo, cum aduersus Etruscos pugnauit: tertium illius nepotem, & huius filium cum Pyrrho bellum gerentẽ consulem cecidisse in prœlio, seque è continenti genere tertiam victimam Reip. præbuisse. Errat præterea, dum vnum Scipionem nominat, cum duo à Cicerone significentur, quos idem lib. tertio officiorum appellat fortes viros, & in Catone maiore dicit, iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluisse. Anno enim ab V. C. quingẽtesimo quadragesimo primo P. & Cn. Scipios, cum adhuc

Asdrubalem,

Aſdrubalem, ne in Italiam tenderet retinuiſſent iam definiendo bello agitantes, à mercenarijs Celtiberis deſerti cæſi ſunt, de quibus legi poteſt epitoma Liuij vigeſima quincta. De illis autem, quos nominauit Cicero, prætermiſit imitator Gracchum, fortaſſe propter hiſtoriæ ignorationem, ob quā cauſſam poterat etiam omittere Albinum. Nam alia exempla ſunt notiſſima.

In Tuſc.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu.
Faxit: cur? volito viuus per ora virum.

In Conſ. Nemo me lachrymis decoret, ait Ennius, cur? quia volito viuus per ora virum.

in Tuſc. Ex hoc, & noſtrorum opinione Romulus in Cœlo cum dijs agit æuum, vt famæ aſſentiens dixit Ennius. In Conſ. Quod de Romulo vrbis noſtræ conditore memoriæ proditum accepimus; quem ſingulare in genus hominum collatū munus tam præclaræ vrbis condendæ in deorum numero collocauit. In Tuſc. Et apud Græcos, indeq; prolapſus ad nos, & vſq; ad oceanum Hercules, tantus, & tam præſens habetur Deus, hinc Liber ſemele natus. Eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modo adiutores in prælijs victoriæ populi Rom. ſed etiam nuntij fuiſſe perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? Quid? totum prope cœlum, ne plures perſequar, nonne humano genere completum eſt? Si vero ſcrutari vetera, & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt,

eruere coner;ipsi illi maiorum gentium dij qui habentur,hinc à nobis profecti in cœlũ reperientur.In Consf. Quod, & apud Græcos prius contigit, & inde fortasse ad nostros permanauit. Nam & Hercules, & Liber fratres Tyndaridæ,& fœminæ plurimæ,quibus nũc inter deos locus esse præcipuus creditur,& homi nibus nati, & homines fuerunt. Sed, quòd virtute præstiterunt,& vt ceteris ad recte viuendum,beneq; merendum,prælucerunt, laborauerunt, ideo eos hominũ fama, beneficiorũ memor,in consessu,concilioq; cœlestium collocauit. atq; ipsos, quos vocamus maio rum gentium deos, aliosq; quamplurimos, quos in deorum numerum retulimus,hinc à nobis egressos,& in cœlum profectos facillimum erit agnoscere. Quid? quòd nõ solum ex prima Tusculana, sed etiã ex alijs vndique locis egregius imitator nonnulla sumpsit? vt ex tertia Tusculana, & ex vltima epistola libri noni familiarium illud,quamuis paullisper immutatum; Cicero ille,

Quem adspectabant, cuius ob os Graijora obuertebant sua,& ex primo libro officiorum illud;Vos et enim iuuenes animum geritis muliebrem,Illaq; virgo viri. & ex oratione pro Archia Poeta illud, aliquãtulum itidẽ cõmutatum;Cum ad eum, veluti ad agrũ optimũ cultura, ratio etiã accesserit, conformatioq; doctrinæ, & ex somnio Scipionis illud, in suum vsũ cõuersum; In cœlestes ignes,sempiternasq; domos,vn de exierat reuertit. Qua leui immutatione vsus nõnul

los

los etiam recentiores imitatus eſt, atque inter ceteros M. Antonium Muretum virum admirabili ingenio, atque eloquentia prædítum, & earum artium, quæ ad humanitatem pertinent, lumen fulgentiſſimum, cu ius verba ſunt in prefatione, quam habuit in quartam Catilinariam; Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempeſtates ciuilium diſſenſionum commemorem? quibus non vnus, aut alter præclarus, & ſalutaris Reip. ciuis perculſus eſt, ſed ipſi acerui, ipſa millia immortalitate dignorum hominum nefarijs conſceleratiſſimorum manibus trucidata iacuerunt. ò acerbum illud, & vel Romani nominis hoſtibus miſerabile ſpectaculum; cum paſſim per vias immanium gladiatorum in principes ciuitatis debacchabatur furor: cum qui aliquando Reip. præſidio fuerant, eis nullum in ciuitate præſidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipſis gloriæ, alijs admirationi, Reip. ſaluti fuerat, eorum ex illis ipſis Roſtris, è quibus iã ſæpe concionati erant, capita ſanguinolenta pendebant. Nihil poteſt dici elegantius. nihil oratione magis; quem clariſſimi viri locum ante oculos habebat, cum ſic præclarus imitator, quamuis loci amplitudinem minime attingens, ſcripſit; Quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius diſceſſu acciderunt, maxime luctuoſa, ſummeq; miſeranda commemorem? quid reditum illum ſanguinarium. cuius ex recordatione nemo eſt, qui non intimis ſenſibus exhorreſcat? Tenemus enim memoria, aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus, crudeliſſimum

lissimam omnium cædem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros, & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisq. positas, qui multorum ciuium salutem, et dignitatem eloquentia peperissent. Quam multos ex illa Reip. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, atque optimos, vt acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse? ô acerbum, ac nemini non pœnitendum Reip. statum, cõditionemq; viuendi; cum eos ipsos, qui Remp. suo labore, suoq. sanguine auxerint, iuuerint, seruauerint (hoc ex somnio Scipionis, ordine præpostero, vbi legitur. Qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint) nusquam tutos, nihilq. magis, quam propinquorum manus, ac gladios timentes, horrescentesq. vi deas: illorum autem, quorum ope, atque auxilio seruatus sis, cum horribiles, miserosq; casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilq. afferre adiumenti queas. In qua imitatione noto etiam illud, quod in verbis Mureti est immutatum, nemini non pœnitendum Reip. statum. quod fortasse minus latine dictum est. Nam tametsi in epistola tertia lib. septimi ad Att. sic legitur; Tantum abest, vt meam ille sententiam moueat, vt valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, pœnitendum putem; ob quem locum videtur dici posse, Puto nemini non pœnitendum esse status Reip. vel quod talis sit status Reip. scilicet vt Grammatici loquuntur per gerundium: tamen dicere pœnitendum statum, vt Græci dicunt Ametameleton, an cõgruat,

aliorum ſit iudicium, & Idem Muretus in eadem præfatione; Illæ omnium laudandarum artium, ipſiusque adeo humanitatis parẽtes Athenæ. Imitator; Illæ omnis plane doctrinæ, omniſq; ſapientiæ parentes Athenæ. Muretus quoq; in ea oratione, quam habuit in libros Ethicorum; Non ſingulos modo perdiderunt homines, ſed integras funditus afflixerunt, & euerterũt ciuitates. Imitator quoque; Non modo ſingulos homines, ſed totas familias, & vniuerſas funditus euerſas ciuitates videmus. Hactenus de ijs, quæ hic excellens imitator in ſuam tranſtuliſſe Conſolationem videtur. Qua in re, tantum abeſt vt eum reprehendamus, vt magna potius laude efferendum exiſtimemus, dum modo nobis concedatur, legitimam eſſe noſtrã de edita Conſolatione ſuſpicionem; etiam ſi in eam ad fallendũ magis inſerta ſint omnia, quæ ex Ciceronis Conſolatione citantur fragmenta, alioquin ſuſpicionem augentia ex eo, quòd eodem ordine, quo à fragmentorum inueſtigatoribus edita ſunt, inſerta ſint, & ex præſcripto eruditiſſimi Sigonij, qui ex paucis fragmentis iudicio, ac coniectura aſſequi, quantum potuit, conatus eſt, quale fuerit argumentum, atque adeo etiam artificiũ totius libri, adornata, ac multis connexis redintegrata, & confirmata; ideſt præter illa tria, quæ ſuperius notauimus, etiam quartũ, quod citat Lactantius libri tertij capite decimo quarto; Sed neſcio qui nos teneat error, aut miſerabilis ignoratio veri. et quintũ omniũ pulcherrimum & maximum, quod legitur in prima

Tuſculana,

Tusculana; Animorum nulla in terris origo, & quæ sequuntur. & sextũ, quod est apud Lactantium libri tertij capite decimo nono, qui sic scribit; Quod adeo verũ est, vt idem Tullius in Cõsolatione non easdem sedes incolere iustos, atq; impios prędiudicauerit. Nec.n. omnib. inquit, ijdem illi sapientes arbitrati sunt, & reliqua. Quæ Lactantij verba Ciceronis sñiam explicãtia ipse imitator in suam recipit Consolationẽ paullisper, vt est eius institutũ, immutata ad hunc modum; Nõ easdem improbis sedes, quas bonis, atq; integris, post mortem esse propositas. Et septimũ, quod nõnullam etiam mihi suspicionem affert. Etenim Lactantius libri primi capite decimo quincto ita totum coniũctim recitat; Cum vero & mares, & fæminas complures ex hominib. in deorum numero esse videamus, et eorũ in vrbibus, atq; agris augustissima delubra veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs, & inuentis omnem vitam legib. et institutis excultã, constitutamq; habemus. Quod si vllum vnquam animal cõsecrãdum fuit, illud profecto fuit. Si Cadmi, aut Amphytrionis progenies, aut Tyndari in cœlũ tollenda fama fuit, huic idem honor certe dicãdus est, quod quidem faciã. Teq. omnino optimã doctissimamq; approbantib. dijs immortalibus ipsis in eorum cœtu locatam ad opinionem oĩum mortaliũ consecrabo. Hæc Lactantius. Imitator vero multa interiecit, & ad illud, Omnem vitam legib. & institutis excultam, constitutamq. hẽmus, multa adiũxit, sic scribens; Tãtis.n. du-

cibus aberrare non possumus, & quæ sequuntur omnia vsq. ad illud; Quod si vllum vnquam animal. Quę interpositio significat hoc opus non esse Ciceronis, cum in opere ipsius Ciceronis vlla verba essent interiecta, si Lactantio credimus, & qui sequuti sunt Lactantiũ optimis fragmentorum inuestigatoribus, & explicatoribus Sigonio, ac Patritio. Vltimum fragmentum citat quoq; Lactantius libri tertij capite vigesimo octauo, scribens in hunc modum; Iam quicunque alios cõsolati sunt ob interitum, amissionemq; charorum fortunæ nomen acerrimis accusationibus prosciderunt: nec omnino vlla eorum disputatio de virtute est, in qua non fortuna vexetur. M. Tullius in sua consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamq. à se esse superatam, cum fortiter inimicorum impetus retudisset; nec tum quidem se ab ea fractum, cũ domo pulsus patria caruit: tum autem, cum amiserit charissimam filiam, victum se à fortuna confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo, quid hoc homine miserius, qui sic iaceat? Ex quibus Lactantij verbis satis apparet, cum Cicero se consolatus esset, eum tamen fortunæ cessisse, & aperte confessum esse, se à fortuna superatum fuisse. Quod si verum est, vt tam verum esse, quàm quod verissimum existimo, videat imitator, quomodo illud scripserit de Cicerone; Exultare plane videor, victorq. de fortuna, ac de omni prorsus dolore triumpho. Iam omnibus Ciceronis fragmentis, quæ ex eius Consolatione citata sunt, diligenter

genter

genter consideratis , alia quædam perpendamus .

Illud in primis faciebat Cicero in Consolationis libro, vt multorum clarissimorum virorum exemplare censeret ad mitigandum acerbissimum casum suum . Quod ipse testatur in quarta Tusculana ad hunc modum; Quid, qui non putant lugendum viris? Qualis fuit Q. Maximus, efferens filium Consularem: qualis L. Paullus, duobus, paucis diebus, amissis filijs: qualis M. Cato, Prætore designato, mortuo filio . quales reliqui , quos in Consolatione collegimus , Apparet quoque ex Di. Hieronymo in Epitaphio Nepotiani , quæ Cicero exempla collegerit; cuius Sanctissimi viri verba etiam à Sigonio citata placet hic adscribere , quia ad propositum nostrum pertinere maxime videa͂tur . Legimus, inquit, Crantorem, cuius volumen ad confouendu͂m dolorem suum sequutus est Cicero. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis. Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus , qui diuersis ætatibus diuersorum luctum vel libris, uel epistolis minuere sunt conati, vt etiam si nostrum areret ingeniu͂, de illorum posset fontib. irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophonte͂ Socraticum; quorum alter amissis duobus filijs coronatus in concione disseruit: alter cum sacrificans filiu͂ audisset occisum, deposuisse corona͂ dicitur, & eande͂ capiti reposuisse , postqua͂ fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid memorem Romanos duces , quorum virtutibus quasi quibusdam stellis latinæ mi-

cant historia? Puluillus Capitolium dedicamus, mortuum, vt nnnciabatur, subito filium, se iussit absente sepeliri. L. Paulus septem diebus inter duorum exequias filiorũ triumphans vrbem ingressus est. Præter mitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quàm in bellis virtus fuit; et quorum orbitates in Cõsolationis libro Tullius explicauit; ne videar potius aliena, quã nostra quęsisse. Cũ igitur testetur Di. Hieronymus in operibus ad sedandos luctus compositis viros innumerabiles proponi, quos imitemur, affirmat tamen, Periclem maxime, & Xenophontem commemorari; ac uerisimile est ordine temporum primũ Periclem, deinde Xenophontẽ laudatum fuisse, quo ipso ordine Di. quoque Hieronymus nominauit. Nã prior fuit Pericles, qui etiam prior mortuus est anno quarto Olympiadis octogesimę septimę, posterior Xenophon, qui obijt anno primo Olympiadis centesimæ quinctæ. Tamen hic nouus auctor ordine præpostero prius egit de Xenophonte, quàm de Pericle. cumq; simul egerit de Anaxagora, obseruandum est, Ciceronem de eodem facere mentionem in tertia Tusculana his verbis; Euripides fuerat auditor Anaxagoræ, quem ferunt, nuntiata morte filij, dixiße; Sciebã me genuiße mortalẽ. Nihil tamen ipsum Ciceronem dicere, quo ostendat, de eo se egisse quoque in Consolatione, vt de Romanis fecit in quarta Tusculana. Præterea vex viro sanctissimo

simo

ſimo intelligitur, Romana exempla, quæ collegerat Cicero, fuiſſe, Puluillũ, Paullum, Maximum, Catonem, Gallũ qui in libro de amicitia nominatur Caius, cum fuerit C. Sulpitius Gallus, Piſonem, Brutum, Scæuolam, Metellum, Marcium, Craſſum, Marcellũ; atq; Aufidium: nec plura collecta eſſe, quid ille non addiderit, & alios; cuiuſmodi verba additurus fuiſſe ſine dubio videtur, ſi non omnes, quos legiſſet, vir Ciceronis ſtudioſiſſimus, enumeraſſet. Tamen hic nouus ſcriptor non ſolum inter externa exempla celebrauit Harpagum, Dionem, Præxaſpem, quorum primum, & tertium apud hunc auctorem corrupte Trabeſpã appellatum Herodotus nominat, quæ exempla mihi non eſt certum à Cicerone fuiſſe tractata: verum etiã de Romanis, relicto temporum ordine in exornando Q. Fabio ante Puluillum, præter eos, qui ab illo enumerati ſunt, meminit Cæpionis, & Lepidi, & C. Cottæ de quib. ſe dubitare Cicero ſcripſit ad Atticum. Sic enim legitur in epiſtola decima nona libri duodecimi epiſtolarũ ad ipſum Att. Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Cæpio Seruiliæ Claudij Pater, viuo'ne patre ſuo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia viuo'ne C. Cotta filio ſuo mortua ſit, an mortuo. Pertinet ad eum librum, quẽ de luctu minuendo ſcripſimus, et in epiſtola xxij. Quæro de Regillo Lepidi filio recte'ne meminerim patre viuo mortuũ. Cum igitur ipſe Cicero de illis dubitaret, incertum eſt, quid de ipſis ſtatuerit; at putem ipſos omiſſos eſſe, cũ à Di-

Hieronymo non fuerint nominati. Ceterum vt mittamus has noſtras de rebus coniecturas, ſi nihil aliud haberetur, quod de hoc libro ſuſpicionem faceret, elocutio ipſa, noſtra quidem ſententia, ſatis indicaret, cũ Ciceronis non eſſe, in quo quædam verba ſunt minus Ciceroniana, quædam minus proprie dicta, quædam etiam fortaſſe minus latina. Cum autem duab. quaſi notis veteres libri dignoſcantur, ipſa rerum obſeruatione, & elocutionis ratione, poſteaquam res ipſas perpẽdimus, de elocutione aliquid cõſcribamus. Quod igitur attinet ad huius ſcriptoris verba, vt præteriam illa, quæ Typographi negligentia tribui poſſunt, quemadmodum, vbi legitur, quod ſupra quoque notauimus Trabeaſpas pro Prexaſpes: &, Tantumq. poteſt impietatis odium, vt tyrannum extinctum, ac ſæuiſſime excruciatum, nemo miſeratur, pro miſeretur, à verbo Miſerari: & iuuarint pro iuerint: & alia huiuſmodi; illud mihi nequaquam Ciceronianum videtur; Nec vnquam viuit animus, niſi Compage ſolutus corporis, Compagibus dixiſſet Cicero, vt de ſenectute; Dum ſumus in his incluſi compagib. corporis. Nec illud; Immerentes dixerit aliquis, pro Non merentes. Nec illud; Miſere ipſis, & infeliciter, pro Nõ feliciter. Nec illud; Vagitus, lacrymæ, imbecillitas. &, primus ille naſcentium infantium vagitus, pro actu vagiendi, etiam ſi ſit Virgilianum. Nec illud; Deſpondeat animum; etiamſi ſit Liuianum. Nec illud; Quanto indecentius eſt, &, Ne quid impium, aut

indecens

indecens audeant. Dixiſſet Cicero, Magis indecorum & Indecorũ. Nec illud; Oſor, detractor; pro eo, qui odit, & qui detrahit. Nec illud; Captiuitati inopiæ, luctui. & pene captiuitatem, & quidem miſerrimam cenſuerim pro captiuorum conditione. Nec illud; Læ tabundas funus ducere, pro ijs, quæ abunde lætarentur. Nec illud; Numerare Lacedæmones, pro Numerare Lacedæmonios; Nec illud; Incredibilis eſt eorum abſurditas, vt nulla eſſe poſſit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non iſta aſpernetur, atque refugiat. Dicere enim abſurditatem, & imperitiam eum, qui Ciceroniane ſe loqui profiteatur, mira ſtultitia, atque inſcitia eſt. Nec alia vocabula multa, quæ recenſere omnia iam piget. Nec illa uerborum coniunctio, qua poſt dictionem, cum, ponitur dictio, quæ à littera N. incipiat. De qua ſic Cicero in Oratore ad Brutum; Quid illud, non olet, vnde ſit, quòd dicitur, cum illis, cum autem nobis non dicitur, ſed nobiſcum? quia ſi ita diceretur, obſcænius concurrerent litteræ, vt etiam modo niſi autem interpoſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt mecum, & tecum; non cum me, & cum te, vt eſſet ſimile illis, vobiſcum, atque nobiſcum. Quod reſpiciens idem Cicero libro nono familiarum ad Papyriũ Pætum ita ſcribit; Quid? quòd vulgo dicitur, cum nos te volumus conuenire, non obſcænum eſt? Memini in Senatu diſertum Conſularem ita eloqui. Hanc culpam maiorem, an illam dicam? potuit obſcænius? Non, inquis. non enim ita ſenſit. & paullo poſt ſic; Socratem

fidelibus

fidelibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocatus est. num id obscœnum putas? Seruius quoque in librum primũ Aeneidus notauit Cacophoniam in illis verbis; Numerum cum nauibus æquat. Vt igitur vitaretur vocis turpitudo, quæ huiusmodi coniunctione repræsentatur propter turpissimã fœminarum partẽ, vt cum præfatione honoris loquar, Cunnum appellatam, Cicero raro admodum in eam coniunctionẽ incurrit, & id vitium, maxime vitauit in operibus illis quæ scripsit circiter ea tempora, cum tale tradidit præceptum, vt in Consolatione, in Tusculanis, in libro de senectute, in libro de amicitia, & alijs similiter. Itaq; in ipso libro de amicitia Ciceronianus Lælius cum probaret à natura oriri amicitiam, fugit earũ litterarũ cõcursum in hunc modũ; Si aliquem nacti simus, cuius cum moribus, & natura cõgruamus: interposuit enim illas duas voces, Morib. Et, quæ poterant omitti, nisi ille turpis concursus uitandus fuisset. Et inferius sic; Tarquinium dixisse ferunt tum, cum exul esset, se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quosq; infidos, cum iam neutris gratiã referre posset. interiecit dictionem Iã. Idem fecit alijs in locis; quæ studiosus lector poterit obseruare. Auctor tamen huius Consolationis ostendit se huiusmodi præceptum ignorasse, cũ sæpe in hoc vitium incurrit, & nouies cũ dictione, Cũ, dictionẽ à littera N, incipientẽ coniunxerit, vt ad eam turpissimam partẽ quam, tam sæpe elocutione sua repræsentauit, maximè aptus, & natus esse videretur.

Scripsit

Scripsit enim; Vel cum nullo, vel certe cum modico dolore. &, Magnaq́; potius cum nominis sui gloria. &, Cum nostro vulneri medeamur, & Cum nullo, vel certe minimo doloris sensu. &, Cum neminem ipsa morte magnopere cõmoueri debere probatum sit. &, Cũ nec ipsi quidquam acciderit mali. &, Quæ tantopere cum natura congruat. &, Cũ nihil, nisi rectum, honestumq; cogitaret. &, Cũ nihil, nisi quod rectum, & æquum est, laudabile arbitramur. Quæ igitur minime Ciceroniana videntur ex eo, quòd alijs in locis Cicero illis vsus non sit, illorum si vnum, aut alterum tãtum in hoc libro reperiretur, dici fortasse posset non esse absurdum, vt aliquam vocem in vno tantum libro, & non in alijs ipse vsurpauerit, sed cũ tã multa in tantullo libello reperiantur, nescio, quis sanæ mentis eũ esse Ciceronis possit existimare: nunquam Cicero occasionem habuerit vtendi huiusmodi vocibus, nisi in hac Consolatione, vel sibi existimauit, licere magis in hoc opusculo, quàm in alijs adhibere verborum sordes, et vt vocabulo vtar imitatoris, loquendi absurditates. Illud vero mihi videtur minus proprie dictum;

Ad futurã vitam, tamquam ad patriam euolare. Nã si dixißet in cælum, tamquam in patriam, magis ferendum esse. Accedit, quòd tametsi Cicero libro sexto de Rep. scribit, animis bene de Rep. meritis certum esse in cælo, ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno perfruantur. & ciuitatũ rectores, et conseruatores ex cælo profectos in cælum reuersuros; et in prima

Tuscu-

Tuſculana, poſſe animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuum peruenire; et alibi ſimiliter: tamẽ hęc cœleſtis patrię appellatio, qua ſignificatur homines in hac vita peregrinari, eſt magis propria Chriſtianorũ Theologorum, quàm Ciceronis, qui nunquam eam vitam, quæ poſt mortem habetur, appellauit patriam; quemadmodum loqui de die, ac termino omnib. hominibus conſtituto, & dicere præfinitum eſſe vitæ terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat, iuxta illud quod legitur apud Prophetam Iob, Deum conſtituiſſe terminos homini, qui præteriri non poſſunt, ac affirmare vitæ terminum voluntarium, & in hominis arbitrio poſitum eſse, ſcilicet vt breuior reddatur; magis Chriſtianis, quàm Ciceroni conuenire, cũ de hac Conſolatione mecum colloqueretur, obſeruauit magnificus, & generoſus iuuenis, Ioannes à Bronchorſt; & Bateburch, Liber Baro in Rymperg, et Gronsfelt, Dominus in Alpen, non ſolum nobilitate, & generis claritate, ſed etiam ſummi ingenij laude, ac flagranti optimarum artium ſtudio, in quo facit, me quidem teſte, admirabilẽ curſum, ac progreſſionem ad excellentiam, ornatiſſimus, qui cum præſtantis ſuæ erga me voluntatis egregia, & minime dubia dederit argumenta, ita à me amatur, & obſeruatur inter nobiliſſimos auditores meos, ut omnia me eius amplitudini officia debere profitear. Illud præterea eſt maxime improprium, & improprie dictum; Non enim is ego ſum, qui animum

ſimul cum homine interire putem, pro eo; ſimul cum corpore. Quod nunquam dixiſſet Cicero, qui ſecutus Platonis ſentẽtiam putauit hominem eſſe animum, vt interire animum cum homine ſit interire animum cum animo, quo quid abſurdius? Sic enim ex Platonis doctrina in Alcibiade primo libro ſexto de Rep. ſcripſit; Sic habeto te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma iſta declarat: ſed mens cuiuſq; is eſt quiſq;, non ea figura, quæ digito demõſtrari poteſt. & in prima Tuſculana; Eſt illud quidem vel maximum, animo ipſo animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, vt ſe quiſque noſcat. non enim credo, id præcipit, vt membra noſtra, aut ſtructuram, figuram've noſcamus. neque nos corpora ſumus: neque ego tibi decens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Noſce te, dicit, hoc dicit, Noſce animum tuum: nam corpus quidem quaſi vas eſt, aut aliquod animi receptaculũ. ab animo tuo quid quid agitur, id agitur à te. Quædam autem dubito, an ſint ſatis congruenter dicta, vt præter illa, quæ ſuperius notata ſunt, Filio ſuo pro Filio eius. & Nemini non pœnitendum Reip. ſtatum, etiam illud, ſe hominẽ eſſe meminerit; nihil autem humanius eſſe morte: ut ſi non ab ipſo diuelli, atque auferri poſſet, dijs propior habendus eſſet, quàm hominib. nec omni ex parte hominis nomen ipſi congruet, quia communi, & præcipua hominis conditione non vteretur. Ego dicerem; Auferri poſſit, habendus ſit, congruat, vtatur. Vel,

Nihil humanius esse morte, quæ si ab ipso diuelli, atque afferri posset, & reliqua : quemadmodum dicitur infra; Lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumẽti auferre possent, & quæ sequuntur. Tametsi enim illud congruit; Homo curare deberet, vt dijs propior haberetur: non video tamen, quomodo illud possit congruere; Is se hominem esse meminerit, vt, si mors ab eo abesset, dijs propior haberetur, vel habendus esset. Quod Latinitatis studiosis iudicandum relinquo; quemadmodum etiam illud; De quo est apud Herodotum illum Xersi respondisse. pro, Quem est apud Herodotũ Xersi respondisse. & illud; De quo traditum est nihil eum putauisse. Et illud; Lacenas matronas traditum est consueuisse ac solitas esse, contra vero curabant, nec statuebant, pro curasse, nec statuisse. & illud, quod iurarem non esse Latinum; Erepti, vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio adeo nobis grata est, quod illũ pene ante oculos constituere videatur. pro, Adeo grata est, vt illum, & quæ sequuntur. Nunquam enim nec Cicero, nec alij Latini huiusmodi elocutione vsi sunt, quæ ab ijs tantum, qui barbare loquuntur, vsurpatur, & indigna est, quæ tanto scriptori tribuatur.

Hæc ego habui, quæ de Consolatione nuper edita raptim scriberem. Tu, cuius momenti sint, pro tua sapientia iudicabis, meq; vt soles, amabis. Patauij Quarto Cal. Maias. MDLXXXIII.

FRAN-

FRANCISCVS VIANELLVS CAR. SIGONIO S.P.D.

EX litteris, quas ꝓximis hisce dieb⁹ Paullus Taurellus ad Petrum Bonsiũ misit, intellexi iudiciũ, quod de lib. M. Tullij in Consolatione filiæ nuper edito, fecisti. Et qm̃ eæ litteræ verbũ inijciunt de alijs libris, qui post modum ēdendi sunt, ne quisquam suspenso aĩo editionem expectet, hoc tibi significandum censui, nõ esse eos M. Tullij, sed aliquorũ veterum scriptorũ, quos tñ, si promissis fides habẽda ẽ, speramus in nostras manus esse peruẽturos. qui si edent̃, ad te statim mittent̃. Quòd aũt ad librũ iã editũ attinet, ob eã rõnem sine vlla præfatione, vel epistola editus est, vt vnicuiq; liberũ iudiciũ relinqueretur cẽsendi de eo, quicq̃d visum fuisset. hoc aũt iudicium fieri optauimus non ab omnib. promiscue, sed à doctissimis viris, & à te in primis, cuius iudicio oĩa, quæ in litteris obscuriora vident̃, iure optimo demãdãda sunt. itaq; rem gratissimam feceris, si ad me rescripseris, vt q̃ ex alienis litteris angustè cognoui, a teipso latius intelligam. non. n. cuiquam cõcedo, qui tui amantior, & obseruantior sit, aut omnium commodorum, & ornamẽtorum tuorũ cupidior. Vale doctissime Sigoni, præcipuũ omnium litterarum, & litteratorum decus. Venetijs Non. Maij. MDLXXXIII.

CAR. SIGONIVS FRANCISCO VIANELLO S.

QVod meum de Cõſolatione Ciceronis modo edita requiris iudiciũ, res in eũ locũ adducta eſt, vt mihi ab ea, quã primũ dixi, ſnĩa recedere non ſit integrũ. Nã vt librũ legi, ac ſingularẽ eloquentiæ, ac doctrinæ copiá elegantiamq. cognoui, ilico ipſum aut Ciceronis, aut certè pręſtantiſsimi alterius videri eſſe ingenij, protuli. neq; aliquẽ ex ijs, qui rẽ pſpexerint, ac iudiciũ ferre poſsint, aliter ſentire poſtea reperi. Quòd aũt vbi inuentus, & à quo edit' ſit, nõ adiectũ ſit, multi haudquaquã rudes, & imperiti fucũ propterea factũ eſſe verẽtur. Qua re ad eorũ aduertẽdũ errorẽ elegãter admodũ feceris, ſi ipſe totã huiuſce rei hiſtoriã comiter hominib. expoſueris. quo facto ſpero me facillimè aſſecuturũ, vt incredulorũ iſtorũ impetũ nõ ſolũ ſuſtineã, ſed ẽt feliciſs. cõprimã. cuiuſcũq; aũt opus ſit, qđ meũ eſt, magnas tibi, & ago, & habeo gratias, quòd illud edideris, nec diutius cæcis latere in tenebris vetuſtatis, pmiſeris. Gratiſsimum aũt mihi feceris, ſi nõia eorũ quoq; ſcriptorũ ad me miſeris, quos te ex ipſo antiquitatis prõptuario pditurũ ppediẽ, pfiteris. Vale, & me, vt facere videris, dilige, p certo habẽs, me tibi mutuã bñuolentiã, volũtatẽq pſtare. Bonóniæ. Idib. Maij. MDLXXXIII.

CAROLI SIGONII PRO CONSOLATIONE CICERONIS

ORATIO PRIMA.

TRICESIMVS iam prope agitur annus, cum ego Tullianorum fragmenta librorũ, tanquam dispersas aliquot ex sæuo naufragio colligens tabulas, incredibili flagrare desiderio cœpi Cõsolationis ab eo scriptæ legendæ, ac præcipuo quodam studio cognoscendæ. mouit autem me cum graue, atq. honorificum veterum, qui illam legerant, testimonium, tum ipsius, qui scripserat, longe omnibus anteferendum iudicium. quem sæpe admonentem animaduerteram, omnia se philosophorum dicta, omnia vetustatis exempla conquisiuisse, quæq. idonea visa fuissent, in eam diligentissime contulisse, ita vt omnes ante se in eiusmodi scriptionis officio superasset. Verum, vt ingenue fatear, nunquam euenturum putaui, vt me viuo hic liber in lucem prodiret, quòd omnes iam bibliothecarum arculas satis à doctis hominibus exploratas, omnesq.

angulos excussos existimarem, in quibus eiusmodi latere, ac contineri thesaurus posset, Ecce autem prioribus mensibus ex improuiso liber hoc indice insignitus Venetijs ad me praeclari muneris loco defertur. Quo accepto primum obstupui, atq. alienum esse aliquid, vt est nostra suspiciosa natura, duxi. deinde vt legere multis audientibus cœpi, ac sententiarū grauitatem, verborum splendorem, ac singularē totius compositionis lenitatem sine vlla negociorum repugnantia sensi, illico ad contrariam sententiā inclinaui. atq. in ea post firmius perstiti, postquam rem per ocium, vt sedatiore, sic intentiore mente, ac cogitatione lustraui. Dum autem tacitus certiores aliorum opiniones exploro, litteris ad me multorum affertur, plerosque fucum ab aliquo temere factum esse censere. Quod vt audiui, suspicatus continuò sum, aliquid eos vidisse, quod ingenij mei acies intueri non potuisset. atq. eorum perspicere consilia, & rationes optaui. Interim vero rogatus à multis, quorum aduersari voluntati non potui, vt quæ me potissimum ad huius approbationem operis impulissent, expromerem, haud grauate feci, vt quæ mihi pro illo dici posse viderentur, litteris consignarem, ne præclarum, atq. vtile forte opus indicta caussa damnatum temere à nostris bibliothecis, & scholis

able-

ablegaretur. Atq. hoc quidem officium meum ſpero me æquis iudicibus omnibus facillime probaturum. certe, quantum conſequi vetere reuocanda harum litterarum induſtria potero, haudquaquam ſuſceptam cauſſam incommoda aliquorum opinione affligi, ac labefactari, permiſero; ita tamen vt facile de propoſito deceſſurus ſim, ſi quem poſthac aut veriora, aut probabiliora vel ſenſiſſe, vel protuliſſe comperero. Quæ autem res in controuerſiam veniat, quamquam neminem paullo humaniorem eſſe puto, qui neſciat, tamen imperitiorum gratia declarabo. Cæſare quartum conſule in Hiſpania contra Pompeii filios dimicante, Cicero Tulliam filiam, quam caritate eximia diligebat, amiſit; cuius cum ingentem ferre dolorem non poſſet, vt ſapiens remedium à philoſophia petiuit. ac contractis in vnum omnium, qui de luctu minuendo ſcripſerant, commẽtarijs, Conſolationem confecit, qua ſe, ac ſimul omnes alios in eiusmodi caſu diſertiſsime confirmauit. Inde euerſa plane Cęſariano dominatu rep. philoſophiæ tractationem aggreſſus Hortenſium, Academica, de finibus, Tuſculanas, de Dijs, de diuinatione, de ſenectute, ac de officijs edidit. Hæc deinde Conſolatio in manibus hominum diu magna approbatione verſata demum in illa teterrima literarum omnium tempeſtate ſic ob

ruta est, vt post cum ceteris eius libris haudqua quam emerserit. Quare magna nobis adhuc omnibus opinio fuit, eam vnà cum Hortensio, & alijs quibusdam prorsus euanuisse. Tandem superioribus, vt dixi, mensibus liber huius argumenti nomine Ciceronis exiuit is, qui nunc in quæstionem adducitur. Ceterum cum de incerta alicuius auctoritate voluminis disceptatur, illa præcipue docti exquirere consuerunt, num librum ab auctore eiusmodi tituli scriptũ esse, constaret; num quid in eo hæreret, quod insignem aliquam personarum, ac tẽporum cum negocijs ipsis dissensionem haberet; num qui veteres huiusce memoriam vsurparent, ex quorum ore ipsis aut sententijs, aut verbis aliquid affulgere luminis posset. Vbi vero hæc inter se congruere compererunt, tum de ipsius synceritate iure posse ambigi, negauerunt. Atqui M. Tullium librum conscripsisse, in quo semet ipsum de morte filiæ consolatus sit, omnes fatentur. hunc vero eiusmodi esse, vt nihil personis, nihil tẽporibus alienum includat, ipsi quoque, vt video, aduersarij afferunt. testimonia vero sui fide digna multa habere, ne illi quidem, credo, audebunt inficiari. in quo igitur est controuersia? Falsum opus esse, atq. ab aliquo nostri tẽporis homine M. Tullij nomine fictũ aiunt, perinde ac priscis tẽporibus duę inter se cõtrariæ Sallustij,

ac Ciceronis orationes, & altera, Antequam iret in exilium, ſimulatæ ſunt. Quo de genere meam ego hoc loco ſic ſententiam interponam, vt non de tota re aliquid aſſeuerantius ſtatuam, ſed, quibus potiſsimum rationibus liber hic Ciceronis aſſeri poſsit, oſtendam: neque vt aliquot erroris tenebras eis obijciam, qui adulterinum, ſed vt facem veritatis eis aliquam præferam, qui germanum eſſe exiſtimant. Quod ſi forte contigerit, vt opinione, atq. conſilio labar, non ego cupidus, aut mendax, ſed humanæ coniecturæ lubricæ, ac fallaces erunt habendæ. ſiquidem fit ſæpiſsime, vt maiorem vim habeāt probabilitatis quæ minorem præſeferunt ſpeciem veritatis. quam quidē nos aut his veſtigijs, aut nullis alijs in hoc rerum gn̄e aſſequemur.

Quid igitur iſti potiſsimum dicunt, qui ab hac ratione diſſentiunt? negant, veriſimile eſſe, monumentum eiuſmodi aliquod diuturna, ac cæca adeo caligine vetuſtatis oppreſſum demum poſt tot annorum curricula iam omnibus perluſtratis latebris erupiſse. Verum quo tandem ſęculo hoc homines acutiſsimi differunt? nempe illo, quo multa eius generis alia felici doctorum hominum diligentia exierunt. Quid enim? non ne Liuij, ac Paterculi hiſtoriæ, & Ciceronis Orator, ac Brutus, atque ipſæ ad Atticum, & aliquot ad Brutum epiſtolæ memoria

patrum nostrorum, & nostra iuuentæ eam hodie apud omnes obtinent auctoritatem, quę veris, incorruptisq. veterum monumentis, scriptisq. debetur? Verum illud omitto. ecquando aliàs nostris, proximisue temporibus homo tam acri instructus ingenio, aut tanta præditus industria fuit, qui Ciceronem perite, atq. artificiose adeo simularit, vt iudicia eruditorum, intelligentiumq. præstrinxerit? at veteribus aliquot extiterunt. fateor. verum in alio se rerum genere exercuerunt. quippe finxerunt orationes, idest actiones eas complexi sunt, quas neque Cicero attigerat, & ipsi facile conijcere ex propinquitate sæculi poterant. atq. omnino acta illa inseruerunt, in quibus etiam fallentes, nulla vnquam, si sibi constitissent, refelli hominum memoria valuissent. denique ea persequuti sũt, de quibus nemo ante loquutus erat, & quę, cum omnino nulla fuissent, liberam ad fingendum sine mendacij suspicione potestatem omnibus tribuebant. At vero qui Consolationem Ciceronis effingendam hoc tempore sumpserit, næ ille non solum difficile cum eo certamen instituet, qui in hoc genere admirabili excelluisse ingenij gloria fertur, sed etiam ea tractabit, quæ longe à sua memoria, notitiaq. remota sunt, & solida doctrinæ monumenta restituet, in quibus nullam, vt ibi, res ipsa materiam ad commini-

scen-

ſcendum ſuppeditabit, quòd tota in veterum va-
rietate dictorum, factorumq. poſita ſint, quę ex
ſolis philoſophorum, atque hiſtoricorum ſcri-
ptis poſſunt hauriri. quæ quidem Cicero cogno
ſcere facile potuit, huic vero ne in quiete qui-
dem videre iam prorſus amiſſa licebit. demum
ea perſequetur, quorum multa veterum teſti-
monia extant nō ſolum eorum, qui ipſa ſtudio-
ſe legerunt, ſed ipſius etiam, qui prodidit, Ci-
ceronis. quorum vnum ſi forte omiſerit, conti-
nuò falſi reus agetur, ac facile ſiue ſtultitiæ, ſiue
impudentiæ conuincetur. Quod ſi illi ſolis in-
genij, atque eloquentiæ viribus vſi conſtantiam
tamen retinere non potuerunt, ac conuicti de-
mum, exploſiq. ab omnibus abierunt, quid
huic, ſi ſanus erit, tumultus obijcietur, cui tan
tus rerum, tantus ſententiarū, tantus exemplo-
rum, tantus verborum delectus, atq. apparatus
erit inſtruendus, ac congerendus? aut cuius lau
dis, ac præmij ſpe incitatus in tantas ſe adduci
ſcriptionis anguſtias patietur? Age vero, ſi ve-
ritatem huius operis in diſceptationem, iudi-
ciumq. adductam certiſsimis, ac locupletiſsi-
mis hominum teſtimonijs comprobare, ac con
firmare velimus; quæ tandem aut grauiora, aut
veriora alia producemus, quàm vel eius, qui hoc
texuit, vel eorū, qui pertractarunt? Atqui ſi Ci-
cero ipſe longè animo prouidiſſet, fore aliquan

do, vt liber hic in lucem editus parum apud homines fidei, atq. auctoritatis haberet, nec liquidius, nec certius voluntatis suæ testimoniũ, atq. argumentum edere potuisset, quàm quod pluribus in locis quasi de industria consignatũ, testatumq. reliquit. quid autem inquit? Librum scripsi, in quo memet de morte filię cõsolatus sum. audio. num quid amplius? in quo pluribus verbis humanæ vitæ miserias deploraui, omnes sententias philosophorum collegi, qui mortem bonis omnibus præditam, malis omnibus vacuam ostenderunt, itemq. omnia clarissimorum nostræ ciuitatis virorum exempla, qui aut obitum suorum constantissime pertulerunt, aut ipsi mortem fortissime oppetierunt. Num hoc fuit contentus? nequaquam. addidit enim. in quo animorum immortalitatem, atque eorum, qui se in vita iuste, caste, atque integre præstitissent, beatitudinem demonstraui. quare merito eos à Græcis, tanquam Deos consecratos, cultosq. ostendi, ac propterea eorum exemplo filiam meam optimam consecraui. & quam omnium Græcorum, ac Latinorum ingenijs ad immortalitatem nominis celebraram, eandem dedicato etiam fano posteris colendam, venerandãq. proposui. Num plenum adhuc edidisse veritatis huius existimatis indicium? minime. adiunxit enim: Hæc autem omnia adeo varie, copiose,

pioſe, ac diſerte perſtrinxi, vt nulla à quoquam adhuc conſcripta ſit Conſolatio huiuſmodi. Non ne cum hæc tam diligẽter, atque accurate poſteris tradidit, eos tacite viſus eſt admonere, ſi quando liber his virtutibus præditus ex latebris vetuſtatis eruperit, nolito dubitare, ne meus ſit? Quid? non ne idem prope teſtari videtur Lactantius, homo non minore fidei, quàm doctrinæ laude ornatus? cum in hanc ſententiam inquit: Legi diligenter librum hunc, atque eius ſententias, & verba longis ambitibus circunſcripta in meos commẽtarios pro meo commodo rettuli. in quo hæc cohærebunt, hũc pro germano Ciceronis habeto. non ne idẽ ceteri, quorum fides, vt antiqua, ſic integra, atque incorrupta debet exiſtimari? His ergo, & nullis alijs in hoc iudicio ſtandum eſſe cenſeo. Audiamus autem ſingulos, ſuum, vt cuiuſque rei probatio inciderit, teſtimonium pure, ac ſyncere dicentes. &, quod in eiuſmodi cauſsis adhuc ſemper valuit, vt antiquiſsimis teſtibus fides veritatis aſſereretur, faciamus, vt in hac etiam vel maxime valeat. in qua ſuſpiciones, ac coniecturæ nihil, aut parum habere firmamenti videntur. quę tamen in ceteris cauſsis cum adſunt, leuiſsimæ plerunque reperiuntur. ac ſententias, fragmenta, exempla, & verba huius libri diligenter adeo excutiamus, vt nihil, quod ad rem pertineat,

neat, omittamus. QVAERIMVS igitur de sententijs? dico, quæcunque Cicero se in Consolatione tractasse, aut alij ipsum egisse testati sunt, omnia in hoc libro tanta expressa diligētia apparere, vt vel ex hoc vno fidem haud dubiam possimus germanæ huius compositionis haurire. Audiamus Ciceronem. Is libro XII ad Att. sic prodidit: *Quod me ab hoc mærore recreari vis, facis, vt omnia, sed me mihi non defuisse, tute testis es. nihil. n. de merore minuendo scriptum ab vllo est, quod ego non domi tuæ legerim. Sed omnem Consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, vt ipse me per literas consolarer. quem librum ad te mittam. affirmo tibi, nullam Consolationem esse talem.* Item: *Omnia scripta doctißimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.* Quod Cicero se fecisse in Consolatione sua inquit, id in hac disertissime factum videmus. quippe omnium philosophorum, qui de morte luctuq. scripserunt, sententias intextas, ac digestas animaduertimus. Philosophi autem illi pręcipue pręter Platonem fuerunt Crantor, Theophrastus, & Xenocrates. ex quib. Crantor scripsit Consolationem ad Hippoclem, cui mors liberos eripuerat, Theophrastus Callisthenem, siue de luctu, Xenocrates de mor-

morte. vt Plutarchus, & Diogenes prodiderunt. qui quãquam omnino hodie nulli sunt, de his tamen sic noster hic scriptum reliquit, vt eorum se libros diligenter euoluisse, ac cognouisse, ostenderit. Etenim hoc modo inquit: *Quãobrem prudenter à doctis, & sapientibus uiris & cogitatum, & factum est, qui de luctu minuendo ante nos scripserunt. quorum extant satis multa sane sapienter litteris mandata, in primisq. à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore. quorum libros cum sæpe animi caussa sumpserimus in manus, admirati eorum salu berrimis preceptis refertam, & conditam eloquẽtiam, tum proxime legimus necessario. casus. n. ereptæ nobis filiæ, quam in oculis ferebamus, eximiis & virtutis, et prudentiæ laudibus præstantẽ, ita nos vel perculit vel afflixit, vt ab iis opem ad leniendum, & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorũ maxime doctrina, atque auctoritate antea mouebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enunciata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus.* Hoc autem loco quærere ab istis hominibus libet, vbi sint prudentes hi de luctu minuendo cõmentarij, ex quibus imitator iste se præcepta collegisse ad leniendam doloris sui acerbitatem ostendit, & si nusquam existunt, quomodo hæc ab illo ad veritatem cõformata cõtendunt? Mox: *Atque hic locus à Theophrasto egregie tractatus, & perpolitus est, itemq. à Xenocrate, quorum vter-*

vterque eos, qui communes casus recusant, imprudentiæ, atq. iniustitiæ condemnat, alter etiam dijs ipsis aduersos non dubitat appellare. Item: *Sed ego Crantorem sequor, cuius legi breuem de luctu librum.* Inde post multa. *Quamuis multos philosophorum libros vel de luctu, vel de morte satis accurate legissemus, vt Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos cõmemorare nihil attinet, tamen hoc ideo non feceramus, quòd euenturum putaremus, vt ijs ipsis in nostro mœrore vteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppreßi non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbitatis vi prosternere mur.* Simul etiam volo, vt ijdem mihi respondeant, vbi terrarum lateant veteres isti vel de luctu, vel de morte scriptores, à quibus ad imitatorem hunc monita hęc tam pręclara manarint, Xenocratem dico, Theophrastum, & Crantorem, quos quidem constat, multis iam sæculis ex hominum memoria temporis iniuria prorsus euulsos. Nec multo post: *Nam, si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse, diuina mente repletum, & cælestis indicandæ sapientiæ gratia tam multis vndique collucentibus ornamentis illustratum, ac depictum. in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusq. permultis aßidue luctentur, Deum*

vero

vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, desuper aspectare. Quin etiam illud tertium scire cupio, vnde hunc demum Theophrasti librum nouus hic imitator eruerit, aut à quo tandem hanc ille tam præclaram eius sententiam sumpserit? Quod si his monumentis iampridem deletis nemo nostrum vere has eorum adhibere sententias potuit, quid est, cur Ciceronem se metipsum aperte prodentem hac gloria spoliemus, ac simul illo repudiando hoc damni studijs nostrorum hominum afferamus?

In Tusculana inde quarta sic scriptum reliquit: *Sunt, qui vnum officium consolantis putent, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. Sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligant, alius.n. alio modo mouetur, vt fere nos omnia in Consolationem coniecimus. erat. n. in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio.* Vrgeo adhuc vehementius. si omnia consolandi genera hæc, quæ Cicero se ferme in Consolationem coniecisse denunciauit, hic quoque aperte adhibita, atq. expressa esse videmus, cur

nō certum, atq. exploratū hunc illius esse commentarium assereremus? vsurpata vero omnes intelligent, qui ea sibi sigillatim conquirenda suscipient.

Quod si imitator hic ea, quæ Cicero à veteribus sumpsit, eruere hoc tempore amißis præsertim, ac iam prorsus extinctis eorum monumentis nequiuit, num quæ ille primus prodidit, expiscari sedulitate aliqua valuit? multo minus. Quo modo ergo dicere illud potuit? *Neque ego auderem hoc vllo pacto primus prodere. non.n. tam studiose quæ laudari poßunt appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus poßit aliquid vel leuioris culpæ redundare.* Quod à Cicerone factum Lactantius nutu tantum obscurißimo denotauit. Singulari nimirum, vel diuino potius homine nobis opus est, qui tam longe respiciat, vt quæ facta sunt, omnia præstanti quadam animi vi, atq. virtute conspiciat. Qui si fuit aliquis vnquam, Cres ille Epimenides, si fabulis credimus, extitit. Non nostrorum temporum, non nostrorum morum, non huius occupatæ vitæ, non huius imbecillæ ætatis est tanta ad præterita subodoranda sagacitas. clamet, quantum velit, qui aliquem etiam existere posse Aristotele meliorem contendit, ego præclare mecum, & cum omnibus actum iri putabo, si obscurißima ipsius assequi consilia, decretaq. potuero.

Iam vero, vt longius orationem meam dispu tando producam, quemadmodum, si quis mihi libros Ciceronis de rep. amissos offerret, statim ad explorandam veritatem præcipue partem il lam inquirerem, in qua naturalium tractatio re- rum hæreret, de qua Atticum apud eum in Bru to sic loquentem viderem: *Tuis de rep. libris nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehen- dendam impulsi, atq. incensi sumus.* Et, si non inue nirem, eos statim Ciceronis esse, abnuerem, sic contra hac Consolatione oblata illico deplora tionem illam rerum humanarum insignem re- quisiui, pro maximo veritatis argumento eam ducens, quòd multis testimonijs compertam, & confirmatam haberem. Etenim in prima Tus- culana dixit: *Hæc quidem vita mors est, quam la- mentari possem, si luberet. A. Satis tu quidem in Con solatione es lamentatus, quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere.* & in quarta: *Quid ne- cesse est vitam efficere deplorando miseriorem? feci- mus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos quantum po- tuimus, consolati sumus.* Item S. Augustinus li- bro XIX. cap. IIII. de Ciuitate: *Vitæ huius mi serias lamẽtatus est Cicero de morte filiæ, sicut potuit.* Vbi vero sumpto in manus libro comperi, scri- ptorẽ hunc in ipso statim disputationis exordio omnium ætatum, sexuum, & conditionum æru mnas copiose adeo, ac diserte complecti, vt fa-

cile

cile posſit, ſummum omnibus vitę huius faſtidium excitare, atq., vt Cicero dixit, mirificum has res relinquendi deſiderium commouere, quieui, atq. omnem omnibus de eo dubitationem abijciendam exiſtimaui. Quæ doctrinæ la us ſi recētis huius imitatoris ingenio, facultatiq. tribuitur, quid aliud, quàm Platoni, & Crantori, ac ceteris, qui hoc argumentum antiquitus per ſequuti ſunt, præſtantiſsimis viris homo obſcu riſſimæ, ac nobis adhuc incognitæ induſtriæ ad æquatur?

Poſſum minora quædam alia, & quidem non pauca commemorare, quæ Cicero ſe in Conſo latione ſcripſiſſe, teſtatus eſt, hic vero ſcripta li cet animaduertere. vt illud XII. ad Att: *Quod ſi me ipſum per litteras conſolatus ſum, non me pœni tet, quantum profecerim. mærorem minui, dolorem nec potui, nec, ſi poſſem, vellem*. Etenim in hoc li bro idem pręcepit: *Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, iccirco dolorem omni ex parte improbare, omneſq. illius ex animo fibras euellendas exiſtimare*. & illud in ſecundo de Diuina tione: *Quid ego de Conſolatione dicam, quæ mihi quidem ipſi ſane aliquantum medetur, ceteris item multum profuturam puto*. in hoc enim: *Neminem puto fore, quem non rationes à nobis tam ſtudioſe è ſapientum libris collectæ iuuent, et delectent*. Eodē modo in Tuſculana quarta: *Aegritudinis ſedatio*

expli-

explicata est in Consolationis libro. quodq; vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. At in hac: *Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere uetant sapientes, conemur tamen consulere nobis ipsis.* & post: *Hoc autem dolore afflicti consolationem à nobis petentes nosmet ipsos in dolore vincemus, ac naturæ quandam quasi vim afferemus.* Et libro XII ad Att: *Omnem consolationem vincit dolor.* Hic: *Sed vincat dolorem consolatio.* Item ibi: *Omnia scripta doctissimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli. quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.* Hic vero: *Hoc nos in mœrore nostro, quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam.* Quibus in singulis ad veritatem excutiendam tantum momenti quisque constituat, quantum proprium iudicium, & res ipsa præscribit.

Iam vero cum integra rerum à se in Consolatione tractatarum capita alijs in commentariis indicata in hac ipsa inueniũtur, quid aliud, quã hoc germanum opus eius esse testantur? In prima enim Tusculana scripsit, se in Consolatione de animorum immortalitate disseruisse. quod hic cumulatissime per multas paginas exple-

tum esse videmus. In XII vero ad Atticum de consecranda filia egit, idq; ipsum in Consolatione fecisse, Lactantius affirmauit, hic vero multis adeo uerbis est factum, vt magnam extremi operis quasi regionem obsideat. Eodem in loco se filiæ fanum consecrare velle ostendit his verbis: *Hoc mihi debere videor, neq; leuari posse, nisi soluero, aut videro me posse soluere, idest locũ, qualem volo, inuenero:* Et alio loco: *Fanum fieri volo. neq; hoc mihi erui potest.* At in hoc libro Tulliam alloquens dixit: *Tibi nunquam debitum me persoluisse officium putabo, nisi supremo honore decorauero. Id autẽ facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem.* Ad extremum vt ibi se filiam scriptis Latinis, Græcisq; celebraturum pollicetur, inquiens: *Ego, quantum his temporibus eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monumentorum ab omnium ingenijs scriptorum & Græcorum, & Latinorum;* sic in hoc libro se id fecisse testatus est, ad eam loquens: *Vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia, quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus.* Atque hæc quidem ipse Cicero de se, cui insignem profecto iniuriam faciamus, si aperte pro laude sua testanti fidem non habeamus. Etenim si M. Scauro quondam vno verbo obie

ctum

ctum ſibi maieſtatis crimen inficianti credidit populus Ro. cur M. Tullio cauſſam poſſeſsionis pluribus aſſerenti auctoritatem non tribuamus?

Nunc prodeant ceteri. Lactantius libro primo, cap. x v inquit: *Tullius in eo libro, in quo ſe ipſum de morte filiæ conſolatus eſt, non dubitauit dicere, Deos, qui publice colerentur, homines eſſe, & ipſe eoſdem ſe colere, venerariq; teſtatur.* Animaduertant quæſo diligenter hunc locum omnes. duas ille res in hoc libro ſuſcepiſſe Ciceronem affirmat, & Deos homines eſſe aſſeruiſſe, & ſe illos venerari, ac colere. quarum hic vtranque intra paucos verſus obiuit. Siquidem primum dixit: *Græcia multos habet factos ex hominibus Deos.* deinde addidit: *Neque vero hæc à me ideo copioſius diſputantur, quòd eos temere, neq; ſatis conſiderate tam multos conſecratos velim, cum eos ipſe quoq; venerer, Deorumq; loco habendos putem.* Quid hoc teſtimonio poteſt eſſe diuinius, niſi ſi à diuino illo, cui omnia perſpecta fuerunt, imitatore expreſſum fuiſſe, ſubijciamus?

Cum autem idem libro tertio, cap. x i i i, Conſolationem opus non ioculare vocauit, ſane ad id, quod hic ſcriptum eſt, mentem intendit: *Si grauioribus ludicra interdum admiſcere liceat.* & cum D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani dixit: *Crantoris volumen ad confouendum*

dolorẽ ſuum ſequutus eſt Cicero, ſine dubio verba illa huius libri expreſsit: *Sed ego Crantorem ſequor, cuius legi breuem illum quidem, ſed vere aureum, et, vt Panætio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum.*

An igitur hunc tantum ſententiarum, dictorumue contextum, tanquam aut temere initũ, aut fucoſe nuper ab imitatore confictum repudiabimus, & locupletiora veritatis teſtimonia, quàm cum aliorum, tum ipſius, qui ſcripſit, Ciceronis deſiderabimus? aut ipſum ab inferis exploratius, ac ſolidius voluntatis ſuæ monumentum miſſurum, expectabimus? vbi enim in his, poſterius priori, vt ille dixit, non conuenit? quod ſequitur non reſpondet ſuperiori? vbi nõ ſic aliud ex alio nectitur, vt non, ſi vllã litteram moueris, labent omnia? cum ferme imitatorum huiuſmodi eſſe monumenta deprehendantur, vt prius à ſua oratione, quàm à noſtra ſuſpicione damnentur? Videte, quantum inter nos, ac veteres illos interpretes Græcos ĩterſit, & quantum conſuetudo de ſpatio maiorum, curriculoq; deflexerit. illi librum Ariſtotelis amplexi tenuerunt, licet auctoritatem ibi prolatam in ijs, quos nominauit, libris diſerte expreſſam non inuenerunt, nos eum repellimus, in quo plurima alibi teſtata, ac denunciata diſerte, ac ſine vlla dubitatione clauduntur. illi libello

bello vno repudiando se deteriorem Peripateticorum disciplinam effecturos existimarunt, nos vno admittendo Latinæ linguæ præstantiā polluturos esse veremur.

NEQVE vero solum sententiæ ab ipso, aut ab alijs significatæ hic verbis suis insigniter exornatæ reperiuntur, sed verba etiam ipsa, quæ vsurpata feruntur, membris, aut ambitibus suis apte deuincta leguntur, quę Fragmenta vocamus. Vultis autem, vt rem iterum testimonijs affirmemus? procedat primus Cicero, ne forte multitudine aliorum dictorum sic postea obruatur, vt non appareat. Quid ais M. Tulli? Quod factitare Demosthenem obseruaui, vt eademmet verba, quoties apte caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, vt facerem; quòd ea res miram ingenij tenuitatem, & nimiam verborum inopiam indicaret, quibus ego sic abundaui, vt C. Cæsar me copię inuentorem, ac principem bene de nomine, ac dignitate populi Rom. meritum appellarit. Quanquam autem de industria ab hoc instituto refugi, tamen cum in Consolatione perbellam quandam sententiam de animis non vnde cetera genitis intulissem, vsque adeo illam probaui, vt de eadem re post in prima Tusculana disceptans ijsdem verbis repetiuerim; quòd elegantius, ac rotundius dici nō posse censuerim.

meq; è Consolatione ipsa sumpsisse testatus sim. Age igitur quomodo loquutus es in Consolatione? *Animis æterna cæli sedes quærenda, eaq; propria illorum patria. Siquidem animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil est enim in animis mixtum, atq; concretum.* & quæ sequuntur. Quomodo vero in Tusculana? *Vt illa natura cælestis & terra vacat, & humore, sic vtriusque harum rerum humanus animus est expers. Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & Deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam sequuti his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil est enim in animis mixtum, atq; concretum.* & cætera ad verbum. Quid vultis amplius? Si Cicero in hoc iudicio adesset, & librũ hunc suum esse conceptis verbis iuraret, num certius hoc dicere testimonium posset? Quid ergo isti contra dicunt? Hoc ipsum, opinor, non Ciceronem, sed imitatorem illum suum diligentem, atq; industrium effecisse. O rem indignam, & prope intolerabilem. cum de libro περὶ ἑρμηνείας ambigeretur, vtrum ne Demetrij esset, vt ferebatur, an alterius, vni Theophylacto nescio quid hæsitanter de illo proferenti assensi sumus, Ciceroni fidenter de Consolatione sua testificanti fidem habere nolemus? atq; acriter omnia infirmasse testimonia existimabimus,

bimus, si, vt tragici argumentum explicare fabulæ nescientes ad Deum, sic nos ad nouam imitatoris nescio cuius sagacitatem, solertiáq; confugiemus? Introducamus ceteros, quando Cicero, vt video, nõ solum intestabilis, sed etiã detestabilis factus est.

Plinius sic scriptum in sua Præfatione reliquit: *Cicero in Consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor*. S. Hieronymus in Epitaphio: *Crantoris volumen ad consouendum dolorem suum sequutus est Cicero*. Hic vero quemadmodum hæc expressit? *Hæc autem perite, vt dixi, à multis tractata sunt. Sed ego Crantorem sequor. cuius legi breuem, sed ad verbum ediscendum de luctu librum*. Quid fingi potest aptius? quid in hoc vel ipse reprehenderet Aristarchus, homo à iudicio instructissimus, atq; huiusmodi artificij apud veteres peritissimus habitus? qui notis appositis malos, falsósue poetæ versus dispunxit, non vno verbo vniuersum, vt nostri, opus exterminauit.

Citate rursus Lactantium, qui quasi indignatus, quòd superioribus dictis suis habita fides non sit, noua prolaturus accedit. is libro tertio, cap. XIX inquit: *Cum Cicero in principio Consolationis dixisset, luendorum scelerum caussa nasci homines, iterauit id ipsum postea, quasi obiurgans eum, qui vitam non esse malis plenam putet*. Negabitis, hæc ab hoc libro abesse? non potestis. Nam

in principio hæc posita sunt: *Vt quasi luendorum scelerum caussa nasci homines, & in hanc lucem ingredi posiis agnoscere.* Inde post deplorationem miseriarum iterata cum prædicta obiurgatione hoc modo: *Redeo ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, non miserum, neminem vere felicem, parumq; sapiunt ii, qui hominem luendorum scelerum caussa natum felicem, aut beatum audent nominare.* Quid ergo dicunt, cum se vrgeri hoc tam manifesto dicto conspiciunt? nempe ad suam, opinor, arcem, perfugiumq; recurrũt. Quod tu à Cicerone factum, nos ab imitatore fictum esse asserimus. Bone Deus, quis vnquã aut facilius, aut felicius omnia contrariorum argumentorum impedimenta remouit, ac dissipauit? Ergo quod Cicero scripsit, id quilibet homo repræsentabit? credo. Siquidem vt Herculi exprimendo satis est, siquis clauam effingat, sic Tullio effingendo, si in clausula, Esse videatur, adiungat.

Transeamus ad alia. Idem eodem in loco scribit: *Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putamus, illam vitam, quã nos pro morte timeamus. ita primum bonum esse non nasci, secundum citius mori, quæ, vt maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione Non nasci inquit longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quam pri*

mum

mum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. An vero hæc ipſa in hoc libro deſiderantur? non, ſed ab imitatore illo noſtro inſerta ſunt. Diuinum hominē, qui tam acute intexere, tam perite contexere, immo vero tam prouidenter omnia retexere didicit. Et hic, cum eiuſmodi ſit, vſque adeo tamen præclara bona iſta ſua adhuc aut ignorauit, aut neglexit, vt terris ſe oſtendere, ac tantam virtutis indolem hominibus patefacere recuſarit? Videamus autē, quo modo hæc interiecerit: *Naſci vero nos non intelligo, quibus expediat. nam in ærumnas, miſeriasq; ingredientes quid gratum, quid hilare aſpicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille naſcentium infantium vagitus, & eiulatus ſatis declarat. tributus eſt enim ab optima parente natura, quæ nihil inane ſolet efferre, ac potius ijs rebus, quas efficit, admiranda ſemper edit vel pietatis, vel iuſtitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, non naſci longe optimum eſſe, nec in hos ſcopulos incidere vitæ, proximum autem, ſi natus ſis, quamprimum mori, &, tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula idem certe confirmat, qui captus à Mida miſſionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam naſci, optimum eſſe, ſed celeritatem mortis proxime accedere. idemq; Euripidis teſtimonio poetæ ſapientiſſimi comprobatur.* Num potuit elegantius? non, equidem arbitror. Quare Plu

tarchus, & Seneca cum hunc locum legiſſent, vterque in ſuam Conſolationem coniecit. Ceterum hæc Sileni fabula ab Ariſtotele in libro de Animo, quem Eudemum vocauit, expoſita pluribus verbis à Plutarcho relata eſt.

Quin etiam cap. XIII reprehendens Ciceronem, qui philoſophiam virtutis magiſtram, & vitæ parentem vocarat, infert demum ſermone ad illum conuerſo: *Idem in Conſolatione hanc de philoſophia ſententiam tuliſti. Sed neſcio qui nos teneat error, aut miſerabilis ignoratio veri.* Hoc vero pariter in hoc libro apte interpoſitum eſt ad hunc modum. Nam cum de philoſophia dicere inſtituiſſet: *Sed nos philoſophia aduerſus omnes vel temporum, vel fortunæ, vel naturæ inſidias muniuit, quæ ita fortis eſt, vt nullius iniuriæ impetum extimeſcat; ita lenis, & ſuauis, vt omnes acerbitates facile mitiget, & molliat, ita demum vtilis, & fructuoſa, vt totam ſe ad humanas vtilitates liberaliſſime porrigat, atq; explicet*, denique infert: *Nihil accidere valde graue poteſt ijs, qui ſpe iam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed neſcio qui nos teneat error, aut miſerabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur.* Quid eſt in his, quod ab officio diſcrepare cernatur? quid eſt, quod ſuam vim, & dignitatem non tueatur?

Rurſus libro tertio, cap. XIX inquit: *Quod*

adeo

adeo verum est, vt idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos, atq; impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, ijdem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitijs, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atq; in cœno iacere docuerunt, castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studijs, atq; artibus expolitos leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturam sui similem, peruolare. Hæc vero non solum prudenter intexta, sed etiam prætexta ita sunt, vt admiratione intelligentes afficiant: *Nam si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum caussam se à flagitijs, & facinoribus abstinebunt, quòd impios, ac nefarios homines à Deorum cõcilio, ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus ijdem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitijs,* &c.

Idem libro primo, cap. xv ait: *Cicero in eo libro, quo se ipsum de morte filiæ consolatus est, dixit, Deos, qui publicè colerentur, homines fuisse. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginem filiæ eodem modo se consecraturum esse profitetur, quo illi à veteribus sunt consecrati, & illos mortuos esse docuit, originem vanæ superstitionis ostendit. Cum verò, inquit, & mares, & feminas complures ex hominibus in Deorum numero esse videamus, & eorum, in vrbibus, atq; agris augustissimæ*

ſima templa veneremur, aſſentiamur eorum ſapientię, quorum ingenijs, & inuentis omnem vitam legibus, & inſtitutis excultam, conſtitutamque habemus. Num vero hæc præterijt? nequaquam, immo vero apposite admodum attulit. Nam poſtquã homines, & virtutes merito conſecratas, beſtias vero, atq; Amores conſecrandos non fuiſſe oſtendit, meritam filiæ conſecrationem illaturus inquit: *Qui ergo ad hominum vitam vel adiuuandam, vel excolendam, atq; exornandam aliquid attulerunt, quiq; virtutibus, rerumq; geſtarum gloria præſtiterunt, eos nemo dubitet, iure Deos habitos, diuinoq; cultu affectos eſſe. Neq; ego vllo pacto auderem hoc primus prodere, non enim tam ſtudioſe quæ laudari poſſunt, appeto, quàm reformidare ea ſoleo, ex quibus poſſit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cum vero & mares, & feminas complures in Deorum numero eſſe videamus.* & quæ ſequuntur. Num inſerere commodius potuit? ne ipſi quidem aduerſarij, credo, dicent ſecus.

Age vero ſint hæc omnia imitatoris, quòd Lactantij nihil præterijt. an vero illa non erunt auctoris, quod hæc à Lactãtio prętermiſſa adiunxit? *Tantis enim ducibus aberrare non poſſumus, nec à nobis, ſed ab illis ipſis, quos ſequimur, rei tam iuſtæ, ac debitæ ratio repoſcetur. iure enim feciſſe putandi ſunt, qui ne quem virum, aut feminam præclare meritam debito honore ſpoliarent, eorum memoriam*

moriam sanctam, venerandamq; esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu, veneratio neq; dignos cognouimus, eos pateremur silentio præteriri. Neq; hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cuius extabũt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiæ ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de ijs omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademptam velim dicere, cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui, tuarumq; virtutum gloria. vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia. quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persoluisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò, siqua erit ex ea re consolatio, quæ magna certe erit, aut si qua laus ex paterna pietate, mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libentius possum, quàm me in eam, quam summe dilexerim, summeq; diligendã merito suo censuerim, quàm maxime pium, gratumq; esse. Cum præsertim in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos, liberalesq; se

se, &

se, & maiores nostri, & exteri præbuerint. Hæc vt dixi, à Lactantio, dum duo fragmenta continuaret, quia caussæ suæ non seruiebant, omissa, imitator sine dubio non finxisset, sed Lactantio credidisset. quæ tamen huic loco aptissima, ac prope necessaria sunt. rationem enim reddit, cur ipse veterum exemplo filiam cōsecrare statuerit. Vnde sermone ad illam conuerso: *Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus*, ita post pergit in fragmento à Firmiano citato: *Teq; omnium optimam consecrabo*. quod ineptissime fecisset, nisi appellationem illam Tulliæ pręmisisset.

Fragmentum inde alterum Lactantius cum superiore connectit, sed vulgo imperfectum, atq; mendosum, hoc modo: *Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, sicut profecto fuit, si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam. teq; omnium optimam, doctissimãq;, approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum cætu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo*. Quod hic noster cum & perfectius, & emendatius adhibuerit, certe se auctorem, non imitatorem ostendit. sic enim inquit: *Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Aegyptij, quod nullum profecto fuit*, sic vero legendum esse perpetuus

ipse

ipſe diſputationis contextus docet. Quare hũc locum præcipue cenſeo eſſe notandum, vt ad detrahendam omnem imitatori huic auctoritatem aptiſsimum.

Item libro tertio, cap. XXVIII inquit: *M. Tullius in ſua Conſolatione pugnaſſe ſe ſemper contra fortunam loquitur, eamq; à ſe eſſe ſuperatam, cum fortiter inimicorum impetus retudiſſet, nec tum quidem ſe ab ea fractum, cum domo pulſus patria caruit. Tum autem, cum amiſerit cariſsimam filiam, victum ſe à fortuna turpiter confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo.* Hic duo tantum verba ex oratione Ciceronis allata ſunt, reliqua ſententia ſignificata eſt, non expreſſa, & tamen eam in hoc libro ijs verbis exornatam videmus, vt à nemine, niſi ab ipſo rerum auctore, atq; eloquentiæ parente editam, ac perpolitam eſſe, ſuſpicari poſsimus. inquit enim, Tulliam alloquens: *Noſti, quam ſemper alacri, fortiq; animo cunctis caſibus reſtiterim, vt ne me quidem pulſum patria, omniq; plane dignitate ſpoliatum tam acri impetu frangere, ac deijcere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertauerim, quæq; mea fuerit in ijs refutandis, frangendiſq; virtus, & conſtantia, norunt omnes, qui varios ciuitatis noſtræ caſus curioſe notauerunt. Cum vero Tullia te mihi extremo loco fortuna ademiſſet, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus poſſet humanis, quantaq; aduerſus me ip-*

me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaq; nihil habui, quod dicerem, nisi Cedo, & manum tollo, cum tam graui accepto vulnere plane dolore perculsus, atq; afflictus essem. Macte virtute Cicero, qui magis nobiscum loqui posses, si esses, versarerisq; nobiscum? quis enim tanta ingenij excellentia existeret, qui hanc sententiam vix, vt dixi, indicatam tam acute concipere, tam apte disponere, ac tam ornate exprimere præter te potuisset? scilicet nos indocti, & propè barbari, qui vocē sæpe vnam in præclaris tuis desideratā ad perficiendam sententiam scriptis adhuc fingere animo non potuimus, quam doctorum iudicio probaremus, tam præclaros uerborum ambitus ad hanc absoluendam aut animo assequuti, aut oratione complexi fuissemus. An vero quisquam orationis faciendæ tam rudis, ac doctrinæ conformandæ tam imperitus artifex esse potest, qui hæc ipsa componi, ac simulari sine vlla aut rerum, aut verborum repugnantia à quocunque ingenio posse existimet? & quæ ipse se assequi non posse, neque à quouis præstari potuisse, intelligat, non continuò admiretur, & obstupescat?

Venio Ad exempla. Seneca in Consolatione ad Marciam scripsit, omnes, qui monere aliquem volunt, à præceptis incipere, & in exemplis desinere. neque dubitandum est, quin inter

hos præcipue Ciceronem significarit, cuius illustris extabat tum Consolatio, in qua primum rationibus, deinde exemplis contra luctum pugnauit. Quod item Lactantius lib. primo, cap. xv notauit, cum dixit: *Fortasse præ nimio luctu dicat aliquis delirasse Ciceronem. Atqui omnis illa oratio, & doctrina, & exemplis, & ipso loquendi genere perfecta non ægri, sed constantis animi, & iudicij fuit*. In primis autem Cicero se exemplis vsum esse, in Tusculana tertia demõstrauit: *Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem, qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amißis filijs, qualis M. Cato, prætore designato filio mortuo, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus*. & in secundo de Diuinatione: *Clarißimorum hominum nostræ cinitatis grauißimos exitus in Consolatione collegimus*. & D. Hieronymus in epitaphio Nepotiani: *Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios. quorũ non minor in luctu, quàm in bellis, virtus fuit. & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit*. At hic liber cum alijs Græcorum, & Barbarorum exemplis multis, tum potissimum etiam Romanorum abundat, atq; eorum potissimũ, quos D. Hieronymus à Cicerone cõmemoratos fuisse asseruit. vsque adeo vt ipse scribere ausus sit: *In tanta vel argumentorum, vel*

exemplorum copia, quibus se legentes pæne obrui sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat? Neq; vero hoc, credo, abnuunt, qui à nobis dissentiunt, verum ea ab imitatore studiose collecta, digestaq; subijciunt. Fateor, hoc fieri potuisse. Est enim multo facilius prisca exempla eruere, atq; ornare, quàm aut fragmenta supplere, aut sentẽtias expolire. Verum multis adeo indicijs ostendere possumus, hæc non ab imitatore, sed à Cicerone conscripta fuisse, vt plane futurus pertinax videatur, qui huic sententiæ refragetur. Primum Valerius, qui librum suum ex aliorum libris ita concinnauit, vt prima verba ex oratione de Aruspicũ responsis intulerit, historiam Puluilli ijsdem prope verbis narrauit, quibus in hoc libro refertur: *Puluillus*, inquit, *cum in Capitolio Ioui opt. max. ædem pontifex dedicaret, interq; nuncupationem solemnium verborum postem tenens mortuum esse filium suum audisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet, neq; vultum à publica religione ad priuatum dolorem deflexit, ne patris magis, quàm pontificis partes egisse videretur.* Hic vero: *Puluillus pontifex inter solemnium verborum nuncupationem postem tenens, vt filium mortuum audiuit, neq; manum à poste remouit, ne sacra dirimeret, nec vultum à populo auertit, ne suum potius dolorem, quàm populi vtilitatem, ac*

salutem cogitare videretur. Deinde Seneca in Cõsolatione ad Albinam idem fecit: *Rutilia*, inquit, *Cottam filium sequuta est in exilium, nec ante in patriam, quàm cum filio, redijt. eundem iam reducem, & in rep. florentem tam fortiter amisit, quàm sequuta est. nec quisquam lacrymas eius post elatum filium notauit*. Hic vero: *Rutilia C. Cottam filium in exilium sequuta cum postea reuersum in patriam amisisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus uidit.* Neque vero negari potest, quin Seneca è Ciceronis Consolatione hæc hauserit, cum Cicero Rutiliæ historiam primus inuestigarit. Siquidem sic de ea ad Atticum libro XII scripsit: *Velim me facias certiorem, Rutilia viuone C. Cotta filio suo mortua sit. pertinet ad eum librum, quem de luctu minuẽdo scripsimus*. Atq; hoc idem dico de exemplo Corneliæ, quod Seneca ijsdem propè verbis in eandem Consolationem suam traduxit. Quin etiam P. Crassi, Cn. Cępionis, Lepidi, & Clodiæ exempla vt primus Cicero indagauit, sic primus in hoc commentario prodidit. indagauit consulens Atticum his verbis: *Velim me facias certiorem, Cn. Cæpio Seruilij Claudiæ pater viuone patre suo naufragio perierit, an mortuo. & Vinuliæ filius viuone P. Crasso Consulari patre suo mortuus, an post.* Item: *Quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne meminerim, patre viuo mortuum.* Item: *De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me,*

cum scies. Sed quam primum num Clodia D. Bruto consulari filio suo mortuo vixerit. Prodidit his verbis: *Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis P. Crassi filij mortem & vidit, & moderatissime tulit. Nec ab eius laude abfuit, ac fortasse Crasso præstitit Cn. Cæpio, qui Cæpionem filium naufragio absumptum ita non doluit, vt eum ne leuiter quidem è vultu, aut vlla corporis parte commotum è familiaribus quisquam vllo pacto senserit.* Item: *Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium sequuta cum postea reversum in patriam amisisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. Pariq; fato Clodia vsa est, quæ D. Brutum filium consularem mortuum superstes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter, & patienti animo tulit.* Quid dicam, quòd loquens de Q. Fabio in primis laudationem eius extulit, quam in foro filio mortuo dixit, non singularem solum oratoris constantiam, sed eximias etiam virtutes orationis exponens? Quod qui assequi potuit, nisi qui eā orationem legit, quæ iampridem prorsus euanuit? *Neq; solum non doluit,* inquit, *quod fortissimi animi fuit, sed etiam mortuo laudationem in foro dixit, quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cuius orationem quis non admiretur insignem ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut quę scripsit, sine dolore cogitare potuit.*

cum præsertim hoc in illa laudatione & admirari, et obstupescere soleamus, quod non, vt alij, de cæterorum fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio hærens illius maxime virtutes, propriasq; laudes, quæ vel acerbiorem efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur. Quis, quis, inquam, imitator has huius orationis opes tantas explicuisset, quas non nouisset? nosse autem qui posset, quas non legisset? Ipsum Ciceronem accepimus, cum ad dicendum inuitaretur, respondere sæpe consueuisse, se parum idoneum esse, quia pridie non legisset, nunc meliorem Tullio aliquem nacti sumus, qui non solum dicere, sed etiam scribere nulla pręcedente lectione aptissime, caussa etiã ipsa prorsus incognita, possit.

At sententias graues ex amissis sapientium commentarijs seposuerit, ambitus Ciceronianos peritissime intexuerit, infinitam ignotorum exemplorum copiam ex tota antiquitate collegerit, num vero tantis vel ingenij, vel studij instructus pręsidijs erit, vt hoc totum corpus sustinere sine firmis eloquentiæ viribus possit? &, si exempli gratia vestem nactus oratoriam erit, num propterea etiam neruos oratore dignos habuerit? Præclare enim Iulianus Cæsar cuidam inimicum suum de affectato imperio deferenti, ac pro indicio purpureum sibi

indumentum ex ſerico pallio comparare dicenti, reſpondit, purpurea quoq; pedum ad illum tegmina deferto, vt ſciat, ſine maximis viribus pannulos leues nihil proficere. Præcipuum igitur verborum delectum, copiam, ornatum, lenitatem, numerum, atq; aptam illam, & quaſi rotundam conſtructionem neceſſe eſt afferat, qui Ciceronem ipſum ſibi tractandum ſuſcipiat. Etenim vt Pythia illa quondam malos verſus, ac minime Homericis, aut Heſiodijs pares effundens ſatis aperte eos ſuos eſſe, non Apollinis Muſarum principis oſtendebat, ſic hic, ſi ſuum, non diuini oratoris ornatum attulerit, ſemet verſiculo primo prodiderit, ita vt facile quilibet audiens dicere poſsit: Non hæc vox Dei eſt, non ſonus, non dictio, non numerus, ſed mulieris longo interuallo Dei maieſtatem ſimilitudine conſectantis. Hunc vero magnificum, ac ſplendidum orationis apparatū à Tullio in Conſolatione ſua fuiſſe adhibitum, docet Lactantius libro primo, cap. xv: *Non puto, illum tam varie, tam copioſe, tam ornate ſcribere potuiſſe, niſi luctum eius, & ratio ipſa, & conſolatio amicorum, & temporis longitudo mitigaſſet.* eundem vero etiam in hac, quæ reprehenditur, enitere, omnes profecto probabunt, qui ſingulas comprehenſiones orationis huius notabunt, quæ adeo inter ſe aptæ, atq; ornatæ ſunt, vt illud pro meo

iure

iure ausim asserere, ipsum semet interdum videri superauisse. Quod contentione insignium duorum locorum inter se facta lubet ostendere. In Tusculana prima cum doceret, Cn. Pompeium, si mature extinctus esset, multa mala, quæ postea contigerunt, effugere potuisse, sic scripsit: *Pompeio familiari nostro, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum sane negociũ, & Græculum, sed tamen fortunatum. vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certe à miseris, non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum, & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. qui, si tum mortem obijsset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatione vitæ quot, quantas, quã incredibiles hausit calamitates?* Belle, atq; ornate. quis negat? at in hoc libro, quanto omnia vberis, splendidius, ac prope magnificentius? *Pompeij nostri familiaris casu quid in ciuitate notius, quid illustrius, aut quid omnium oculis, ac mentibus perspectius, & clarius? hunc si mature extinctus esset, nihil doloris, nihil inuasisset mali. quòd tam diu in vita mansit, iccirco factum est, vt singularis calamitatis exemplum omnibus præbuerit. cui eo luctuosior fortu-*

 næ acer-

næ acerbitas visa est, quo feliciore, ac secundiore fortuna in omni vita vsus erat. quis enim vniuersis ciuibus aliquando carior? quis in toga, vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitijs florentior? cui nihil prorsus ad summam, absolutamq; felicitatem, præter honestum, ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantũ in rebus humanis fortunæ possit iniuria, nisi malimus ad propriam mortalis vitæ nimis asperam, miseramq; conditionem omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis vsus erat, qui nihil, nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare consueuerat, cui omnia vel ad vsum, uel ad voluptatem supererant, bellum cum socero suscepit, deseruit domum, profugit ex Italia, &, cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio, prudentiaq; gessisset, cum vel maxime ingenio, iudicioq; excellere debuisset, sui pene oblitus est. Itaque imbelles, & infirmas copias, tirones, collectitiosq; milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitauit, & amisso exercitu, ereptisq; castris turpissime victus in seruorum manus vir summus, & clarissimus incidit. vita vero vt miserabiliter priuatus sit, commemorare, nihil est necesse. cum eo ipso, quòd in tam miseram fortunam delapsus, vitã cito amiserit, minus fortasse miser censeri possit. beatissimus autem obijsset, si cum in rep. florebat, cum valebat auctoritate, & gratia, cum copijs, opibusq; affluebat, è vita decessisset. cuius propagatio quantum illi

mæroris,

mæroris, ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. Hoc mihi vere videor esse dicturus, Ciceronem nullo in loco vberius flumen eloquentiæ profudisse, quàm in prooemijs librorum de oratore, & tamen cum ibi, & hic argumentum idem tractauit, hic videri omnia maiore ornatu, ac copia explicuisse, ac nescio quo modo insigniorē verborum florem, ac lumen orationis adhibuisse. Etenim sic ibi: *Vt mihi non erepta L. Crasso à Dijs immortalibus vita, sed donata mors videatur. non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia senatum, non sceleris nefarij principes ciuitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbissimam C. Marij fugam, non illam post reditum eius cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.* Hic vero: *L. Crassum ex nostra ciuitate clarissimum, & eloquētissimum virum matura mors quantis è molestijs, quātisq; incommodis eripuit? nam qua in patriam pietate fuit, ex ijs malis, quæ mortē eius consequuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagrauit enim bello Italia, exarsit senatus inuidia. nihil deniq; in ciuitate fuit, quod non eius temporis calamitatem, luctumq; persenserit. Nam quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeq; miseranda commemorem? quid redi-*

tum illum sanguinarium, cuius recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat? tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium cædem illo tempore esse factã, trucidatos bonos viros, & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisq́; positas, qui multorum ciuium salutẽ, ac dignitatem eloquentia peperissent. quàm multos ex illa reip. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse. O acerbum, ac nemini non pænitendum reip. statum, cõditionemq́; viuendi, cum eos ipsos, qui remp. suo labore, suoq; sanguine auxerint, iuuerint, seruarint, nusquam tutos, nihilq; magis, quàm propinquorum manus, ac gladios timentes, horrescentesq́; videas; illorum autem, quorum ope, atq; auxilio seruatus sis, cum horribiles, miserosq; casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilq́; afferre adiumenti queas. quis neget, ijs ipsis, qui hæc intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consequuti sint, eos vero beatissimos iure omnes existimabunt, qualem fuisse L. Crassum nisi res ipsa probauisset, nihil esset, cur oratione persuadendũ videretur. An vero credimus, aut verisimile existimamus, sine maiore quadam ingenij vi tantam fluere eloquentiam potuisse abundantem, vt Ciceronis vocibus vtar, sonantibus verbis,

bis, vberibusq́; ſententijs? aut quenquam tantam copiam, & facultatem in dicēdo conſequi præter Ciceronem alium potuiſſe? cuius ingenium vix ſatis Quintilianus admirās habuit, ſi diuinum, ac cæleſte vocauit. niſi forte acriora apud nos hoc tempore, quàm olim apud Græcos, exoriuntur ingenia. apud quos Iſocrates non ſolum orator bonus, ſed etiam orandi magiſter præſtantiſsimus, cum extrema ætate ad eam orationem ſcribendam ſe contuliſſet, quā Panathenaicam appellauit, duodecim annorū ſpatium ab omni publico munere liberū depopoſcit. Quod eò fuit admirabilius, ꝙ is omne ætatis ſuæ tempus contraria opponendo, paria paribus referendo, ac ſimiliter cadentia, & ſimiliter deſinentia conſectando conſumpſerat. vſque adeò vt in noſtrum hunc intuentes illud dicere de Iſocrate vere poſsimus, quod, teſte Platone, ſculptores olim de Dædalo vſurparūt, ipſum, ſi ab inferis excitatus eiuſmodi opera perfeciſſet, qualia fuerant ea, vnde ſibi tantam gloriam peperiſſet, riſus eſſe maximos allaturum. Sed ſtulti ſumus, qui in re tam clara, ac manifeſta longiore argumentatione contendimus. Equidem ſi libri de officijs omnium prę ſtantiſsimi nuper inuenti in eandem diſquiſitionem adducerentur, vix me tam multa teſtimonia comparare poſſe ad eos confirmandos idoneæ

nea ducerem, quibus hæc Consolatio comprobatur. neque enim aliud est opus, de quo plura fortasse aut aliorum, aut ipsius auctoris monumenta loquantur. Quare cum ita confecta sit, vt non, quemadmodum orationes illæ, declamatorie nota omnibus de contemptu mortis argumenta complexa sit, sed nullum veterum, quos nos non nouimus, philosophorum huc pertinens præceptum omiserit, nullum antiquitatis, quam nos non perspeximus, opportunũ exemplum reliquum fecerit, cum porro hic omnia, quæ Cicero de se, aut alij de ipso tradiderunt, accurate, ac diligenter effinxerit, ac cuncta ea ratione, ordineq;, eaq; ingenij vbertate, & copia comprehenderit, vt facile appareat, à nemine alio, quàm à Tullio, eodem modo scribi, diciq; potuisse, nemo adeo à vero auersus, aut publico bono, ne dicam, secundæ Ciceronis ipsius infestus esse fortunæ debet, quin ipsã, tanquam vere Tullianum fœtum accipiat, atq; assiduo, & summo studio foueat, haudquaquã temere eorum orationi, opinioniue consentiẽs, qui monumentum huiusmodi ab imitatore industrio conformari, ac confici potuisse, contendunt. neque enim aliqua tam accurata suscipi veritatis imitatio potest, quæ numeros omnes expleat veritatis. nec si locus vnus apte, ac cõgruenter intextus, aut scite, & prudenter ex-

pressus

pressus fuisset, propterea cuncti componi, & tractari eadem arte, ac solertia potuissent. &, si non operosum, nec difficile fuit, fingere, quæ nulla omnino extabant, multo procliuius, atq; expeditius extitit, cum alijs multis inuenire, quæ facta erant. Ac quibus quidē rationibus defendi edita Ciceronis Consolatio posit, nobis, quatenus rogati sumus, vt nostram sententiam ederemus, est demonstratum. quibus suadeo tandiu vnusquisque assentiat, donec in contrariam partem probabiliora, vt dixi, atq; ad veritatem propensiora inueniat. Hoc si euenerit, tum *Arbitrium vestrum, vestra existimatio Valebit.*

EIVS-

EIVSDEM PRO EADEM ORATIO SECVNDA.

QVAE pro asserenda Consolationis auctoritate aduersus eos, qui illā simulatam esse dicebāt, indicia edi, & dari testimonia potuerunt, ea superiore oratione satis multa à nobis, & satis firma, credo, prolata sunt. Reliquum est, vt eorum rationibus occurramus, qui imitationis vitia colligentes, eandem temere, ac parum scite confictam esse contendunt; neque enim ijs stantibus superior nostra stare defensio potest. Hoc autem eò libentius faciemus, quòd hanc vnam viam ad verum eliciendum idoneam arbitramur. neq; enim, si quis ex nostris extitit, qui hęc tam præclara, ac tam magnifica peperit, ipse posthac sese occultare voluerit, vbi opus suum non omni solum crimine liberari, sed summe quoque probari, laudari, ornariq; persenserit. Vtinam autem qui ingenium, doctrinamque suam ad huius reprehendendam industriā contulerunt, vno mecum ad eam collaudandā animo conspirassent. nam aut imitatorem iam ex latebris mira optatæ laudis dulcedine delinitum eduxissemus, aut certe populo librum Ci-

ceronis esse persuasissemus, ac præclaro hoc quoque Latinam linguam monumento cumulassemus. Quod quia factum non est, quæ secunda nauigatio est, argumenta, vt dixi, dissentientium expendamus, eo animo, vt si grauia, & vera esse deprehenderimus, vltro illorũ nos partibus aggregemus, sin minus, in nostræ quasi stationis præsidio maneamus. ceteris vero, qui quasi spectatores liberalis huiusce contentionis astiterint, caussam certioris, ac syncerioris de re tota iudicij præbeamus. neq; enim verum elucere, nisi caussarum vtrinque facta contentione, potest.

Quid igitur isti aiunt? nempe quæcunq; de Consolatione à veteribus scripta sunt, ea tanta ab imitatore solertia esse expressa, vt plane lux ipsa veritatis nobis sit imprudentibus infuscata. Quod quidem, vt nouum, etiam, atq; etiam arbitror attendendum. Neq; enim huiusmodi nunc quæstio de huius libri veritate in disceptationem vocatur, qualis priscis temporibus de multis alijs est adducta. siquidem non cuius hic commentarius sit, quæritur, sed verus ne, an simulatus sit, disputatur. neque opere probato ipse ad laudem opifex indagatur, sed ars inuenta vnà cum ipso ad ignominiã artifice condemnatur. Olim illa controuersia præclara doctorum hominum ingenia vehementer exer

cuit,

cuit, vtrum dialogi quidam Platonis essent, an Aeschinis, quorum vtrumq; operam Socrati diligentissime dedisse, constabat; aut vtrum nonnulla scripta Aristoteli, an Theodecti essent attribuenda, qui discipulus eius fuisse studiosissimus ferebatur. Nimirum sic tum de auctoribus querebatur, ut de laude operum nihil omnino detraheretur. nunc vero noua, atq; ante hūc diem inaudita quæstio instituitur, nū emersa è tenebris Ciceronis nomine Consolatio vere à Cicerone conscripta, an per ludum, temere ab erudito aliquo ocio abundante conficta sit. in quo non modo fucatum opus, sed etiam opifex ipse adulterinus arguitur. Quod qui faciunt, sane scribendi rationem plurimis, ac maximis angustijs, & salebris impeditam inducunt. Etenim qui imitationem istam ipsorū sibi iudicio depoposcit, non solum vniuersam quæstionem de morte, & luctu necesse habuit explicare, sed ipsius etiā Ciceronis mores, atq; animi perturbationes, factorum, & consiliorū rationes, temporum, casuumq; varietates exprimere. atq; vt hæc summa inter se consensione congruerēt, enixe operam adhibere. Quam laudem assequi, lubricum, ac difficile adeo est, vt etiam Cicero, si quando ab ipso vigilantis, atq; accurati scriptoris defecit officio, tum maxime sui dissimilis visus sit, cum ad eiusmodi

imita-

imitationem se contulit. Quare, quoniam qui Ciceroni huius libri auctoritatem eripiunt, nō solum imitationem adhibitam esse aiunt, sed vitia etiam imitationis quædam adducunt, contemnamus cetera, & pro nihilo ducamus, atq; instituto sententiarum, fragmentorum, exemplorum, ac verborum ordine conseruato, ad ea perpendēda, quæ à pluribus, prout accepimus, aduersus singulas huius libelli partes allata sunt, accedamus.

NEGANT quidam, vt exordiamur à primis, eiusmodi à Cicerone suscipi principium potuisse: *Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere, vetant sapientes.* & aiunt: *Si Cicero principium hoc fecisset, verisimile est, eum in Tusculana disputatione fuisse id significaturum, vt solet, ac scripturum in hunc fere modum. Quodq; vetat Chrysippus, vt in eius libri principio scripsimus. Quare quod est illius disputationis proprium, non videtur Consolationis libro fuisse tribuendum.* Ego vero, etsi inuitus facio, vt ab amicorum, & quidem doctissimorum hominum, opinione discedam, tamen veritatis caussa, quæ omnibus est gratijs præferenda, dico, primum illam sententiæ Chrysippeæ in Consolatione vsurpatæ repetitionem haudquaquam consuetudini, vt aiunt, Ciceronis accommodatam futuram. neq; enim quoties ille alicuius scriptoris auctoritatem repe-

tijt, eam ſe alibi quoq; adhibuiſſe, ſignificauit, ſed quoties aut totum libri argumentum, aut inſignem aliquem eius locum attigit, ea ſe alibi tractaſſe, oſtendit, vt ſe preſenti longioris de ea re diſputationis onere liberaret. exempli gratia contigit, vt in libris de officijs mentionẽ eloquentiæ, amicitiæ, & gloriæ faceret, de ijs ſe in Hortenſio, Lælio, & in libris de gloria copio ſe ſcripſiſſe, ſignificauit. fuit eidem etiam agriculturæ, Probabilium, & ſumptuum publicorũ commemoratio inferenda, ea ſe loca perpurgaſſe antea in Catone, in Academicis, & in libris de rep. monuit. at ſententijs ſcriptorum alibi ſe vſum, ferme neq; dixit vnquam, neq; id facere opus habuit. quod ex his cognoſci locis poteſt. In ſecundo enim de finibus ſcripſit: *Vt ad Architam ſcripſit Plato, non ſolum ſibi natum eſſe meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis.* at in primo de officijs: *Vt præclare ſcriptum eſt à Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ſed ortus noſtri partem patria, partem parentes vindicant.* Ibidem: *Oculorum, inquit Plato, eſt in nobis ſenſus acerrimus, quibus ſapientiam non cernimus, quàm illa ardentes amores excitaret ſui, ſi videretur?* Hic vero: *Formam, & tanquam faciem honeſti vides, quæ ſi oculis cerneretur, mirabiles, vt ait Plato, amores ſui excitaret.* Ibidem in quinto: *Iubet nos Pythius Apollo noſcere noſmetipſos.* at in prima Tuſculana: *Monet*

Apollo,

Apollo, vt se quisq; noscat. Item in Bruto: *Hesiodium illud laudatur à doctis, quòd eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis*. at in primo de officijs: *Ea quæ acceperis vtenda maiore mensura, si possis, iubet reddere Hesiodus*. In his certe locis nusquam elucet ista familiaris Ciceroni, quæ dicitur, repetitæ auctoritatis significatio. deinde addo, Ciceronem nõ potuisse scribere: *Quod vetat Chrysippus, vt in Consolationis principio scripsimus*, quia hic non nominarat Chrysippum, sed sapientes, quę vox cadere in alios etiam poterat, quàm Chrysippũ. Hanc vero Chrysippi sententiam ab illo in hoc commentario vsurpatam, ex eo liquere, ꝙ post dixit in Tusculana: *Quod vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus*. vbi enim fecit, nisi in Consolatione? Sapientes autẽ hic dixit pro Chrysippo, quo modo postea quoq; sapientes pro Socrate. *Non omnibus*, inquit, *arbitrati sunt ijdem illi sapientes, eundem cursum in cælum patere*, in Tusculana vero: *Socrates disseruit, duas esse vias, duplicesq; cursus animorum à corporibus excedentium*. & quæ sequuntur.

Quod autem ipsam quoq; sententiam: *Non esse medicinam morbis recentibus adhibendam*, probabilem esse negant, quia repugnet illi alteri: *Principijs obsta, sero medicina paratur*, ac propte-

rea ex præceptis Aristotelis ratione muniendã fuisse aiunt, vereor, vt illis posim concedere. Etenim si Probabile, auctore Aristotele, dicitur illud, quod ab omnibus, aut plerisque, aut certe à sapientibus approbatur, certe & hæc quoque summam probabilitatem habeat, necesse est, quæ summorum virorum Hippocratis, Platonis, & Chrysippi auctoritate firmatur. Quid dixit Hippocrates? *Concocta medicari, & mouere, non cruda, neq; in principijs, modo non turgeant. plurima vero non turgent.* Quid Plato? in Timæo: *Morbi, nisi periculosissimi sint, medicamentis non sunt irritandi. nec difficile malum pharmacis instigandum.* Quid Chrysippus? *Recentibus tumoribus non sunt admouenda remedia.* Quod deinde disertius explicuit Plinius: *Crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atq; vltro requirit.* Itaque neq; Plutarchus, neq; Seneca in Consolationibus suis hãc culpam exhorruerunt, verum ambo in exordijs eandem sententiam nulla ratione fultam adhibuerunt. Plutarchus: *Quando peritissimi medici confertim ingruentibus vitiosorum humorum fluxionibus non statim medicamenta applicant, sed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remedijs ipsum vltro concoctione quadam emouiri.* Seneca: *In morbis quoq; nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quàm immatura medicina.* Ex quibus intelligi licet, & hanc sententiam

tiam huius loci esse maxime propriam, &, quia illi aperte eam quoq; Consolationis suę in exordio posuerunt, librum hunc vel ex hoc Ciceronis esse, concludi posse, à quo illi multa etiam alia mutuati sunt. nec Ciceronem tantum, vt medicū, de veritate huius propositionis, quàm vt oratorem, de probabilitate elaborasse.

Quod vero addunt: *Cum ageret de conditionibus ætatum, mire senectutem vituperauit. quod si fecisset Cicero, de ea re in libro de senectute, quem paullo post scripsit, se excusasset, vbi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accusationibus defendit. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse aduersari quodammodo videatur. Itaque in libro de amicitia, cum Scipionem in eo felicem celebraret, quòd senectutis molestiam minime expertus eßet, de ipsa senectute moderate egit in hunc modum. Senectus, quanuis non sit grauis, vt memini Catonem anno vno, antequam mortuus est, mecum, & cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatē, in qua etiam nunc erat Scipio. Iam apparet, quanta cautione Cicero progrediatur, quam sine dubio non adhibuisset, si quam senectutē maximopere vituperasset, paullo post sine vlla excusatione laudasset;* aperte confiteor, me huius argumenti vim non perspicere: *Si Cicero in Consolatione senectuti male dixisset, post in Catone eam laudans excusationem adhibuisset.* quippe non video, quomodo Cato, qui

apud Ciceronem ſenectutem ab illis quattuor criminibus vindicauit, ſe excuſare potuerit, quòd Cicero eam in Cõſolatione vituperaſſet. Hæc enim dixiſſe Cato inducitur multis annis antè, quàm Cicero naſceretur, cẽtum amplius, quàm Conſolationem aggrederetur. ſimul etiã non reperio, quando aliàs hoc Cicero fecerit, vt per antiquas perſonas rationem ſuorum factorum, conſiliorumue reddiderit. fecerit? immo qua ratione potuerit. ſiquidem Paterculus in primo ſcripſit: *Tragicis non concedendum, vt loca vetera nouis nominibus appellent. nihil enim ex perſona poetæ, ſed omnia ſub illorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt.* Quod præceptum item ad eos, qui dialogos veterum perſonarum inducunt, eſt transferendum. Nam quod in Lælio inquit Scipio: *Senectus quamuis non ſit grauis, vt memini Catonem anno, antequàm mortuus eſt, mecum, & cum Scipione diſſerere*, nihil ad hanc ſententiam pertinet. Etenim vterque ſermo cũ ab eodem Lælio, tum ante ortum Ciceronis, eſt celebratus, ita vt nullæ ibi partes ipſius eſſe potuerint. Conſolationem autem ipſe per ſe tradidit, non per alios attulit. Atqui Ciceronem miſerias humanæ vitæ in Conſolatione deplorauiſſe, & ipſe, vt diximus, & veteres alij prodiderunt. inter calamitates verò eius incommoda etiam eſſe ingraueſcentis ætatis, liquet ex

Axiocho,

Axiocho,quem non Platonis,ſed Aeſchinis Socratici Diogenes eſſe oſtendit. Quare vt dubitandum non eſt, quin Cicero in Conſolationē ſenectutis accuſationem intulerit, ex auctoritate ipſius,quem imitatus eſt, Crantoris, ſic pro explorato habendum eſt, non potuiſſe Catonē excuſationem eiuſmodi afferre defenſionis. Nam ſi ita eſſet, etiam L. Craſſus in primo de oratore rationem expoſuiſſet, cur tantopere iuris ciuilis profeſsionem, ac ſcientiam collaudaret,quam Cicero conſul in oratione pro Murena facete admodum irriſiſſet. Quid? ſi ne fuit quidem vlla purgatio neceſſaria, quia defenſio Catonis accuſationi Ciceronis non repugnauit? Cicero enim lamentatus eſt miſerias ſenum, quòd propter imbecillitatem ea gerere non poſſent, quæ intelligerent, Cato vero excuſauit eos,quòd quanquam viribus corporis carent,tñ ne eas quidem deſiderant,quia res ſuas non viribus corporis, ſed animi adminiſtrant. Verùm faciamus, ipſum contraria ſtatuiſſe, nec culpam deprecatū eſſe, quoties id ipſe tempori ſeruiens fecit? Quod Pedianus, & alij meliores interpretes obſeruarunt. quæ vero in eiuſmodi occaſione dicta ſunt,quis vnquam iudicij,& auctoritatis, non autem cauſſæ iudicauit, & temporis?

Verum quid ad ea dicam, quæ à nonnullis

alijs contra illam ſententiam afferuntur? *Quia communi, & præcipua hominis conditione non vteretur.* ſic enim illam reprehendunt; quaſi communis, & præcipua conditio ſimul hærere, atq; in eodem domicilio habitare nõ poſsint. quid? rationem, atq; auctoritatem opponam, quibus allatis amplius quærere nihil ſolemus. Rationem hoc modo. Si mors diuelli ab homine poſſet, dijs propior habendus eſſet, quàm hominibus, nec ex omni parte hominis nomen ei congrueret, quia communi, & præcipua hominis conditione non vteretur. ideſt, ſi mortalitas è definitione, ſeu natura hominis eximi poſſet, homo non eſſet homo, qui dicitur eſſe animal rationis, mortiſq; particeps. quæ definitio eſt adeo propria ſpeciei humanæ, vt in nullam aliam conueniat, communis adeo ſingulis hominibus, vt cunctos amplectatur, qui ipſa ſpecie concluduntur. Auctorem vero adhibebo Cæſarem. qui ſic loquutus ad verbum eſt, teſte Priſciano lib. XVII: *Cum dico, quid eſt animal rationale mortale, ſpeciem mihi volo manifeſtari, ideſt hominem, quæ quanuis videatur eſſe communis omnium hominum, tamen eſt propria ſpeciei incorporalis.*

Lis inde grauis de repetitione hiſtoriarũ, fabularum, verſuũ, & ſententiarum infertur, qua in explicanda quoniã iſti magnã orationis ſuę partem conſumpſerunt, non erit mirandum, ſi

& nos

& nos multa de ea verba faciemus, cum illustrandæ veritatis gratia necessario faciamus. Obijcitur ergo, & magni cuiusdam quasi criminis loco ponitur, quòd multæ hic fabulæ, atq; historiæ sint expositæ, quæ in prima quoq; Tusculana legantur, atq; ex eo inane imitationis studium elucere, concluditur. Quod vt factum confitemur, sic rectissime factum esse defendimus. Etenim Cicero Consolationem primum, deinde Tusculanam conscripsit, atque vtroque in loco quæstionem de contemptu mortis explicuit, cum autem in Consolationem omnia eò pertinentia intulisset, tum verò in Tusculana multa repetere opus habuit. neq; enim nonnulla prætermittere sine summo quęstionis eius detrimento, neq; noua omnia excogitare sine maximo ingenij periculo potuit. Quam verò rationem adhibuit? nempe quædam ex Consolatione decerpsit, sed eorum ordinem immutauit. Nam ibi primum mortem nihil habere mali ostendit, si animi cum corporibus interirent, deinde plurimum boni, si post eorū interitum remanerent. atq; ita animorum æternitate firmata apte ad filiæ consecrationem accessit. in Tusculana verò contra. prius animorum immortalitatem, quàm mortalitatem induxit, ac iudicia Deorum de morte ibi in principio exposita epilogo reseruauit, atq; ita pro arbitrio

suo

ſuo fecit in ceteris, ibi quidem, tanquam orator in foro cauſſam cum inſigni aliqua orationis amplitudine agens, hic vero, tanquam magiſter in ſchola, omnia ſpiritu aliquanto ſummiſsiore complectens. Quòd ſi iuſtam habet rerum repetitio criminationem, certe nō Conſolationi, in qua memoria eſt vſurpata, ſed Tuſculanæ, in qua eſt renouata, debetur. Bene enim Lyſias, cum quidam orationem ab illo ſcriptam ad ſe referret, atq; eam ſibi primum legenti admirabilem, deinde relegenti languidā, mollemq; viſam eſſe aſſereret, ridens dixit: Quid? non ne ea ſemel tantum apud iudices eras vſurus? quaſi vero ſignificare vellet, ſi quid in re vitij reſideret, id non in vſurpatione, ſed in repetitione locatum eſſe.

Ceterum hiſtoriæ fuerunt illuſtria quædam Græcorum, & Romanorum exempla, qui aut vitam ſuam contempſerunt, aut ſuorum obitū æquiſsimo animo tolerarunt, Deciorum nempè, Scipionum, Puluilli, Fabij, Catonis, Socratis, & Theramenis, quæ temporibus illis ſic claritate ſua lucebant omnibus, vt nemo, qui illis vteretur, mutuatus eſſe ab alio iure poſſe argui videretur. Quòd ſi repetita in Tuſculana Catonis fortitudo Conſolationem propterea commentitiam eſſe conuinceret, etiam inſignis illa Themiſtoclis memoria ſemel in Lucullo, iterū

in ſe-

in ſecundo de finibus vſurpata fictum eſſe ſecundum de oratore probaret. in quo ita ſcriptum eſt: *Ad Themiſtoclem quidam doctus homo acceſſiſſe dicitur, eiq; artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitum eſſe ſe traditurum. cum ille quæſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, dixiſſe illum doctorem, vt omnia meminiſſet, & ei Themiſtoclem reſpondiſſe, gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe obliuiſci, quæ vellet, quàm, ſi meminiſſe, docuiſſet.* Etenim ſic poſtea in Lucullo iterauit: *Themiſtocles pollicenti cuidam ſe artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, reſpōdiſſe dicitur, obliuiſci ſe malle diſcere.* & ſecundo de finibus: *Themiſtocles, cum ei Simonides, aut quis alius artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem.* Eadem ratione ductus, cum de conſecratione hominum ageret, Herculem, Liberum, Caſtorē, & Pollucem, Leucotheam, & Romulum Deos ex hominibus conſecratos in Conſolatione, & Tuſculana commemorauit. quod idem ante quoq; in Legibus fecerat, cum eandem conſecrationis materiam de induſtria perpoliret, neque diſputationem ſuam ad exitum ſine his cō mode perducere poſſet. ſunt enim hæ probationes artis expertes, quas oratores dicuntur non inuenire, ſed vſurpare, ac varie pro cauſſæ commodo, atq; animi ſui iudicio pertractare.

Fabulæ autem trita quædam, ac prope de-

cantata

cantata iudicia Deorum de morte fuere, quam ipsi præclari muneris loco hominibus impertissent. in quibus Argiæ sacerdotis filij, Trophonius, & Agamedes, Elysius, ac Silenus præcipue prædicantur ab Herodoto, Aeschine, & ceteris, qui in huius argumenti tractatione versati sunt. Quas cum ille contulisset in Consolationem, repetiturus in Tusculana semet quodammodo excusauit, inquiens: *Num etiam rhetorum epilogum desideramus? Deorum immortalium iudicia solēt in scholis proferre de morte, nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisq; pluribus, primum Argiæ sacerdotis filij prædicantur. nota fabula est.* Quare neq; Plutarchus eas in Consolatione sua preterijt.

Hactenus historiarum, fabularumq; repetitionem reprehensione carere, docuimus. Nunc quoniam imitatione expressas eas esse, obiectū est, num imitator auctore fuerit inferior, videamus. In Tusculana dixit: *Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse, proximum autem quàm primum mori.* An vero quisquam deteriora illa putabit, quæ sunt in Consolatione perscripta? *Sileni quæ fertur fabula idem certe confirmat. qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse, sed*

se, sed celeritatem mortis proxime accedere. Item ibi scriptum est: *Simile est quiddam in Consolatione Crantoris. ait enim, Terinæum quendam Elysium, cum grauiter filij mortem mæreret, venisse in Psycho mantium quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis caussa. huic in tabellis treis eiusmodi uersiculos datos.*

Ignaris homines in vita mentibus errant,
Euthynous potitur, fatorum munere, læto,
Sic fuit vtilius finiri ipsiq;, tibiq;.

In Consolatione vero vt breuius, sic quodammodo etiam elegantius: *Sed Crantor noster patri filij mortem ægerrime ferenti responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene, beateq; esse, vtiliusq; futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fatis concessisset.* Totam autem rem Plutarchus pluribus verbis in Consolatione sua est persequutus. Eadem ratio reliquorum existimatur, in quibus Consolatio certe à Tusculana non superatur.

Versus porro quosdam veterum poetarum ex alijs libris hic repetitos obijciunt. mirum. Quid enim? nonne alios etiam Cicero alibi sine discrimine repetiuit? Etenim *Egregie cordatus homo* nonne in primo de oratore, & prima Tusculana perlegitur? & *Versus, quos olim Fauni*, non ne in Bruto, & primo de diuinatione? & *Quem aiunt populi primarium fuisse virum* non ne in Finibus, & Catone? Quare si *Nemo me lacry-*

mis decoret in Tusculana opportuno tempore, & loco adhibuit, cur non in Consolatione quoque oblata occasione potuerat vsurpasse? At aliter hic protulit, quàm in Tusculana. nam ibi dixit: *Priamo vi vitam euitari*, hic vero: *Priamo vi vitam auferri*. Quid? non ne idem aliàs hoc quoque fecit, & quidem ita, vt dubitari de vitio haud posit? Nam in secundo de finibus versum Sophoclis recitauit: *Quod eiulatu, questu, gemitu*, referens ad saxum, in Tusculana vero secunda: *Qui eiulatu, questu, gemitu* referens ad Philoctetam. Neque vero solum hac libertate vsus est in alienis, sed etiam in suis. Siquidem in Pisonem dixit: *Concedat laurea laudi*, at de Officijs: *Concedat laurea linguæ*. neq; tamen quisquam adhuc fuit, qui propterea ab Officijs, vt commentitijs, abstinendum esse monuerit.

Iam vero illud etiam vitio vertunt, quòd sententias aliquot verbis paullulũ immutatis huc ex alijs Ciceronis fontibus deriuarit. vt illud ex oratione pro Archia: *Cum ad eum, veluti ad agrũ optimum cultura, ratio etiã accesserit, conformatioq; doctrinæ*. & illud ex Somnio Scipionis: *In cælestes ignes, sempiternasq; domos, vnde exierat, reuertit*. Vere. poterant autem multo etiam plura, & multo illustriora proferre, quæ hic alijs item in libris adhibita celebrauit. Verum ipsum iure hoc quodam suo fecisse, si consideretur attentius,

tentius, apparebit. Etenim si aliena ad nos traducere nobis licet, cur nō multo iustius nostra identidem vsurpare? Quæro enim, num scriptor posit pro re nata sua dicta, consiliaq; repetere? si negabunt, auctorem opponam Platonem, qui lepidum sane prouerbium in Philebo, & Gorgia celebrauit: *Bis, & ter ea, quæ pulchra sunt, dicere, pulchrum est*; & Symmachū, qui dixit: *Præstat aures iterando obtundere, quàm reticendo fraudare*; testem autem Homerum, & Demosthenem, qui prope putide illud nulla ferme coacti necesitate fecerunt. Si dabunt, rogabo, num ijsdem id plane verbis complectatur, an alijs? Si ijsdem, orationis inopiam arguam, retentum tamen arbitrium non reprehendam; si diuersis, quid laboramus, ac tantopere angimur?

Verum nemine huius litis disceptatore alio vti, nisi ipsomet Tullio, libet. Velim ergo ipse rogetur, cur in alijs libris non compulsus hoc frequentarit; neq; enim abnuere potest; loci sunt in promptu omnibus. profecto se id fecisse respondebit, quia secus agere non potuerit, neque enim fieri posse, vt in eiusdem caussæ, & rei tractatione noua semper argumenta, noua exempla, noua verba, noua ornamenta, & quidem idonea omnia suppetant, cum quæ semel sub mentis, styliq. acumen subierint, præstantissima,

tiſsima, & maxime illuſtria ſint. Itaque ſe dixiſſe in primo Academicorum: *Socrates mihi videtur primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis auocaſſe philoſophiam, & ad vitam communem adduxiſſe, vt de virtutibus, & vitijs, omninoq; de rebus bonis, & malis quæreret.* at Tuſculana quinta: *Socrates primus philoſophiam deuocauit è cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & cœpit de vita, & moribus, rebuſq; bonis, & malis quærere.* Item in ſecundo de finibus: *Natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi. quod facillime apparet, cum uacui curis etiam quid in cælo fiat, ſcire auemus.* verum in prima Tuſculana: *Quodq; nunc facimus, cum laxati curis ſumus, vt ſpectare aliquid velimus, & diſcere.* & primo de off: *In primis hominis eſt própria veri inquiſitio. Itaque cum ſumus neceſſarijs negocijs, curiſq; vacui, tum auemus aliquid videre, ſcire, addiſcere.* Item pro Archia: *Illi ipſi philoſophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt.* Tuſculana vero prima: *Philoſophi non ne in ijs ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt?* Eodem modo in oratione poſt reditum ad Quirites: *In officio perſoluendo diſsimilis eſt ratio, & pecunia debita, propterea quòd pecuniam qui retinet, non diſſoluit, qui reddidit, non habet, gratiam & qui rettulit, habet, & qui habet, diſſoluit,* at vero pro Plancio: *Diſsimilis*

milis est pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit. qui autem debet, is retinet alienum. gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. Quam iterationem si aut criminosam esse, aut suspectam eius libri, in quo celebrata esset, fidem facere posse, iudicauisset, nunquam profecto in animum induxisset, vt in secundum de officijs librum traduceret: *Commode quicunque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse, & qui reddiderit, non habere. gratiam autem & qui reddiderit, habere, & qui habeat, rettulisse.* Si ergo sententiarum suarum repetitio culpam non habet, cur demum huic Consolationi aliquam infamiæ notam inuret?

Accedit, quòd quæ in hoc libro allata sunt, aut paribus, aut clarioribus orationis luminibus illustrata sunt. Quod & ipsum demonstrare conemur, ne qua in parte huic defuisse caussæ videamur. Lactantius libro primo, cap. xx dixit: *Magnum Cicero, audaxq; consilium suscepisse Græciam dicit, quòd Cupidinum, et Amorum simulacra in gymnasiis consecrasset. adulatus est videlicet Attico.* at quanto idem hic vberius, quantoq; splendidius est complexus? *Græciam vero, quam paullo ante laudibus ornauimus, hoc loco laudare nõ possumus, quæ Cupidines, & Amores satis audacter, & temere in Cymnasiis, ædibusq; publicis consecrarit.*

rit. quid enim Cupidini, aut Amoribus cum gymnasiis? aut quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecratione esse debet, nec quod vllam vel leuissimam aut turpitudinis, aut vllius omnino impudentiæ suspicionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus probitati, pudoriq; contrariis numen esse, potentiaq; creditur. Item in primo de natura dixit: *Atqui in plerisque ciuitatibus intelligi potest, acuendæ virtutis gratia, aut quo libentius reip. caussa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore Deorum immortaliũ consecratam.* Quid? num in Consolatione expressum hoc putamus esse deterius? *Atq; haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes iccirco Deorum immortaliũ honore cõsecratos, vt incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriæ amore, studioq; tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est. nec quidquam est aliud, quo magis ad recte, honesteq; agendum præstantis animi homines incendantur.* Eodem modo in Tusculana prima scriptum est: *Natura dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur, quod querare, si repetit, cum vult? ea enim conditione acceperas.* Quis est, qui negare posit, quin hæc in Consolatione dicta sint vt copiosius, sic orna-

ornatius? *Natura vsuram nobis vitæ dedit, tanquam pecuniæ, nulla præfinita die. quod si cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, vt restituenda sint, cur accusatur? aut cur non potius naturæ gratias agis, quòd, cum citius potuisset, tardius repetierit, quàm, cum aliquando repetierit, iniusta querela insequeris?* Hæc autem sententia, teste Plutarcho, fuit Euripidis:

Res procuramus à Dijs nobis creditas,
Arbitrio reposcunt illi quas suo.

Vnde subijcit, sed ieiunius aliquanto, Plutarchus: *Vita nobis contigit, dijs eam apud nos fatali necessitate deponentibus. neque certus est definitus terminus, ad quem reddendum illud sit depositum.* Item in primo de legibus: *An corporis prauitates, si erunt perinsignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit?* & in tertio de officijs: *Turpitudo, si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa turpitudo, et fœditas turpificati animi debet videri?* Hic vero: *Si corporis prauitatibus vituperatio proposita est, vitijs ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ?* Num potuit luculentius? Rursus in Tusculana: *Sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nam istuc nihil dolere non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore.* Nec vero in Consolatione incommodius: *Est, quatenus homo doleat, & quod pruden-*

ter à Crantore dictum est, siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim non dolere fieri non potest, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. Neutro vero in loco sententiam Crantoris ad verbum expreſsit. nã Græca verba, quæ sunt apud Plutarchum, hoc valent: *Efferari enim par est, ibi quidem corpus eiusmodi, hic vero animum.* Pariter in Lucullo illud Homericũ: *Non enim est ex saxo sculptus, aut è robore dolatus, habet corpus, habet animum, mouetur mente, mouetur sensibus, vt ei multa vera videantur.* Quid? num in Consolatione ad animos afficiẽdos nõ aptius? *Certe enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus, est in nobis quiddam, quod pietate, misericordiaq; moueatur.* Item in sexto de rep. *Illa diuina virtus non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædã, & viridiora præmiorum genera desiderat.* at quanto vberius, atq; ornatius in Consolatione? *Itaq; tam egregijs, eximijsq; factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas satis diuturna persoluere posse præmia iudicatum est, sed florentiora, stabilioraq; munera quæsita sunt, quibus ornarentur ij, qui virtutem, honestatem, gloriam ocio, libidini, voluptati, vitæ deniq; prætulissent.* Item in Tusculana prima dixit ex Apologia Platonis: *Necesse est autem sit alterum de duobus,*

vt aut

vt aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in aliũ quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem siue sensus extinguitur, quid lucri est emori? sin verum est, migrationem esse mortem. & quæ sequuntur. Hic vero eadem ad verbum omnia. sed illud vt dissimilius, sic ad Latinæ linguæ cõsuetudinem aptius. *Quod si morte sensus extinguitur.* Quorsum enim illud, *siue?* quis Latinorum vnquam dixit, *siue, sin*. Quæ cum ita sint, quid est, quòd huic commentario tam acriter oblatremus, ac tantas propterea tragœdias excitemus, quia nonnullas sententias paullulum immutatas habeat, quas Tusculana quoque contineat? cum idem vtriusq; voluminis argumentum, eadem doctrina, eadem institutio, eadem imitatio sit, nec Cicero secus facere potuerit, atq; ita se quoque in alijs sapientiæ commentarijs gesserit.

Iam quòd ex eo falsi argumentum eliciunt, quòd sententias aliquot attulerit cum Christiana disciplina conuenientes, veluti, *Animum ad futuram vitam, tanquam ad patriam, euolare*, & *Præfinitum à Deo vitæ terminum esse*, id multis, vt video, refelli, aut certe infirmari rationibus potest. Etenim siue Ciceronem vt philosophum, siue vt Platonicum accipiamus, profecto absurdi nihil faciemus, siquid ipsum Christianæ theologiæ congruenter protulisse dicemus. Etenim

vt Deus legem Hebræis dedit, ſic philoſophiã Græcis ad Chriſtum impertijt, vt Clemens libro primo Stromatum prodidit: *Philoſophia*, inquit, *principaliter Græcis data fuit, priuſquam Dominus Græcos quoque vocaſſet, nam ipſa quoque Græcos pædagogi more docebat, ſicut lex Hebræos, ad Chriſtum. præparat ergo philoſophia ei viam muniens, qui à Chriſto perficitur.* Platonem porro cõſenſiſſe cum Moſe idem indicat, cum addit: *Quid eſt Plato, niſi Moſes, qui loquitur Attice?* & libro v: *Dicit Plato in Epinomide: Non dico fieri poſſe, vt omnes homines ſint beati, & felices, præterquam pauci. donec vixero, hoc definio. bona autem ſpes eſt, fore, vt poſtquam exceſſero, omnia conſequar. Eadem ſibi volunt, quæ dicuntur apud Moſen: Nemo videbit faciem meam, & viuet. clarum eſt enim, neminem vnquam vitæ tempore poſſe Deum euidenter comprehendere. qui ſunt autem mundi corde Deum videbunt, poſtquam ad extremam peruenerint perfectionem.* Hæc Clemens. Quin etiam Platonicos in eadem, qua Chriſtiani, peregrinationis ſimilitudine permanẽtes præſentem, vt nos, vitam hoſpitium, ac diuerſorium, futuram vero domiciliũ, ac patriam appellaſſe, ex multis locis Platonis, ac Ciceronis, eſt manifeſtum. vnde etiam Aeſchines in Axiocho: *Num tecum reputabis verbum illud, quod dici ſolet, Peregrinationem eſſe vitam?* vt merito hic ſcripſerit: *Animis*

æterna

æterna cæli ſedes quærenda, & propria illorum patria. De fatali vero vitæ termino ſic ille in Timæo: *Sane animaliũ compoſitio ab ipſo generationis exordio certis temporum curriculis terminatur, idq; & genus vniuerſum patitur, et animal vnumquodq; ab ortu fatale viuendi ſpatium in ſeipſo exceptis neceſſarijs paſſionibus continet. Etenim trianguli ab ipſo initio ſingulorum vim poſsidentes vſq; ad certum tempus ſufficienter ad vſum vitæ cohærent, vltra id vita nemini prorogatur.* Vnde poſt dictum eſt à poeta: *Stat ſua cuique dies.* Quæ cum legiſſet Cicero,atq; ea in ſuos & ipſe commentarios cum multis eiuſmodi alijs tranſtuliſſet,cauſſam attulit, teſte Arnobio,vt eos multi quondam per ſenatum Ro. cenſuerint abolendos,vt quibus religio Chriſtiana comprobaretur, & auctoritas vetuſtatis opprimeretur. Quibus poſitis non video, quamobrem eiuſmodi ſententijs in hoc libro permoueamur, atq; ipſum à Chriſtiano ſcriptum eſſe propterea cenſeamus? Ac de ſententiarum quidem defenſione hæc hactenus.

DEINCEPS ſequitur, vt cauſſam fragmentorum agamus. de quibus eò acrior nobis erit cum noſtris neceſſarijs concertatio, quòd grauiore videantur à nobis in his, quàm in alijs, diſsidere diſsidio. Etenim quæ nos tanquam firmiſsima cauſſæ huius fundaméta ſtatuimus, eadē ipſi ad eam radicitus euertendam oppo-

nunt. eamq; diligentiam hoc vno nomine labefactant, quod imitator hæc à Sigonio, & Patricio sumpserit, quorum labore, industriaq; collecta, digesta, atq; expositionib. illustrata sint. Quod mihi auditu vsque adeo mirabile accidit, vt adhuc huius reprehensionis vim, & rationem excutere, atq; explicare nequiuerim. Vt enim qui mare nesciunt, amnes influentes duces sequuntur, sic nos Tullium ignorantes ijs, qui ipsum perspexerunt, veteribus assentimur. Itaque, quemadmodum si fragmenta Ciceronianæ Consolationis, quę apud priscos istos dissipata leguntur, ab hoc libro abessent, omnino hũc Ciceronis esse reclamaremus, sic, cum omnia adsint, quæ à diligentissimis, vt aiunt, indagatoribus diuturna erui opera potuerunt, nullum pro eo maius afferri posse argumentũ existimamus. Etenim si hæc ratio ad veritatem inuestigandam, & comprobandam parum neruorum, ac virium habet, quo tandem modo verum opus, si quando in apertum euaserit, internoscemus à falso? Quippe si fragmenta hæc intexta non erunt, ego ipsum germanum esse, negabo, si erunt, hi ab imitatore studiose concinnatum, ac perpolitum esse, pugnabunt. Ita fiet, vt nostra culpa iacturam indignam operis pulcherrimi faciamus. Quare eorum officium fuit, non fragmenta, quia hic intexta sint, condemnare,

demnare, ſed ea aut alieno loco, aut incommoda ratione incluſa oſtendere. cum autem apte adeo interiecta ſint, vt, quemadmodum dixi, ſedem ſuam videantur, ac propriam obtinere, ita vt ibi nata, non agnata, aut inſita poſsimus agnoſcere, certum eſt, ea non imitationi, ſed veritati teſtimonium perhibere. neq; enim in facto, ſed in ratione facti debet hærere ſuſpicio. de qua illi ne verbum quidem vllum omnino fecerunt. Atq; hæc quidem in vniuerſum de toto ipſo fragmentorum genere dicta ſint, de quibus latius in ſuperiore orone eſt diſputatū.

Nunc ad ſingula crimina veniamus, eaque ipſa quàm ſint iuſta, diſpiciamus. Vitio dant, quòd cum Cicero ſcripſiſſet, homines luendorum ſcelerum cauſſa naſci, hic de ſuo addiderit: *Quaſi*. ſic enim aiunt: *Hic de Crantore ſic inquit. Crantor humanæ vitæ incommoda ita diligenter, & accurate expreſsit, vt quaſi luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi poſsis agnoſcere. addidit ergo vocem Quaſi. quam nō videtur Lactantius fuiſſe omiſſurus, ſi in verbis Ciceronis fuiſſet. quanquam ipſe creditur à Sigonio accepiſſe ſic ſcribente: Miſerias hominum mihi videtur deploraſſe, qui quaſi luendorum ſcelerum cauſſa in hanc lucem prodierint.* Quod totum moneo, vt iterum ad rationem accuratius reuocent. Sic enim credo efficient, vt liquidiorem ipſius ſcriptoris

ptoris sensum, ac certius consilium assequãtur. Sententia nimirum Crantoris fuit hęc his apud Plutarchum expressa verbis: *Multi, ijq; sapientes viri non nunc primum, sed pridem deplorauerunt res humanas, supplicium iudicantes vitam hanc esse, & summæ calamitatis loco ducentes, hominem nasci*. Dixit ergo Cicero, Crantorem accurate adeo humanæ vitæ incommoda docuisse, non, *vt posis agnoscere, hominem quasi luendorum scelerum caussa nasci*, sed *vt quasi posis agnoscere, hominem luendorum scelerum caussa nasci*, quod est, adeo aperte humanæ naturæ calamitates explicuit, vt quodammodo pro vero habere posis, quod à nonnullis ante, tanquam admirabile, traditum fuerat, homines luendarum pœnarũ gratia esse natos. Atque hunc quidem sensum clare expresit idem in Hortensio, teste S. Augustino contra Donatum Pelagianum libro quarto: *Ex quibus humanis vitæ erroribus, & ærumnis fit, vt interdum veteres illi siue vates, siue in sacris, initijsq; tradendis diuinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore pœnarum luendarum caussa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumq; sit illud, quod est apud Aristotelem* &c. Itaque idem ipse post repetens dixit: *Redeo ad illud, quod initio dixi, hominem luendorum scelerum caussa nasci*. neq; enim dixit: *quasi luendorum*, facturus nimirum, si tantum in ea voce

momen-

momenti conſtituiſſet. Dices. Si ergo ille *Quaſi* non adiecit, cur Sigonius addidit, cum dixit? *Miſerias hominum mihi videtur deploraſſe, qui quaſi luendorum ſcelerum cauſſa in hanc vitam prodierint:* quæris, quamobrem? nempe, vt doceret, ſe migrationem illam animorum ex corporibus in corpora non probare, quam illi conſtituerunt, qui homines luendorum ſcelerum cauſſa naſci dixerũt. neq; enim cum fide Chriſtiana conſentit, vt pluribus Lactantius in eodem loco diſſeruit. Quod ſi Sigonium huic ſententiæ adiũxiſſe *Quaſi*, deforme eſt, cur non Ciceroni probro tribuatur, quòd in Lælio peruerſe Empedoclis ſententiam recitauit? cum dixit: *Agrigentinum quidem doctum quendam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt, quæ in rerum natura, totoq; mundo conſtarent, quæq; mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam,* cum dicere debuiſſet, ea contrahere diſcordiam, diſsipare amicitiam. Etenim, vt tradit Ariſtoteles in primo de ortu, & interitu, & Græci eius confirmant interpretes, diſſoluto per diſcordiam ipſo elementorum ſphęro omnia, quæ natura cõſtant, generari, redactis omnibus per concordiam in ſphærum elementis, eadem diſsipari, atq; interire putauit. Quod ſi hic in Conſolatione dixiſſet, quis ferre eruditos iſtos homines poſſet, qui non ſolum falſas, ſed etiam improba

biles

biles propoſitiones ad hanc infirmandam valere oportere exiſtimant?

Iam quod addunt, eundẽ quoq; de ſuo adiecisse, *& in hanc lucem ingredi*, tanquam gloſſema eius vocis *naſci*, ac propterea Ciceronem hunc non eſſe, contendunt, non eſt, quòd ego refellam. hanc curam ipſi Lactantio, à quo illa ſunt ſumpta, relinquam. Is ſcribit libro tertio, cap. XIX hoc modo: *Cicero in Conſolatione, Non naſci inquit longe optimum, nec in hos ſcopulos incidere vitæ, proximum autem, ſi natus ſis, quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. credidiſſe illi vaniſsimo dicto exinde apparet, quòd adiecit aliquid de ſuo, vt ornaret*. Cum enim ita ſcribit, ſatis perſpicue docet, vt Cicero ornandi cauſſa adiunxit de ſuo, *Non naſci, nec in hos ſcopulos incidere vitæ*, ſic poſtea illi *Naſci* ornandi gratia adieciſſe, *& in hanc lucem ingredi*. Quod ſi ita eſt, quis recuſare poſsit, hunc locum à Cicerone, vel ipſorum diſſentientium iudicio eſſe compoſitum?

Sequuntur inde illuſtria fragmenta tria ſuperiore quoq; à nobis oratione commemorata. quorum primum poſitum eſt à Lactantio: *Cum vero mares, & feminas complures in Deorum numero eſſe videamus*. alterum, quod huic annectitur, ab hoc eſt allatum: *Tantis enim ducibus aberrare non poſſumus*. tertium à Lactantio cum primo, ſecun-

ſecundo omnino prætermiſſo, conglutinatum: *Quod ſi vllum vnquam animal conſecrandum fuit.* ſecundum autem ipſi ſic excipiunt, vt totum ab imitatore fluxiſſe dicant, quia neq; à Lactãtio ſit allatum, neq; à Sigonio, Patricioq; ne mi nima quidẽ ſuſpicione quæſitũ. Quarum rerũ facilis ſane eſt, atq; expedita defenſio. nimirum enim prætermiſit Lactantius, quia cauſſam ſuã non adiuuabat, neq; integram paginam explicare ſine aliquo diſputationis emolumento vo lebat. deeſſe Sigonius, Patriciuſq; non ſenſit, quia vterque expers vaticinij fuit, atq; ipſi Lactantio credidit. auctor vero adhibuit, vt ratio nem redderet eius, quod dicere cęperat, ſe velle exemplum veterum in conſecranda filia con ſectari, & vt illam ſermonis ad Tulliam conuer ſionem inferret: *Neq; de te vna, mea Tullia, dictum volumus*, cui deinde in tertio reſpondere poſſet: *Teq; omnium optimam conſecrabo.* & vt, quod Attico ſe facturum oſtenderat, ſolueret. promiſerat autem, ſe Tulliam Græcis litteris, Latiniſq; celebraturum. hic vero ſe celebraſſe inquit: *Vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia conſignata ſunt tam excelſæ laudis teſtimonia, quæ ſempiterna fore, cum præſtantiſsima ſint, plane confidere debemus.* An vero, ſi imitator eſſet, aliquid Lactantio addidiſſet, aut præſcriptum eius vlla ratione peruer-

tere

tere auſus eſſet? nunquam, opinor.

Tertium vero fragmentum apud Lactantiũ vulgo ſic legitur: *Quod ſi vllum animal conſecrandum fuit, ſicut profecto fuit*. in Conſolatione vero cum illuſtri acceſsione, & emendatione hoc modo: *Quod ſi vllum animal conſecrandum fuit, qualia multa conſecrauerunt Aegyptij, quod nullum profecto fuit*. Atque hæc quidem & recte addita, & rectius emendata eſſe, ex ſuperioribus liquet, in quibus Aegyptij reprehenſi ſunt, quòd beſtias in Deorum numero collocarint. Itaq; cum vulgata lectio contrariam menti ſcriptoris ſententiã reddat, noſtri tamen ſic accipiunt, vt certum inde ſpecimen ſtulti imitatoris eliciant, quòd à vulgata Lactantij lectione diſceſſerit, ac longius aliquanto, quàm Patricius, viderit, quem inter multas hæc correctio fugit. Quæ omnia quàm idonea ſint, res ipſa per ſe etiam me tacente declarat. Etenim cum hic & vacantia expleuit, & deprauata correxit, ſane in eo ſe auctorem vel maxime demonſtrauit. Si enim imitator eſſet, nec mederi tam deſperatis vulneribus potuiſſet, neq; à Lactantio, neq; à Patricio receſsiſſet. qui vir quam valde, licet ingenio, doctrina, & iudicio præſtantiſsimus, in eis verbis *Sicut profecto fuit* hæſitauit? quantopere in elicienda ſententia elaborauit? quàm multum in corrigẽdis, ſupplendiſq; verbis, quæ

deſi-

desiderari credidit, desudauit? quàm longe à synceritate veræ lectionis abscessit? ex quo apparet, si vnum supplere verbum nequimus, qua felicitate volumina, vt isti volunt, integra suffecerimus? Si autem, quia melius hic aliquid attulit, quàm quod excogitare Patricius potuit, ea re imitatorem esse volunt, angustum sane locum nobis defensionis relinquunt. Si enim hic Lactantium cum Sigonio, Patticioue repræsentauit, ineptæ imitationis insimulant, quòd nullam mutationem attulerit; si eos reliquit, atq; ægro necessariam quasi curationem admouit, ne ita quidem laudem germani auctoris concedunt, quia se ab eorum auctoritate remouit.

Iam illud quanti faciendum est, quod adiungunt. Hic fragmenta Ciceronis omnia illo ordine intexuit, quo digessit Sigonius, argumentum libri eo modo explicuit, quo coniecit Sigonius, ergo Cicero esse non potest. Sit ita sane, quoniam ita volunt. Non sit Cicero, quia Sigonij auctoritatem, iudiciumque sequutus est. ergo Cicero erit, si quod fragmentum Ciceronis expresserit, quod non præmonstrarit Sigonius. At si hoc fatentur, prout fateri necessario debent, habemus, quod volumus. Extat fragmentum hoc apud Senecam de tranquillitate vitæ: *Gladiatores ait Cicero inuisos habemus, si vitam omni modo impetrare cupiunt, fauemus, si contem-*

contemptum eius præseferunt. Hoc, ſuppreſſo à Seneca Ciceronis libro, vbi eſſet, neq; Sigonius, neq; Patricius potuit expiſcari. neque id ſine cauſſa. quis enim diuinare potuiſſet, ipſum in Conſolatione exiſtere, quæ tum nuſquam extabat? Audiamus nunc eam: *Hoc ſi verum eſt, dubitari non poteſt, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuiſos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptum eius præſeferunt, itidem Dij immortales* &c. Quam autem apte hanc ſimilitudinem intexuerit, cognoſcere operę pretium eſt, vt ſimul huius operis veritas, & præſtantia cognoſcatur. *Si verum eſt*, inquit, *quod à Theophraſto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam eſſe magnum, diuina mente repletum, & ceteris indicandæ ſapientiæ gratia tam multis vndiq; collucentibus ornamentis illuſtratum, ac depictum; in eo autem medio collocatos eſſe homines à Deo, vt cum fortuna, dolore, morbis, egeſtate, caſibusq; permultis aſsidue luctentur; Deum vero ipſum, quantum quiſque pugnando valeat, quamq; viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, deſuper aſpectare, hoc, inquam, ſi verum eſt, dubitari profecto non poteſt, quin, quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuiſos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptum eius prę ſe ferunt, itidem dij immortales, ſi quos*

ex homi-

ex hominibus nimis anxie de vita ſollicitos, eiuſq; exitum detrectantes aſpiciant, ijs aliquo modo ſuccenſeant, eos vero & caros habeant, & muneribus proſequantur, qui ſi è vita reuocentur ipſi, vel ſuos reuocari videant, alacres, lætiq; Deo pareant, nihilq; propterea mali ſibi accidiſſe iudicent. Quid his verbis politius, & ornatius, quid hac ſententia commodius, & argutius, quid hac auctoritate grauius, & recõditius eſſe poteſt? an inſulſi huius imitatoris potius, quàm ipſius Ciceronis eſſe dicemus? Scilicet hoc ſuo labore profecit Sigonius, vt ſi quãdo Ciceronis libri de philoſophia aut de rep. amiſsi reperiantur, atq; aliquas habeant laudes ex ijs, quibus ipſe illos floruiſſe coniecit, continuò tanquam ſubdititij partus abijciantur? Non ſunt hoc loco contenti. dabo alterum, quem neque Sigonius, neq; Patricius aut attulit, aut vidit. Inquit hic: *Nemo ſuorum funera experitur, cui non aduerſa multa antea contigerint. cur igitur grauiora, vel certe æque grauia fortiter paſſus, cum maxime occalluiſſe, & ad dolorem nouum obduruiſſe deberet, deſpondeat animum, ſeque mærori tradat?* Hanc ſententiam tranſtulit Petrarca in librum decimum Senilium. atq; illa verba *Occalluiſſe, atq; obduruiſſe* ſe à Cicerone ſumpſiſſe ſignificauit, inquiens: *Me tenuit meæ reſpectus ætatis. nam cum virum, tum præcipue ſenem flere mortalia turpe eſt, quem tempore, & ca-*

ſuum obſeruatione ſimilium contra omnes inſultus obduruiſſe (vtar peculiaribus Tullij verbis) atq; occalluiſſe conueniat. Si igitur hæc ſententia, qua docetur, mœrorem cum viro, tum ſeni minime cõuenire, his duobus verbis *obduruiſſe*, atq; *occalluiſſe* à Cicerone comprehenſa in alijs libris Ciceronis non reperitur, cur non in quo inuenitur, is eſſe Ciceronis aſſeritur? At Petrarca Cõſolationem non habuit. quis pro certo affirmare hoc poteſt? præſertim cũ eam iuuenis indagarit, hæc vero iam maturus ætate prodiderit? ac libro quarto de rebus familiaribus ſcripſerit: *Fecit hoc primus in mortem dilectiſsimæ filiæ M. Cicero diuino, & inacceſsibili ſtylo*.

Atque pro fragmentis quidem hęc diximus. quæ tantum hucuſq; ſecum ponderis attulerũt, vt germanam librorum ſynceritatem oſtenderint, etiam ſola cum affuerunt. Quid enim aliud Rhetorica ad Alexandrum ab Ariſtotele ad Anaximenem traduxit, niſi fragmentum vnũ, nempe ſeptuplex cauſſarum diuiſio, quã Quintilianus Anaximeni attribuit? quid aliud Rhetorica ad Herenniũ Cornificio tradidit, quàm figura Traductio, cuius idem auctorem Cornificium fecit? Ergo Anaximenes, & Cornificius vno fragmento, aut vna ſententia tantũ à Quintiliano prolata iniuſtam fortaſſe laboris alieni poſſeſsionem acquirent, Cicero multis à La-

ctantio,

ctantio, alijsq; prolatis ius industriæ suæ vetus amittet?

TRANSEO ad exempla neq; enim dubium esse arbitror, quin omnes intelligant, quantum in superioribus insit firmitatis, ac roboris. Huiusmodi exempla & Romanorum, & Græcorum, & Barbarorũ sic amici Tullij persequuntur, vt paucis tantummodo leuissime tactis ipsam propterea ab imitatione dimanasse concludant. Quod quàm iuste faciant, demus operam, vt demonstremus.

Decios scriptum est cum Latinis pugnantes se deuouisse. hoc factum esse perperã inquiunt, quia in prima Tusculana proditum sit, Decium patrem cum Latinis decertasse, filium vero cũ Etruscis. magnum & inexpiabile crimen. Quid vero, si probem, recte hic, in Tusculana vero perperam esse factum? Etenim quo modo hic scripsit, eodem etiam in secundo de finibus fecit, vt Latinos nominarit, Etruscos omiserit: *P. Decius cum se deuoueret, in mediam aciem Latinorum irruebat. quod factum imitatus est quarto consulatu filius*. & primo de Diuinatione: *P. Decius deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. cuius mors ita gloriosa fuit, vt eam concupisceret filius*. & Valerius libro v ipsum, vt solet, sequutus: *Decius Latino bello corpus suum pro salute populi Rom. deuouit. filius in quarto consulatu patris*

exemplum sequutus. Decius autem filius in Etruria quidem pugnauit, sed cum Gallis, non cum Etruscis, vt aperte scribit libro decimo Liuius. Ex quo apparet, Ciceronem in Tusculana memoria lapsum. quo vitio ipsum sæpenumero laborasse, docti viri iuste notarunt. Quare caueant quæso, ne hanc rationem argumentationis inducant. Hic liber mendosam ex aliqua parte habet historiam, ergo non est Ciceronis; ne fortasse mox confiteri cogantur, paucos libros existere Ciceronis, quòd in plerisq; eiusmodi resideat aliquid, quod eo modo reprehendi possit. quod ne cui mirum accidat, legat, quid Vopiscus in Aureliano de principibus historicorum memoriæ tradat, Liuio, Sallustio. Tacito, & Trogo. Accedit, quòd si imitator tantum in hanc scriptionem studij, ac diligentiæ contulit, vt duo etiam illorum iudicio ex Plinio verba Ciceronis expresserit, non videtur verisimile, eundem mox tanta incuria extitisse, vt locum insignem Tusculanæ de Latinis, atque Etruscis omiserit. Verum auctor, & non imitator hic fuit, qui fortasse, vt Scipionem, non Scipiones dixit, & Gracchum præterijt, quem alio loco commemorauit, sic Decium quoque, non Decios scripsit, ac demum in sua oratione addidit, dempsit, & mutauit, prout animus tulit, quemadmodum etiam cum in Diuinatione

duos Decios, in Tusculana tres semet pro patria deuouisse, scriptum reliquit. merito. neq; enim scriptor aliquis vnquam extitit, qui arctis istis se regularum vinculis in referendis antiquitatis exemplis obstrinxerit. verum varia in scribendo consilia, rationesq́; nobis occultas spectauit. Quod eis facile concedimus, modo nihil eos edere falsi comperiamus. quale dixisse ipse in libro de senectute, & in oratione pro Murena videtur. duo enim duces cum Antiocho rege Syriæ depugnarunt, Acilius Glabrio, qui Catone viro consulari legato ascito ipsum è Græcia depulit, & L. Scipio, qui fratre Africano in Asia debellauit, teste Liuio, & ceteris sine vlla controuersia omnibus. Hic vero in libro de senectute Catonem tribunum militarem cũ Glabrione fuisse, pro Murena vero in Asia cum L. Scipione versatum esse prodidit, nimirum eo deceptus, quòd Scipio Glabrionem exceperit. Et tamen cum hæc ita sint, nemo ea tanti esse ponderis vnquam putauit, vt propterea scripta illa Ciceronis esse abnuerit.

Arguunt inde, quòd Xenophontis ante meminerit, quàm Periclis, cum tamen Pericles natu grandior fuerit, & S. Hieronymus exempla Ciceronis hęc referens Periclem omnibus prępos uerit. Quod cum faciunt, næ illi se plumbeum plane pugionem inferre non sentiunt. Ne

que enim Cicero hoc loco temporis ordinem, sed diſputationis ſeriem, nexumq́; reſpexit, vt qui nō hiſtoriam, ſed Conſolationem ſcribere, nec facta, ſed præcepta litteris prodere inſtituerit. Nec S. Hieronymus exempla Ciceronis exacte ſibi recitanda, ſed rem tantum indicandam conſtituit. ſiquidem neq; omnia, neq; eodem ordine protulit. Neque idem cum Periclem propoſuit, eum ſe à Cicerone ſumpſiſſe, ſed à Græcis oſtendit. ſic enim ſcripſit: *Legimus Crantorem, Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Poſsidonij ad ſedandos luctus opuſcula percurrimus. proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophontem.* Quod ſi ferrum dederimus, tum eos amice monebimus, vt videant, quo modo vtantur, ne eodem ictu Catonem, & quintā Tuſculanam conficiant, quo Conſolationem hanc perculerunt. Etenim ſic dixit in Catone: *Num Heſiodum, Simonidem, Steſichorum, num quos ante dixi, Iſocratem, Gorgiam, num Homerum?* in Tuſculana vero: *Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacydes, Ariſtoteles.* Quis eſt autem priſcæ adeo memoriæ rudis, qui non videat, Homerum, vt natu maximum, omnibus anteponendum fuiſſe, ac S. Hieronymum, vt debuit, eundem epiſtola ſecunda præpoſuiſſe? & Ariſtotelem Crātore, & Arceſila eſſe antiquiorem? &, ſi hæc ratio valeat, neceſſario effici,

eos libros Ciceronis non esse?

Cum autem instant: *Hic nominat Harpagum, Dionem, & Præxaspem*, quos nemo à Cicerone commemoratos esse testatus est, ergo Cicero esse non potest, video quid agant, cui rei studeant, quò consilia referant. quippe ancipitem iam mucronem intentant, vt celerius imitatorem conficiant, si duplices euadere non posse ictus suos intelligant. Nam si hos ab alijs nominatos dixerimus, ipsum arguent furti, si abnuerimus, impudentiæ. hoc autem quid est aliud facere, quàm omnibus Ciceronis operibus auctoritatẽ vna argumẽtatione detrahere.

Item *Meminit*, inquiunt, *Cæpionis, Lepidi, & C. Cottæ, de quibus se dubitare Cicero significauit, cum Atticum consuluit*. Esto. quid mirum? dubitauit, re incognita, affirmauit, perspecta. consuluit, cum hærebat, scripsit, cum exploratum habebat. illud quidem mirabile accidisset, si C. Cottam filium mortuũ pro exemplo fortitudinis attulisset, & non Rutiliam matrẽ, quæ filium sibi ereptũ æquissimo animo pertulit. quod video obseruatores eius egisse, cum animaduertere potuissent, eiusmodi exemplum ab hoc, & à Seneca inter feminas esse relatum. cur autem non eodem modo auctoritatẽ libris de finibus abrogamus, quòd exemplum L. Tubuli afferant, de quo ipse ita du-

bitauit, vt pariter Atticum consuluerit? Quo in loco repetere volo, ne dissentientium aures fortasse præteruolet, Senecam in sua Consolatione Rutiliæ factum ijsdem verbis, quibus hic, prodidisse, vt firmissimum argumentum ad ostendendum, hunc librum Ciceronis esse germanum, cum constet, ipsum in eruenda Rutilia primum elaborasse, neque res sit adeo memorabilis, vt aut à grauioribus scriptoribus memoriæ proditam, aut à Seneca aliunde, quàm è Ciceronis arca depromptam, verisimile sit.

Atque hoc quidem modo illi aduersus opportunam exemplorum prolationem inuecti sunt, contra quæ nemo vnquam paullulum ingenij sui aciem incitauit, quin stragem ingentem ediderit. Nam cum omnis facti est perobscura cognitio, tum nulla difficilior suscipitur, quàm certa de antiquitate, & re pridem gesta oratio. Equidem vbi eruditissimos viros quæstionem exemplorum aggredi sensi, statim falsum eos aliquod, aut contrarium, aut repugnans, aut alienum, aut inane, aut ridiculum, aut superuacaneum prolaturos esse pertimui. Verum, quod bene sit, in maxima eorum frequentia nullum crimen huiusmodi obiectarunt, nullum omnino finxerunt. quod præcipuæ potest huius operis integritatem arguere.

guere.

guere. Quin etiam eandem partem vſque adeo titubanter, ac timide tetigerunt, vt, quo iudicio præditi ſunt, ne ipſi quidem ſibi ſatis confidere, aut plurimum in ea momenti ad victoriam conſtituere videantur.

EXTREMVS elocutionis eſt locus, quam ijdem præcipue ſibi oppugnandã, tanquã ſummam huius controuerſiæ arcem, exiſtimarunt. neque id iniuria. Etenim, ſi verum eſt, quod dixit Cicero, mandare litteris cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, hominis eſſe turpiter ocio abutentis, & litteris, profecto ſi hunc aut neutrum horum feciſſe, aut alieno loco feciſſe, docebunt, merito auctoritate Tulliana nudabunt. At tantum abeſt, vt aliquid horum, quæ grauiſsima eſſent, & omni ipſum prorſus laude eloquentiæ ſpoliarent, obijciant, vt omnes in verborum tantummodo aucupijs, ac notationibus animaduerſionis ſuæ vires, conatuſque conſumant. Cuius rei non minimo illud ſit argumento, quòd quidam hoc dicendi genus, vt parum Ciceronianum accuſent: *Caſtos animos, & puros leni quodam, & facili lapſu ad Deos, ideſt ad naturam ſui ſimilem, peruolare*. alij vero illa à Mureto ſumpta eſſe obijciant: *Cupiditates inſatiabiles exoriuntur, quibus non modo ſingulos homines, ſed totas familias, & vniuerſas funditus ciuitates*

tates euersas videmus, quòd ille aliquando scripserit: *Non singulos modo perdiderunt homines, sed integras funditus afflixerunt, ac euerterunt ciuitates*. Quod cum dicunt, non ne statim contrario ipsius Ciceronis testimonio, ne dicam infesto conuitio, reuincuntur? quem modo ridentem, modo stomachantem mihi videre, modo magna voce inclamātem audire videor: Desinite mihi maledicere, & quæ mea sunt mihi detrahere. quæ vos pro alienis damnastis, pro certo mea sunt, priora ex libro meo de Consolatione, amici mei Lactantij auctoritate firmata, atque omnium adhuc assensione probata, posteriora ad verbum ex secundo meo de finibus: *Cupiditates insatiabiles non modo singulos homines, sed vniuersas familias euertunt.* non nè meam consuetudinem perspexistis, vt, si res postulet, easdem sententias, atque eadem dicendi genera repetam, neque id luminibus eloquentiæ meæ officere posse ducam? Quod vos in primis homo quidem Hispanus, sed mei in primis obseruātissimus, potuit docere Quintilianus. Verum Ciceronem ipsum quiescere patiamur, atque omnino ex hac disputatione mittamus. vereor enim ne, si longius orationem suam prouexerit, iusta iracundia incitatus durius, atque acrius eiusmodi obseruatores suos excipiat, quàm eos à nobis accipi

æquum esse censemus. qui paucis quibusdam verbis reprehendendis ipsum tanquam non Ciceronianum ausi sunt postulare. Quid autem arguunt? nolite existimare, eiusmodi aliquid eos obijcere, quale optimus dicendi magister Libanius orationi de Haloneso vitio vertit: *Si modo vos cerebrum in temporibus, & non in calcaneis geritis*. neque enim ille cerebrum, aut calcaneum reprehendit, sed meras sententiæ inde fluentis ineptias Demosthene ipso grauissimo viro indignas, ac contumeliosam non orationis libertatem, sed linguæ procacitatem damnauit. Verum singulas voces sic ponderant, vt ad calcem vsque perueniant. Hæc autem indicabo, si prius, vt debeo, gratulatus huic maxime sæculo superbum istud aurium ne, an animi iudicium fuero. Nondum enim centum fortasse anni sunt, cum ipsæ ad Atticum epistolæ in Italia sunt inuentæ ita laceræ, ac deformatæ, vt non solum cerebrum, sed ne calcem quidem Latinitatis haberent. Hoc tanto inuento thesauro, nemo tum extitit, qui multorum verborum, non dicam nouitate, sed fœditate offensus simulatas eas esse insimularit. immo vero raptim, inquit Blondus, libros eos lætabundi descripsimus, atque omnibus exempla per Italiam distribuimus; nostri vero multo, quàm illi, studio, ac doctrina præstantes

Con-

Consolatione reperta vsque adeo pauca quædam verba fastidiunt, vt totum volumen, licet omnibus luminibus ingenij, industriæ, iudicij, & eruditionis insignem repudient. repudiant? immo vero arcessunt, accusant, ac sine crimine, sine teste, sine patrono, sine iudice incognita caussa condemnant, nec Roma solum, sed vniuersa etiam Italia, ac scholis, & gymnasijs omnibus pellunt, eijciunt, ablegant, atque vsque ad Barbarorum oras amandant. Etenim ne quis me temere ita dixisse opinetur, hic ea adhibuisse genera verborum arguitur, quæ neque Cicero vnquam, neque Latinus aliquis vsurparit. graue profecto crimen, si verum sit. etenim delectus ipse verborum, vt fontem, sic laudem omnem eloquentiæ continet. neque orator alia re magis, quàm verborum splendore, ac copia commendatur. Sed tamen multo grauius, si temere simulatum sit. quod me facillime demonstraturum esse, polliceor; ita tamen, vt si quibus minus hæc mea placuerint, cum eis nullum mihi esse certamen velim. ac libenter eorum staturus iudicio sim, qui plus in hac obseruatione aut operæ, aut industriæ consumpserunt. Ac de Latinis quidem postea. de Cicerone in præsenti.

Equidem, si Ciceroniana non sunt, quæ non in omnibus Ciceronis libris impressa sunt, male

le actum iri cum ipſo Cicerone opinor, quòd ſinguli eius libri nouum aliquod verbum afferant, quod non contineatur in alijs. cuius rei documento eſt, quòd teſte Cariſio, Statilius Maximus commentarium olim texuit de ſingularibus apud Ciceronem quaqua poſitis, & Nonius Marcellus caput de ijs, quæ noue à Cicerone, alijsq́; Latinis dicta ſunt, edidit. Inter quæ Statilius rettulit *Repentino*, *Rarenter*, *Stomachoſe*, *Salutariter*, *Stirpitus*, *Oſtiatim*, Nonius vero *Condocefacere*, *diloricare*, *exantlare*, *fortunare*, *eluuionem*, *colluuionem*, *excandeſcentiam*, *fallaciloquentiam*, *magniloquentiam*, *ſuperbiloquentiam*, *infinitatem*, *inſulſitatem*, *mulieroſitatem*, *ſurditatem*, *excelſitatem*, *purpuraſcere*, *putiſcere*, *repueraſcere*, *vaſteſcere*, & *veteraſcere*. Quod illi nunquam feciſſent, niſi Ciceronianam eloquentiam ex vno etiam tantum hauriri poſſe fonte iudicauiſſent. Quin etiã Seneca notauit, ipſum *Reapſe*, ſuauiloquentem, breuiloquentem, & alia quædam noua verba in libris de rep. adhibuiſſe. & Quintilianus eundem primum *Beatitatem*, ac *Beatitudinem*, Sidonius vero *Indoloriam*, atque *Eſſentiam*, intuliſſe. In fragmentis certe librorũ eius cũ alia ſingularia multa legũtur, tum *adiutoriũ*, *conſitura*, *quotidiano*, *anxitudo*, *impigritas*, *opprobrium*, *captiuitas*, & *ſanctitudo*. in oratione vero

pro domo *ignitus*, pro Plancio *debitio*, pro Sextio *Mulionicus*. pro Cluentio *Materiatus*, in Rhetoricis, teste Prisciano, *Mensurus*, pro menstruus.

Quid quod nisi librum ille de Fato scripsisset, vox *principalis* ab eius monumẽtis abesset? & si libros de oratore, & Tusculanas haud nacti essemus, *Animi confisionem*, & *verba anhelata* non haberemus, si Oratore, & Officijs careremus, *Adipatæ dictionis, et Turpificati animi*, desiderio æstuaremus. Quare quamquam in hoc libro nonnulla vocabula sunt, quæ fortasse nõ extant in alijs, non tamen efficitur necessario, illa non esse Ciceronis. Etenim fieri potest, vt alia ab ipso tum primum factitata, alia tum primum facta, alia vero cum alijs monumentis extincta sint. Tantum autem abest, vt hac animaduersione libri huius infringi, aut lædi auctoritas posſit, vt nullum firmius argumentum afferri posse ad eam cõstituendam existimem. Nam si quis esset, qui luculenta imitatione nobis imponere voluisset, nullum, nisi notum, Ciceronis vocabulum attulisset, nisi plane totius huius artificij expers, atque ignarus fuisset. Quid autem si doceo, eorum aliquot etiam Ciceronis esse, quæ respuuntur? proferam, sed permiste, atque confuse. ne quis hoc huius, illud illius esse posſit arguere. Etenim *captiuitatem*, dixit in illa nobili pro Cornelio, teste

Asconio: *Atque omnibus gentibus finem diuturnæ captiuitatis, turpitudinis, & seruitutis afferret.* *Confectricem,* alio loco, auctore Lactantio libro septimo, cap. secundo: *Nihil est, quod non ad interitum redigatur, vel iniuria hominum, vel ipsa confectrice omnium vetustate.* *Filium perdidit* epistolarum libro quarto: *Cato summa virtute filium perdidit: Turpitudo peior est dolore,* VIII in Antonium: *Turpis fuga mortis omni est morte peior.* Suus pro eius à Cicerone vsurpatum esse, multis exemplis prolatis Budæus decreta Vallæ infirmans demonstrauit.

Adeo quod ab hoc dictum, qui arguunt, immerito sane faciunt, quia *adeo vt*, dixit. verba eius sunt: *Erepti filij cogitatio adeo nobis grata est, quòd illum pene ante oculos constituere videatur, vt etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus.* Filij cogitatio, inquit, grata est, quòd illum ante oculos constituat, grata adeo, vt eam deponere nolimus.

Qui vero, *Metellus, ne in legem perniciosam iuraret, in exilium abire coactus est,* monent, dici debuisse, *quòd in legem perniciosam iuraret,* plane se neque historiam intelligere, neque Ciceronis consilium assequi, docent. neque enim Metellus in exilium ire coactus est, quia iurarit, sed quia iurare noluerit. pro Sextio: *Vnus in legem per vim latam iurare noluerat, cessit.*

Qui

Qui vero: *Dolorem cruciatum animi perpetuum* eo nomine damnāt, quòd dolorem cruciatum æternum fecerit, ſane non attendunt, *Perpetuū* hic non eſſe æternum, ſed aſsiduum, continentem, non interruptum, non intermiſſum. vt perpetua oratio, perpetui mōtes, febris perpetua, & quinto epiſtolarum: *Qui à perpetuis ſuis hiſtorijs ea bella ſeparauerunt.*

Cum vero vitio vertunt, quòd dixerit: *Animum ſimul cum homine interire*, interpretantes animum ſimul cum animo mori, quòd homo ipſe ſit animus, argutius loquuntur aliquanto, quā veriùs. Etenim cum dicimus hominem mori, non ne intelligimus, mori partem eius mortalem, nempe corpus? nimirum. ergo qui dicit, animum interire cum hómine, inquit animum interire cum corpore. Siquidem dixit in prima Tuſculana: *Neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret.* & Plato in Phædone: *Num eodem die animus deletur, quo homo moritur?* Hic quis eſt tam agreſtis, indoctiue ingenij, qui animū cum animo extingui interpretetur?

Quod autem inijciunt, ſe Latinitatis ſtudioſis illud iudicandum relinquere: *Lacænas mulieres traditum eſt, occiſis filijs vulnera inſpicere conſueuiſſe, ac ſi aduerſos vulneratos eſſe comperiſſent, lætabundas funus ducere, eoſq; in auita ſepulchra inferre ſolitas eſſe. contra vero quos auerſis vulneri-*

bus

bus concisos agnoscebant, ab ijs refugientes clam sepeliendos curabant, ac *curasse* dici oportuisse significant, quid aliud admonent, nisi, vt iudicemus, an Cicero in primo de Oratore Latine dixerit: *Dici memini ludorum Romanorum diebus, L. Crassum quasi colligendi sui caussa se in Tusculanum contulisse. venisse eodem Q. Mucius dicebatur, & M. Antonius. exierant autem cum ipso Crasso adolescentes C. Cotta, & P. Sulpicius.* idest exisse autem. & in tertio: *Namque latus tum ei condoluisse, sudoremq; multum consequutum esse, audiebamus. ex quo cum cohorruisset, cum febri domum redijt,* idest redijsse. Demetrij autem Phalerei pręceptum est, afferre amplitudinem in figuris, si non in eodem casu maneatur. idq; probat exēplo Thucydidis.

Eodem modo cum hortantur, vt ab eo dicendi genere, tanquam impuro, abstineamus: *De quo est apud Herodotum, illum Xersi respondisse,* quid aliud hortantur, quàm, vt Ciceronem in Bruto impure loquutum esse, arbitremur? qui sic dixit: *De quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse, & ita habitum esse, primus est Cethegus.*

Iam vero cum illud alterum, vt Cicerone indignum notant, quòd duobus versibus Apollinem repetierit, simul illud alterū notant, quod in principio or. pro domo vno, atq; eodem bis remp. vsurparit: *Ut amplissimi ciues remp. bene gerendo, religiones sapienter interpretando remp. cun*

seruarent. & pro Cluentio: *Locum à maioribus traditum sic tuetur*, vt *maiorum constantiam assequatur*. & in prima epistola sexti, quòd intra octo versus quater *etsi*, & *tamen* posuerit. & quinta in eadem periodo bis *virtutem*.

Ad extremum pro insigni quadam fœdioris eloquentiæ labe afferunt, ipsum *Cum natura*, & *Cum nullo* dixisse, idq; ipso inuito, ac repugnante Cicerone in Oratore ita scribente: *Quid illud non olet, vnde sit, quod dicitur Cum illis, Cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscænius concurrerent litteræ, vt etiam modo, nisi Autem, interposuissem, concurrissent. ex eo est mecum, & tecum, non cum me, & cum te, vt esset simile illis, Vobiscum, atq; Nobiscum.* Probe. non nego. at ego idoneus ad nullam caussam sim, si huic tam graui impresioni tam multas ac tam magnas obijcere moles, ac quasi machinas, ne sciam, vt ipsam aliqua ratione auertam. Primum igitur dico, Ciceronem hoc præcepto id videri tantummodo monuisse, ne præpositionē *Cum* iungeremus cum vocibus inchoantibus à *No*, ne forte videremur obscæne dicere *Cunno*, atq; hoc, quod dico, Quintiliano interprete dico, qui sic præcepit: *Iunctura deformiter sonat, vt si cum hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum Hominibus, medium sit, in præfata videmur incidere, quia vltima prioris syllabæ littera, quæ exprimi nisi*

mi nisi labijs coeuntibus non potest, aut intersistere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente in natura eius corrumpitur. & Prisciano, qui libro XII ita scriptum reliquit: *Antiquissimi in plurali primæ personæ cacephati caussa solebant per anastrophen dicere, nobiscum pro cum nobis; itaque propter hoc reliquarum quoq; personarum ablatiuos similiter præpostere proferre cœperunt teste Plinio, qui hoc in secundo sermonis dubij ostendit. Noluimus cum me, & cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum esset, cum nobis, sed potius mecum, et tecum, & secum, & nobiscum diximus cum præpositione, quæ facit obscœnum, postposita. Antiqui tamen absque obseruatione naturali ordine hæc protulisse inueniuntur*. Quod si ita est, sequitur, vt recte *cum Natura* dicamus. Quod si vitiosum adeo Virgilius censuisset, profecto nunquam, *Numerum cum nauibus æquet*, dixisset. nec solum *cum natura*, sed etiam *Cum nullo*, quia si ex his Cunna, & Cunnul fecerimus, nihil turpe dicturi simus. Quare quod addunt, eodem modo peccatum esse, cum dictum est, *Cum nostro vulneri medeamur, Cum neminem ipsa morte commoueri debere, proditum sit. Cum nec ipsi quidquam acciderit mali. Cum nihil nisi rectum cogitaret*, id totum, vt apparet, vt longe dissimile, sic propterea ad explicandum expeditissimum est. Etenim, si vsum quærimus, Cicero sic interdum loquutus

est in ijs etiam libris, quos isti huius prorsus expertes esse prauitatis affirmant. vt in Lælio: *Cum ne id quidem adolescentes effugere possint.* & in secundo de officijs, in veteribus Aldinis: *Præsertim cum nec necessitati subueniatur, nec dignitas augeatur.* & in tertio de legibus: *Cum nullo magistratu iuuante diem tolli, vtile est.* Quid quod poetæ quoque, qui multo diligentius aurium iudicio student, quæq; offensionem afferre possint, euitant, hoc vitium non senserunt, aut certe nõ declinarunt? Etenim Pomponius apud Gelliũ libro x cap. xxIIII dixit: *Dies hic sextus, cum nihil egi.* & Plautus Captiuis: *Hic est ille dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est.* & in Menechmis: *Vidi astare, cum negabas mihi esse sanum sinciput.* & in Sticho: *Cum nihil quamobrem faciam, me vuisse arbitrer.* & Terentius in Andria: *Cum nihil obsint doli.* & Horatius in Sermonibus: *Cum nil procedere lintrem, sentimus.* Sin autem auctoritatem grammaticorum veterum hoc præceptum interpretantium intuemur, alienam prorsus esse notationem illam intelligemus. Qui vero sũt isti? Victorinus, Vindex, & Valerianus. qui cõstantissime in hunc modum scripserunt: *Cum, quando præpositio erit, per C. scribi debet, vt est illud: Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet. quando autem aduerbium est, per Q scribendum. veteres enim Quum scribebant. vt est: Quum nauis ex Asia venerit.*

venerit. Ex quibus perſpici poteſt: *Quum na*, *Quum ne*, *Quum ni*, & *Quum no*, nihil offenſionis habere, ſi hanc vocem ita, vt oportet, & ſcripſeris, & edideris. Quod ſi quis iudex acrior his ſpretis hunc eiuſmodi errato vſque adeo ſe irretiſſe pugnarit, vt omnino ſe explicare non poſſit, tum eò deſcendam, vt dicam, ipſum, cum hæc ſcribebat, nondum eam partem Oratoris compoſuiſſe, in qua hæc tam ſubtilia præcepta dabat, quia eodem anno, licet non ijſdem fortaſſe conſulibus, vtrunque opus in manibus habuit. Quod ſi illum adhuc ab abſolutione auerſum inueniam, demum ad excuſationem confugiam, atque ipſum præ doloris magnitudine ſuorum præceptorum memoriam abieciſſe, ſubijciam. Si hæc idonea non videbuntur, ad extremum rogabo omnes, quorum ingenium ſtudio aliquo, atque doctrina excultum eſt, vt ſi qua in hoc corpore eiuſmodi vulnera cernant, eandem huic opem adhibeăt, quam ceteris Ciceronis monumentis docti viri iampridem adhibuerunt, in quibus addendo, detrahendo, ac mutando & hæc, & eiuſmodi alia vitia ſanauerunt.

Tranſeo nunc ad ea, quæ tanquam parum Latine dicta inſimulant. quo loco videndum etiam, atq; etiam cenſeo, quibus terminis ipſius Latinitatis limites circunſcribant, ne dum

Latinitatem tueri, ac constituere volunt, prorsus exterminent. num enim Latinus Sallustius, num Liuius, Tranquillus, & Tacitus, aut his antiqui ores Plautus, Terentius, Lucretius, & Varro? Atqui horum illi verborum, quæ reprehenduntur, auctores sunt. Improbant enim quod de Puluillo loquens dixit. *Inter solemnem verborum nuncupationem,* & *Ne sacra dirimeret,* non attendentes, vtrumq; dixisse Valeriũ libro quinto à Cicerone, vt dixi, ex hoc libro desumptũ. Liuium autem libro octauo: *Sicut verbis nuncupaui pro populo Rom. Quiritium.* & vt Cicero *vota nuncupare*, sic Tacitum *votorum nuncupationem* vsurpauisse. Valerius autem ratus, *Sacra dirimere*, quod legebat in Consolatione, obscurius accidere mentibus nostris posse, id declarauit, inquiens: *Ne tanti templi dedicationem interrumperet*, quòd sciebat, *Dirimere*, esse interrumpere. quomodo dixit Cæsar, & Liuius: *Noctem prælium diremisse*. Vituperant etiam: *Duodecimo fœtu* pro duodecim liberis. quod Ciceronis esse, apparet ex eo, quia Seneca in Cõsolatione eiusdem Corneliæ exemplum à Cicerone suscipiẽs dixit, *duodecim fœtus*.

Fastidiunt porro Vagitum, licet à Lucretio, & Virgilio vsurpatum, cum hic inquit: *In ærumnas, miseriasq; ingredientes quid gratum, quid hilare aspicimus? qua re potius non offendimur? quod*

primus

primus ille nascentium infantium vagitus, & eiulatus declarat. Sed iniuria. Etenim si vocem respuunt, respuunt quoq; Plinium ita loquētem: *Natura hominem nudum, et in nuda humo natali die obijcit ad vagitum statim, & ploratum.* si sententiam, etiam Aeschinem in Axiocho sic scribentem: *Quæ vitæ pars non est plena molestiarum? nonne à primo ortu infans plorat, & à molestijs vitam auspicatur?* Quanquam illud mihi quidem absurdum videtur, Ciceronem grunnitum suis dixisse, vagitum pueri dicere nequiuisse, aut nos eundem vagientem puerum in secundo de finibus dicentem audire, vagitum pueri in Consolatione prodentem ferre non posse. Ergo si vagitus à nobis abesse debent, quia à Tullio absunt, simul *etiam screatus, & tussis*, vt dixit Terentius, nobis non aderunt.

Pænitendum porro cum reijciunt, quid aliud faciunt, quàm Liuium, Tranquillumq; reijciunt? quorum ille dixit in primo: *Sub haud pænitendo magistro.* hic in Vespasiano: *Flauia gens reip. haud quaquam pænitenda.*

Iam Detractorem Tacitus dixit libro XI: *Nam ipse haudquaquam sui detractor.* Lacedæmones Vegetius libro tertio: *Athenienses, Lacedæmones, & Macedonas rerum potitos.* Imperitiam Sallustius in Iugurthino: *Iugurtha cognita vanitate, & imperitia legati.* Immerentem Terentius in He-

in Hecyra. *Inscitum offerre iniuriam tibi, immerenti iniquum est*. & Suetonius in Tito: *Eripi vitam sibi immerenti*. Reliqua à quibus vsurpata sint, Basilius, & Robertus docebunt, quorum obseruationes huc transferre nostri non fuit cōsilij. Ex ijs *Compago* est Liuij, & Taciti. *Infeliciter* Terentij, & Liuij. itaque vt Cicero alias dixit Miser, & infelix, sic hoc loco Misere, & infeliciter. *Despondere animum* Plauti, Varronis, & Liuij. *Indecens* Martialis, *Osor* Plauti. Si porro Cicero *Lætabundum* alibi non dixit, at huius generis alia dixit. vt in II. de rep: *Cupido autem, & expetenti, & libidinoso, & volutabundo in voluptatibus*. & Sallustius Historiarum tertio apud Nonium: *Vitabundus classem hostium ad oppidum peruenit*. *Vitabundus*, inquit Nonius, idest vitans, vt hic *Lætabundus*, idest Lætans. & Liuius sæpe *Populabundus*, idest populans, vt inquit Gellius. Ab absurdo autem *absurditatem*, vt à surdo surditatem, ab insulso insulsitatem, ab insano insanitatem deflexit. vt autem hic absurdam opinionem, & absurditatē Aegyptiorum bestias consecrantiū dixit, sic S. August. de eadē re loquēs lib. VII cap. XXXIII de ciuitate Dei huius fortasse imitatione adhibuit. Ex quib. efficitur, puram illam, ac candidam Latinorum, quam quęrunt, orationem ab hoc haud quaquā abesse.

Quærant alia argumenta, siqua possunt. neque

que enim his hoc opus Ciceronis non esse, aliquando poterunt extorquere. Quod si ne his quidem rationibus moti omnino, vt cęperunt, imitatorem hunc esse, & quidem nostri temporis aliquē insistent asserere, quærã primum de isto tam præstantis ingenij viro, vbi tandiu hominibus ignotus latuerit? cur tantam industriæ laudem, tantam virtutis indolem tandiu nobis inuiderit? num semet perpetuo occultaturus, an aliquando tandem indicaturus sit? Etenim si nomen suum æterno obrui silentio volet, ingentem speratæ ex labore suo gloriæ fructum, ac voluptatem amittet. si in tempore prodet, næ ille in magnum existimationis discrimen incurret. Nam hi continuò tanquam victores incumbent, atque ipsum vniuersa præmonstrati argumenti gloria exuent. ego vero auidior Crantorem etiã, Xenocratem, Theophrastum, aliosq; ab eo prolatos philosophos repetam, ac multorum simul exemplorum, dictorumq; rationem reposcam. quorum si locupletissima testimonia non ediderit, non dubitabo, ipsum iudicio surreptæ Ciceroni Consolationis arcessere, atq; ad eam in publicum edendam impense vrgere. Inde ipso stultitiæ simul, atque impudentiæ condemnato ad istos, qui sic loqui, ac scribere posse quemlibet hominem, iactant, iterum

me

me conuertam, eosque orabo, primum, vt ipsi, quibus expedita adeo, ac facilis tota hæc scribendi ratio, fingendiq; videtur, vires aliquando suas experiantur, ingenium periclitentur, studium adhibeant, bene de nobis mereri ne vlterius parcant. si tantum animi suppetit, Ciceronis nobis Hortensium repræsentent, cuius argumentum, sententias, ordinem, ac fragmenta eodem modo Sigonij opera exposita, & illustrata habent. Si totum restituere abnuunt, partem moliantur; si operis confectionem defugiunt, saltem aggrediantur, si negocium operosum nimis, atque arduum ducunt, quod erit explicatius, tam multas labes, quibus adhuc scripta Tulliana commaculata sunt, deleant, loca vacantia suppleant, quam laudem adhuc assequi tot viri ingenio, atque eruditione florentes non potuerunt, ipsi sibi vindicent. tum demum periculo sui facto intelligent, quanto procliuius sit prętantia aliorum monumenta notare, quàm mediocria fingere. Si vero ab his refugerint, quòd hoc sit vaticinari, non scribere, ad extremum maioribus eos precibus fatigabo, vt aut aliò ingenij sui vim, atque industriæ conferant, aut saltem paullisper animum ad diuinas huius libelli virtutes mecum recognoscendas sine præiudicio referant. Etenim si partes singulas nul-

la iam

la iam ſuffuſi maleuolentia intuebuntur, tum denique ſumma, atque admirabilia bona, quibus ille eſt refertus, agnoſcent; primum quidem ſingularem veterum philoſophorum de luctu deponendo, & morte negligenda doctrinam, quæ à nullo, vt dixi, huius ætatis homine potuiſſet excogitari, deinde infinitam priſcorum exemplorum in eam ſententiam copiam, quæ ne Cicero quidem tum quiuit ſine alieno, & quidem diligentis hiſtorici præſidio perſcrutari, tum quæſtionem de immortalitate, ac diuinitate animorum hic multo ab ipſo vberius, ac ſplendidius, quàm vllo in loco alio pertractatam. Nam quæ de hominibus, & virtutibus diuino honore afficiendis ſcripta ſunt, ac magnificam illam, & prope diuinam Tulliæ laudationem, ac conſecrationem nemo certe tam varie, tam erudite, ac tam diſerte complecti potuiſſet, niſi par ingenium, ſimile ſtudium, atque eandem doloris, atque acerbitatis in filiæ morte ſenſum adhibuiſſet. Quod ſi ab illis obtinuero, poſtremo eos, qui horum auctoritate adducti ab huius adhuc libri libri lectione ſe auerterunt, monebo, ne incommodis aliorum ſermonibus incitati ſalubrem huius libri eloquentiam, doctrinamq; faſtidiant, mulierum illarum exemplo, quæ fœcunditatis odio ſterilitatem præbibunt, ac fœtum

ante

ante necant, quam in vtero conceperunt, neque in hoc genere viatorum, sed agricolarum ſtudium ſibi ad imitandum conſtituant. quorũ illi quæcunque à terra ſumma varietate ferũtur, inſpicientes inſignes præcipue arborum magnitudines, vmbras, ac ſtirpium omnium flores, coloresq́; mirantur, hi ſaniore iudicio nulla re alia, niſi ipſorũ vbertate, ac pulchritudine fructuum capiuntur; illud in memoriam reuocãtes, quibus hic liber hodie doctorum virorum criminationibus agitatur, iiſdem nonnullos quoq; eorũ, quos ante dixi, ab eruditis hominibus fuiſſe conciſos, atq; in odium & contemptum adductos: verum demum comperta veritate reiectis illorum opinionibus ab omnibus pro ſynceris, & puris eſſe receptos, ac ſummo, vt nunc quoque, in pretio habitos, neque in hunc vſque diem deeſſe, qui Commentarios Cæſaris non ſolum belli ciuilis, ſed etiam, quod mirabilius eſt, Gallici Iulij Cæſaris eſſe reclament, ac Iulio cuidam Celſo attribuant. Quæ cum ita ſint, ſequitur, vt interim dum melius aliud afferatur, magnis gratijs eorum humanitati, atque induſtriæ actis, qui tantum nobis Conſolationis his, quibus minime ſperabamus, temporibus attulerunt, hic liber ab omnibus vltro in ſinu, oculisq́; feratur, ideſt, vt magnus ille Imp. dixit, *laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur*.

CAROLVS SIGONIVS FRANCISCO VIANELLO. S.

QVOD à me petiſti, vt iudicium meum de libro Conſolationis edito ferrem, id, vt arbitror, cumulatiſsime præſtiti. neque enim ſolum expoſui, quæ me potiſsimum ad eam approbandam impulerint, ſed etiam, quæ me ab aliena non probanda ſententia deterruerint. reliquum eſt, vt & tu mihi perſoluas, quod litteris ad me vernacula lingua ſcriptis promiſiſti, te, vnde hic liber erutus ſit, prolaturum, aut eum, à quo hæc accepiſti, cauſſam ſuam, quam indignè oppugnari conqueritur, ſuſcepturum, ac iuſtæ meæ, omniumq. cupiditati ſatisfacturum. Quod ſi euenerit, næ ille maximam ab omnibus gratiam, quantum aſsequi coniectura poſsum, inibit.

Vale.

Errata	Correcta
31. 9. habeabeamus	habeamus
41. 21. impium. illum ac	impium illum, ac
44. 14. pertinebit mercenarius	pertinebit. mercenarius
49. 13. quo non non honore	quo non honore
57. 9. viuere videantur	videantur?
90. 23. quòd nullum	quod nullum
95. 17. adhibere. id	adhibere, id
97. 17. iocolari	iocular i
98. 12. ſcribimus	ſcripſimus
100. 16. Nam eſt fas	Non eſt fas
125. 28. Scipios	Scipiones
128. 20. nihil oratione	nihil oratorie
139. 24. ferendum eſſe	ferendum eſſet
154. 28. Calliſthenem. ſiue	Calliſthenem, ſiue
159. 9. Et, ſi non	&, ſi non
183. 22. vberis, ſplēdidius	vberius, ſplendidius
227. 3. exempla neque	exempla. neque
232. 28. præcipuæ poteſt	præcipue poteſt
235. 28. muſto, quàm illi	multò, quàm illi
235. 28. præſtantel	præſtantes

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L
M N O P Q.

Omnes sunt Quaterniones, præter A, qui est Quinternio.